

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

MULTILATERALE CONTROLE OP DE UITVOER VAN HOOGTECHNOLOGISCHE PRODUKTEN EN GEGEVENS

1. Inleiding

In talrijke internationale contracten voor de overdracht van hoogtechnologische produkten wordt een clause aangetroffen die voortkomt uit een internationale (en vooral Amerikaanse) bezorgdheid in verband met de overdracht van spits technologie naar andere, niet bevriende landen. De clause is gewoonlijk ongeveer als volgt: «De klant stemt erin toe om de produkten verkregen onder dit contract niet rechtstreeks, noch onrechtstreeks uit te voeren, hetzij als afzonderlijk produkt, hetzij als onderdeel van een ander produkt, *tenzij* vooraf de daartoe vereiste toestemming wordt verkregen van het U.S. Department of Commerce of enige andere daartoe bevoegde Amerikaanse administratie. De produkten mogen niet verhandeld worden in strijd met de Amerikaanse wetgeving.»

Hoewel de clause vaak als een (poging tot) overdreven extraterritoriale inwerking van het Amerikaanse recht wordt gezien, steunt ze voor een deel op een internationale consensus tussen de meeste Westerse landen. Om deze clause en haar gevolgen te begrijpen is het nuttig de bestaande regelingen nader te bekijken.

2. Achtergrond

Beperkingen op het ter beschikking stellen van spits technologie aan andere landen, worden ingesteld om diverse redenen. Sommige beperkingen vinden hun grondslag in politieke doelstellingen en dienen om kritiek te uiten op de nationale of internationale politiek van een bepaald land¹. De strafmaatregelen tegen Zuid-Afrika zijn wellicht het

meest voor de hand liggende voorbeeld. Maatregelen genomen om redenen van buitenlandse politiek vallen gewoonlijk in slechte aarde in het zakenleven, aangezien ze bestaande handelsrelaties bedreigen en onzekerheid creëren omtrent de landen waarnaar al dan niet uitgevoerd mag worden. Aangezien het moeilijk is om overeenstemming te bereiken met andere landen omtrent uitvoerbeperkingen om politieke redenen (elk land heeft andere belangen), heeft de beperking van de uitvoer in vele gevallen slechts één hoofdgevolg: een negatieve weerslag op de handelsbalans van het beperkende land².

De meest uitgebreide en meest permanente beperkingen op de uitvoer van hoogtechnologische produkten komen evenwel voort uit de bezorgdheid voor de nationale (of internationale) militaire veiligheid van het Westen. Dergelijke beperkingen zijn best aanvaardbaar wanneer er een duidelijk verband bestaat tussen de technologie en de militaire toepassing ervan. Aangezien hoogtechnologische produkten vaak een belangrijke militaire betekenis hebben, bijvoorbeeld in gevechtsvliegtuigen of voor communicatie, is hun uitvoer in vele gevallen aan beperkingen onderhevig. Inzake uitvoerbeperkingen en controles voor de militaire veiligheid zijn dan ook betere resultaten bereikt. Het doel van dergelijke maatregelen is immers niet het uitoefenen van economische druk, doch wel het voorkomen dat onbevriende naties hoogtechnologische produkten en gegevens in handen krijgen die ze anders niet ter beschikking zouden hebben. Het is duidelijk dat het gemakkelijker is een internationale consensus te bereiken omtrent deze voor vele landen belangrijke aangelegenheid. Dit artikel bestudeert de werking van COCOM, een internationaal apparaat voor de coördinatie van uitvoerbeperkende maatregelen en de (beweerde) extraterritoriale gevolgen van de Amerikaanse wetgeving ter zake.

¹ FLOWE, «An Overview of Export Controls on Transfer of Technology to the U.S.S.R. in light of the Soviet Intervention in Afghanistan», 5 *N.C.J., Int'l & Com. Reg.*, 555 (1980); McKenzie, «New Regulations Implementing the South African Export Regulations», 3 *Computer Law*, January 1986, 9.

² ABBOTT, «Linking Trade to Political Goals: Foreign Policy Controls in the 1970s and 1980s», 65 *Minn. L. Rev.*, 739 (1981).

3. Multilaterale samenwerking in COCOM

In 1949 vormden de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië, Nederland, België en Luxemburg de «Consultative Group on Export Controls». Ten gevolge hiervan kwam in 1950 een «Coordinating Committee» (COCOM) tot stand³. COCOM stelde een lijst op van goederen die door de leden van de Consultative Group geboycot werden voor export naar communistische landen. Terwijl de Consultative Group een kort bestaan had, nam COCOM de volledige verantwoordelijkheid op zich voor het coördineren van multilaterale exportcontroles⁴.

Om binnenlandse politieke redenen in de deelnemende landen nam COCOM de vorm aan van een informele multinationale organisatie⁵. De leden zijn niet gebonden door een formeel verdrag of internationale overeenkomst en zijn juridisch niet verplicht de beslissingen en regels van COCOM op te volgen. Hoewel de COCOM beslissingen en regels slechts de waarde hebben van aanbevelingen, worden zij in bijna alle gevallen opgenomen in het recht van de deelnemende landen door de uitvaardiging van administratieve reglementen⁶. De publiciteit omtrent inbreuken door COCOM-leden op de COCOM regels is beperkt wegens het informele karakter van de organisatie en de aard van de te nemen beslissingen⁷. Toch wordt COCOM beschouwd als een geslaagd instrument voor internationale controle op ongeveer honderdvijftig verschillende soorten goederen⁸. Op dit ogenblik telt COCOM zestien leden: Japan en de NATO-landen (behalve Ierland), d.w.z. België, Canada,

Denemarken, West-Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Nederland, Noorwegen, Luxemburg, Portugal, Spanje, Turkije, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk⁹. Ten gevolge van het COCOM-lidmaatschap zijn de uitvoerbeperkingen in al deze landen tot op zekere hoogte identiek.

4. Activiteiten van COCOM

Het hoofddoel van COCOM is de coördinatie van nationale controles op de uitvoer van bepaalde goederen. Dit geschiedt door drie verschillende activiteiten¹⁰. Allereerst worden gedetailleerde lijsten opgesteld van te controleren produkten en gegevens van militair belang. Verder beslist COCOM ook over verzoeken om een uitzondering te maken op de bestaande lijsten en toelating te geven voor de uitvoer van bepaalde goederen naar bepaalde landen. Tot slot coördineert en controleert COCOM ook de activiteiten van de leden. Sommige van deze taken worden uitgevoerd gedurende dagelijkse vergaderingen in Parijs, waarin vertegenwoordigers van de COCOM-leden informatie uitwisselen en routine problemen behandelen.

a. Opstellen van lijsten

Er zijn drie soorten van produkten en gegevens die worden gecontroleerd: 1) die welke voornamelijk gebruikt worden voor de produktie en het gebruik van wapens; 2) die welke technologieën bevatten die belangrijk zijn vanuit militair standpunt; en 3) die welke militair belang hebben en waarvan er in het land van bestemming een tekort is¹¹.

De lijsten worden opgesteld en herzien bij unanimiteit van de deelnemende staten. De gedetailleerde lijsten van de gecontroleerde goederen, alsook alle regels en aanbevelingen van COCOM zijn strikt vertrouwelijk. Diverse COCOM-leden publiceren hun nationale lijsten, die grotendeels gebaseerd zijn op de COCOM-vereisten.

In feite zijn er drie COCOM-lijsten, een munitielijst, een atoomenergielijst en een industriële-handelslijst¹². De drie lijsten bevatten zowel goederen en technologische gegevens waarvoor een volledig uitvoerverbod geldt, als goederen en gegevens die aandachtig gevolgd dienen te worden¹³. De industriële-handelslijst bevat vooral goederen en gegevens die vatbaar zijn zowel voor militaire als voor civiele toepassingen, zoals computers, software, semiconductor chips, fotocellen en de toestellen, machines en grondstoffen nodig voor hun fabricatie¹⁴.

⁹ 15 C.F.R., § 370.2.

¹⁰ WEBSTER, «COCOM: Limitations on the Effectiveness of Multilateral Export Controls», 2 *Wis. Int'l L.J.*, 114, (1983).

¹¹ HUNT, «Multinational Cooperation in Export Controls — The Role of COCOM», *U. Tel. L. Rev.*, 1285, 1288 (1983).

¹² *U.S. Congress office of Technology Assessment, Technology and East-West Trade*, 155 (1979).

¹³ VISHNY, P., *Guide to International Commerce Law*, 2-109 (1985); BERMAN, GARSON, o.c., (noot 4), 839. De lijst met goederen die gereguleerd, maar niet geboycot zijn, wordt de «Watch List» genoemd. *Id.*

¹⁴ WEBSTER, o.c., (noot 10), 116, nr. 45.

³ De afkorting COCOM wordt op verschillende wijzen verklaard: *International Coordinating Committee on Strategic Trade with Communist Countries* (NIMMER, R., *The Law of Computer Technology*, 8-25 (1985) en *Coordinating Committee on Export Controls* (OVERLY, «Regulation of Critical Technologies Under the Export Administration Act of 1979 and the Proposed Export Administration Amendments of 1983: American Business Versus National Security», 10 *N.C.J.*, *Int'l L. & Com. Reg.*, 423, 427 (1985).

⁴ Voor de geschiedenis van COCOM, zie men BERMAN, GARSON, «United States Export Controls — Past, Present, and Future», 67 *Colum. L. Rev.*, 791, 834 (1967).

⁵ BRANTING, «Reconciliation of Conflicting Goals in the Export Administration Act of 1979 — A Delicate Balance», 12 *L. & Pol'y Int'l Bus.*, 415, 445 (1980).

⁶ In België wordt deze materie in hoofdzaak geregeld door de wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen (*B.S.*, 27 oktober 1962) en het koninklijk besluit van 24 oktober 1962 tot regeling van de in-, uit- en doorvoer van goederen (*B.S.*, 27 oktober 1962). Daarnaast bestaan er talrijke ministeriële besluiten. Het bevoegde bestuur is de Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen van het Ministerie van Economische Zaken.

⁷ *U.S. Congress office of Technology Assessment, Technology and East-West Trade*, 160 (1979). Wel is bekend dat de COCOM-leden de lijsten niet steeds op gelijke wijze interpreteren. NIMMER, R., o.c., (noot 3), 8-25.

⁸ «Special Report on Multilateral Export Controls», ingediend door de president volgens Section 117 van de *Export Administration Amendments of 1977 in Export Administration Act: Agenda for Reform: Hearings Before the Subcomm. on International Economic Policy and Trade of the House Comm. on International Relations*, 95th Cong., 2d Sess. 55 (1978) (*Hierna Special Report*).

De lijsten worden herzien om de drie tot vier jaar¹⁵. In 1984 besloten de COCOM-leden de controle op lagere technologieën te versoepelen, doch die op meer gesofisticeerde produkten en gegevens te verhogen. De wijziging betrof onder meer een versoepeling voor 8-bit digitale computersystemen met een processing data ratio van minder dan 2 mega bit per seconde, digitale computers gevat in niet-gecontroleerde produkten indien de processing data ratio minder is dan 5 mega bit per seconde, en voor bepaalde printers en floppy disks. Een strengere controle werd ingevoerd voor compacte, versterkte, lichtgewichtcomputers die gemakkelijk kunnen worden ingebouwd in tactische militaire systemen en super mini-computers met een geheugen van meer dan een halve megabyte. Gesofisticeerde 32-bit computers en enkele 16-bit computers werden aan een strengere controle onderworpen, terwijl bepaalde home computers, zoals de Apple II en de Atari 400 en 800 computers werden vrijgesteld van controle. Tegelijkertijd werd standaard software gemakkelijker uitvoerbaar, terwijl de uitvoer van software met bijzondere militaire aanwendbaarheden bemoeilijkt werd¹⁶.

Sinds 1985 werd de uitvoer naar de Volksrepubliek China in belangrijke mate vergemakkelijkt. Het betreft voornamelijk de uitvoer van software, ontwikkelingssystemen voor microprocessoren en microcomputers, toestellen voor de produktie van semiconductor chips, bepaalde robots en printed circuitboards, behalve wanneer deze laatste speciaal ontworpen zijn overeenkomstig militaire maatstaven inzake bescherming tegen radio-actieve straling en uitzonderlijke temperaturen¹⁷.

b. Uitzonderingsverzoeken

Wanneer de regering of administratie van een deelnemend land oordeelt dat een zaak voor goedkeuring aan COCOM dient te worden voorgelegd, dient de betreffende regering of administratie een uitzonderingsverzoek in. Dit kan gebeuren op elk ogenblik. COCOM heeft geen directe contacten met particuliere uitvoerders. Indien deze procedure wordt ingesteld, verwittigt de administratie die de aanvragen voor uitvoervergunningen afhandelt de aanvrager dat geen vergunning kan worden toegekend tenzij een uitzonderingsverzoek wordt aanvaard door COCOM. Dergelijke verzoeken komen gewoonlijk van het bedrijfsleven in een deelnemende staat. Elk COCOM-lid doet na onderzoek van het verzoek een aanbeveling. Een dergelijke aanbeveling kan een volledige goedkeuring, een gedeeltelijke goedkeuring of een afwijzing zijn. Een volledige goedkeuring van alle COCOM-leden is nodig om een uitzonderingsverzoek in te willigen. Er zijn wekelijkse vergaderingen van COCOM in Parijs om beslissingen inzake deze verzoeken te

nemen¹⁸. Normaal wordt over een verzoek beslist binnen achttien dagen na indiening. Toch is er een automatische verlenging van twee weken indien niet tijdig een beslissing genomen is. De regering die het verzoek ingediend heeft, kan op haar beurt naar eigen goeddunken wekelijkse verlengingen toestaan¹⁹.

Op het einde van de jaren zeventig werden ongeveer twintig verzoeken ingediend per week. In het algemeen werden slechts twee tot vier procent daarvan geweigerd, terwijl in drie tot vijf procent van de gevallen het verzoek werd ingetrokken. Talrijke verzoeken worden gewijzigd tijdens de deliberatieperiode²⁰. De overgrote meerderheid van de uitzonderingen betreft computers of aanverwante technologieën²¹.

c. Coördinatie en controle

De vertegenwoordigers van de deelnemende landen controleren de naleving van de nationale uitvoerbeperkingen. Eén van de subcommissies van COCOM, het «Subcommittee on Export Controls», houdt zich vooral bezig met de internationale coördinatie van de naleving der COCOM-regels. De activiteiten van de leden inzake naleving van de beperkingen worden regelmatig gecontroleerd en zonodig worden oplossingen gesuggereerd²².

De COCOM-leden nemen ook deel aan het «Import Certificate/Delivery Verification System». De bedoeling van dit systeem is te voorkomen dat uitvoer van één COCOM-lid naar een ander wordt afgeleid naar een staat waarvoor beperkingen gelden. Onder dit systeem moet de uitvoerder een internationaal «Import Certificate» ontvangen van de invoerder, die het van zijn regering dient te verkrijgen. Door het afleveren van een dergelijk certificaat verbindt het betreffende land zich ertoe om controle uit te oefenen over de beschikking van de door het certificaat gedekte goederen. In bepaalde gevallen dient de invoerder ook een Delivery Verification Certificate te bezorgen. Dit is een document afgeleverd door dezelfde regering nadat de transactie plaatsgevonden heeft. Deze procedure plaatst het land van invoer in een betere positie om het traject en de eindbestemming van de goederen te controleren²³.

5. Verenigde Staten van Amerika

a. Overzicht

Net zoals in de andere deelnemende staten, hebben ook in de Verenigde Staten de COCOM-regels hun weerslag gevonden in de nationale wetgeving. Uitvoerbeperkingen worden in de U.S.A. beheerst door diverse wetten. De

¹⁵ BRANTING, o.c., (noot 5), 432; HUNT, o.c., (noot 11), 1289.

¹⁶ 49 Fed. Reg., 50608 (1984). Voor verdere details, zie men KEUSTERMANS, J., ARCKENS, I., *International Trade in Software and Integrated Circuits*, § 2.02 (B)(1) (Matthew Bender, N.Y., winter 1987-1988).

¹⁷ 50 Fed. Reg., 52900 (1985); «China will buy from Canon VLSI exposure systems», *Japan Economic J.*, April 12, 1986, 18.

¹⁸ HUNT, o.c., (noot 11), 1292.

¹⁹ DVORIN, «The Export Administration Act of 1979: An Examination of Foreign Availability of Controlled Goods and Technologies», 2 *N.W.J., Int'l L. & Bus.*, 179, 190 (1980).

²⁰ U.S. Congress office of Technology Assessment, *Technology and East-West trade*, 159 (1979); *Special Report*, o.c., (noot 8), 53.

²¹ *Special Report*, o.c., (noot 8), 57.

²² WEBSTER, o.c., (noot 10), 119.

²³ HUNT, o.c., (noot 11), 1294; 15 *C.F.R.*, § 375.3.

voornaamste wet is de Export Administration Act²⁴. In de mate dat de Amerikaanse wetgeving een weergave is van de COCOM-regels, heeft een contractuele bepaling die de toepassing van de Amerikaanse exportwetgeving oplegt, geen bijzonder effect in de andere deelnemende staten. Die hebben immers dezelfde reglementering in hun systeem opgenomen. De COCOM-regels voorzien evenwel slechts in minima en elke deelnemende staat mag zwaardere beperkingen opleggen. Door hun voorsprong op het terrein van de spits technologie en hun soms toch wel verschillende internationale en militaire stellingname zijn de Verenigde staten een heel stuk verder gegaan in het opleggen van uitvoerbeperkingen²⁵.

Het al dan niet toepasselijk zijn van uitvoerbeperkingen hangt af van diverse factoren. De belangrijkste elementen zijn de aard van de technologie en de eindbestemming. Wat de aard van de technologie betreft, dient de uitvoerder (of, zoals zal blijken, ook de heruitvoerder) de «Commodity Control List» door te nemen. Dit is een zeer gedetailleerde lijst die de goederen die onderhevig zijn aan beperkingen, indeelt in tien categorieën. De indeling van de Commodity Control List loopt gelijk met de COCOM-lijsten. Voor elk produkt wordt aangegeven voor welke landen vanaf welke waarde een bijzondere uitvoervergunning vereist is. Voor uitvoer naar Oostbloklanden en hun bondgenoten zijn de beperkingen het strengst. Een vergunning dient te worden aangevraagd bij het «Office of Export Administration». Elke aanvraag wordt afzonderlijk beoordeeld en moet in bepaalde gevallen aan COCOM worden voorgelegd. Voor uitvoer naar COCOM-landen is meestal geen uitvoervergunning nodig.

Hierdoor ontstaat het probleem van de heruitvoer. Aangezien de Amerikaanse wetgeving meer beperkingen oplegt dan de COCOM-minima, zouden de Amerikaanse beperkingen kunnen worden ontweken door de goederen eerst naar een COCOM-land uit te voeren. Vervolgens zouden de goederen dan kunnen worden uitgevoerd overeenkomstig de minder vergaande wettelijke bepalingen van dit COCOM-land naar een volgens de Amerikaanse wetgeving verboden eindbestemming. De Verenigde Staten hebben geprobeerd dit te verhinderen door het invoeren van «heruitvoerbeperkingen» die extraterritoriale gevolgen hebben.

b. Heruitvoerbeperkingen

In het algemeen vereist de Amerikaanse wetgeving dat elke persoon, in welk land ook, die hoogtechnologische goederen of gegevens invoert vanuit de Verenigde Staten, en die goederen opnieuw wil uitvoeren vanuit zijn land, een heruitvoervergunning heeft in al die gevallen waarin men een uitvoervergunning nodig zou hebben indien men dezelf-

de goederen of gegevens rechtstreeks zou willen uitvoeren vanuit de Verenigde Staten naar de uiteindelijke bestemming. Indien dus bepaalde soorten computers, software of chips, mogen worden uitgevoerd naar West-Duitsland zonder uitvoervergunning, maar een vergunning vereist zou zijn voor uitvoer van de Verenigde Staten naar Polen, dan kunnen, volgens de Amerikaanse wetgeving, de produkten vanuit Duitsland slechts worden uitgevoerd naar Polen mits een heruitvoervergunning verkregen wordt bij het Amerikaanse (!) Office of Export Administration²⁶. De regels zijn lichtjes verschillend indien het een heruitvoer betreft van Amerikaanse produkten die in het buitenland verwerkt zijn in nieuwe produkten, zoals Amerikaanse chips verwerkt in een buitenlandse auto of personal computer²⁷.

Het spreekt vanzelf dat buitenlanders, voor zover ze de wetgeving dan al zouden kennen, niet erg geneigd zijn deze na te leven. De vraag is dan ook hoe deze regels in feite kunnen worden afgedwongen. Daarom heeft de Amerikaanse wetgever in bepaalde gevallen de verantwoordelijkheid gelegd bij de Amerikaanse uitvoerder. Om bepaalde uitvoervergunningen te verkrijgen, dient de Amerikaanse aspirant-uitvoerder aan te tonen dat de Amerikaanse wetgeving strikt zal worden nageleefd, en dit niet alleen door hemzelf, maar ook door de buitenlandse geadresseerde. Daartoe dient de uitvoerder bijvoorbeeld een schriftelijk bewijs over te leggen dat aantoonde dat de ontvanger van de goederen in het land van bestemming instemt met de Amerikaanse beperkingen, en de verplichting op zich neemt om de goederen niet opnieuw uit te voeren naar een volgens de Export Administration Act ongeoorloofde bestemming²⁸. Een buitenlandse klant die zijn contractuele verplichtingen niet naleeft, brengt zijn toekomstige bevoorrading van Amerikaanse spits technologie in gevaar. Amerikaanse uitvoerders zullen immers ten gevolge van de inbreuk geen uitvoervergunning meer kunnen krijgen voor uitvoer naar die bepaalde buitenlandse klant. Soortgelijke maatregelen kunnen ook genomen worden bij afwezigheid van een contractuele verplichting, louter op grond van een overtreding van de Export Administration Act²⁹. Door het opnemen van de clausule aangehaald in de inleiding van deze tekst, kan de Amerikaanse uitvoerder echter zijn goede trouw aantonen en zijn eigen verantwoordelijkheid in de meeste gevallen vrijwaren.

6. Feitelijke draagwijdte van de Amerikaanse wetgeving

Bovenvermelde maatregelen zijn niet alom geliefd³⁰. Toen in 1982 een aantal bedrijven uit Frankrijk, Groot-Brittannië, West-Duitsland en Italië wilden meewerken aan de Russische pijplijn, konden deze bedrijven hun contrac-

²⁶ Zie 15 C.F.R., § 374.1 en § 379.8.

²⁷ 15 C.F.R., § 376.12.

²⁸ Zie bijvoorbeeld 15 C.F.R., § 373.3(d)(3)(ii), i.v.m. een vergunning voor meervoudige uitvoer-distributiecontracten.

²⁹ 50 U.S.C., § 2410(c).

³⁰ Zie LUNINE, «High Technology Warfare: The Export Administration Amendments of 1985 and the Problem of Foreign Reexport», 18 N.Y.U.J., Int'l L. & Politics, 663 (1986); MURPHY, «Reexport Controls: Legal, Policy and Administrative Problems», Coping with U.S. Export Controls, 239, (P.L.I., 1985).

²⁴ Export Administration Amendments Act of 1985, Pub. L., No. 99-64, 99 State 120, wijzigde de Export Administration Act of 1979, gecodificeerd in 50 U.S.C., §§ 2400 e.v.; voor de uitvoerbesluiten, zie men 15 C.F.R., §§ 368-399.

²⁵ Voor een gedetailleerde bespreking van de Amerikaanse wetgeving op het vlak van (her)uitvoerbeperkingen voor software en semiconductor chips, zie men KEUSTERMANS, J., ARCKENS, I., o.c., (noot 16), § 2.03 (B)(5)-(7).

ten slechts naleven door inbreuk te plegen op de Amerikaanse uitvoerwetgeving. Bepaalde onderdelen die dienden te worden geleverd, waren immers van Amerikaans fabrikaat en mochten niet worden heruitgevoerd naar Rusland. Het Amerikaanse Department of Commerce verbood Dresser France, een Franse dochter van Dresser Industries, Inc., een Amerikaanse multinational, bepaalde Amerikaanse compressoren uit te voeren. De Franse minister van Industrie en Onderzoek legde Dresser France evenwel op de compressoren toch te verzenden. Toen Dresser France uiteindelijk de goederen uitvoerde naar Rusland, verbood het Amerikaanse Department of Commerce de uitvoer van onverschillig welke technologische produkten of gegevens naar Dresser France³¹.

Als reactie tegen de verregaande inwerking van het Amerikaanse recht, gingen sommige landen over tot het goedkeuren van «blocking legislation» die de extraterritoriale werking van de Amerikaanse wetgeving beperkt of buiten spel zet³². Het Europees Parlement bevestigde in een resolutie de noodzaak van COCOM ten einde te voorkomen dat militair gevoelige technologie wordt uitgevoerd naar Oost-Europa. Het Parlement is evenwel ook van mening dat de COCOM-lijsten regelmatig moeten worden herzien om produkten te schrappen die niet langer als militair gevoelig kunnen worden beschouwd. Verder vindt het Parlement dat de controles op de overdracht van technologie, tussen de COCOM-leden zelf en tussen COCOM-leden en derde landen die zich verplichten de COCOM-regels te respecteren, zo spoedig mogelijk moeten worden afgebroken en dat de inspanningen in COCOM-verband zich moeten richten

³¹ Zie OSIUS, «Extraterritorial Application of U.S. Export Laws: Dresser Industries», 2, *Wis. Int'l L.J.*, 138 (1983); TITTMANN, «Extra-Territorial Application of U.S. Export Control Laws on Foreign Subsidiaries of U.S. Corporations: An American Lawyer's View from Europe», 16 *Int'l Law*, 730 (1982).

³² Bv. de «Protection of Trading Interests Act, 1980» in het Verenigd Koninkrijk. Zie ook Compagnie Européenne des Pétroles S.A. v. Sensor Nederland R.V., Rb. Den Haag, september 1982, nr. 82/716, waarin de rechtbank weigert de Amerikaanse reglementering inzake de Russische pijplijn toe te passen op de Nederlandse dochteronderneming van een Amerikaanse moeder.

op de goede naleving van de overeengekomen controles volgens de nationale wetgeving. Het Europees Parlement deelt de mening van vele andere landen dat voor produkten die voorkomen op de COCOM-lijst en afkomstig zijn uit de Verenigde Staten geen extra heruitvoervergunning van de Verenigde Staten vereist is indien zij overeenkomstig de COCOM-regels worden uitgevoerd vanuit COCOM-landen. Bovendien, zo stelt het Parlement, dienen de controles op de overdracht van technologie naar het Oostblok uitsluitend gebaseerd te zijn op tussen de bondgenoten overeengekomen criteria en niet op de hogere, door de Verenigde Staten opgelegde, maatstaven³³.

7. Conclusie

In het vlak van uitvoerbeperkingen voor hoogtechnologische produkten en gegevens bestaat tot op zekere hoogte een internationale consensus binnen COCOM. De Amerikaanse wetgeving die verder gaat en een strengere controle tot stand brengt, wordt niet zomaar aanvaard door andere landen. Niet alle landen hebben dezelfde belangen bij het beperken van de uitvoer van hun technologische produkten. Niet alleen voelen een aantal landen de vergaande Amerikaanse voorschriften als een inmenging in hun nationaal rechtstelsel, vaak ook krijgen nationale factoren, zoals het evenwicht van de handelsbalans en de gezondheid van de nationale economie, voorrang.

De mogelijke extraterritoriale gevolgen van de Amerikaanse wetgeving maken het voor Belgische producenten van hoogtechnologische produkten vaak moeilijk om hun eigen belangen te vrijwaren en tevens hun toelevering van Amerikaanse onderdelen veilig te stellen. De druk uitgeoefend door het Europees Parlement en diverse andere landen op de Verenigde Staten legt hopelijk de basis voor meer duidelijkheid in het netwerk van wetten en reglementen waaraan de uitvoer van hoogtechnologische produkten onderworpen is.

Jeff KEUSTERMANS

³³ Europees Parlement, «Resolutie inzake de overdracht van technologie», 21 februari, 1986, herdrukt in *Computerrecht*, 1986, 204.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 25 FEBRUARI 1986

Voorzitter: de h. Boon

Raadsheer-rapporteur: de h. De Peuter

Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts

Advocaat: mr. Lenaerts

Meeteenheden — Parkeermeter — Wegverkeersreglement, art. 27.3.1.

De §§ 1 en 2 van de wet van 16 juni 1970 bedoelen de parkeermeters niet en de Koning heeft ter uitvoering van de

§§ 3 en 4 het gebruik van geijkte meeteenheden van parkeermeters niet opgelegd.

De omstandigheid dat de metingen van parkeermeters niet met geijkte meetwerktuigen worden verricht, doet geen afbreuk aan het verbindend karakter van de aanduidingen van de parkeermeters betreffende de parkeertijd.

R.

Gelet op het bestreden vonnis, op 28 juni 1985 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen;

Overwegende dat het vonnis eiser veroordeelt wegens overtreding van artikel 27.3.1 van het Wegverkeersreglement;

(...)

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 11, a en b.1, 12, §§ 1 en 2, van de wet van 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden, de meetstandaarden en de meetwerktuigen en 97 van de Grondwet,

doordat, eerste onderdeel, het vonnis aanvoert dat de parkeermeter geen metingen in het economisch verkeer in de zin van de wet van 16 juni 1970 verricht, aangezien het geen metingen betreft uitgevoerd in de uitoefening van een beroep, een bedrijf of een handel, en bovendien met «dat — zoals de eerste rechter uitdrukkelijk stelde — de parkeermeters niet dienen om heffingen te berekenen», terwijl eiser bij conclusie had aangevoerd: «Een parkeermeter voert een meting van de tijd uit en zulks ter berekening van een heffing, waarvan het bedrag bepaald wordt door rekening te houden met de verlopen tijd: bijvoorbeeld 5 frank per 30 minuten»;

tweede onderdeel, het vonnis vaststelt dat de metingen van de parkeermeter geen heffingen zijn, op grond «dat immers het in een parkeermeter ingebrachte geld de vrijwillig betaalde prijs is voor de huur van een plaats op de openbare weg», terwijl het betalen van huurgelden voor een plaats op de openbare weg noodzakelijkerwijze dient te worden beschouwd ofwel als een meting in het economisch verkeer, ofwel — wanneer geoordeeld wordt dat het verhuren van een plaats op de openbare weg door de gemeente niet geschiedt in het kader van het economisch verkeer, — als een meting in het fiscale verkeer en dus als een heffing:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat eiser concludeerde zoals in het onderdeel is weergegeven en de appelrechters eisers conclusie beantwoorden met de consideransen: dat zoals de eerste rechter uitdrukkelijk stelde de parkeermeters niet dienen om heffingen te berekenen; dat immers het in een parkeermeter ingebrachte geld de vrijwillig betaalde prijs is voor de huur van een plaats op de openbare weg; dat dit laatste ook evenwel niet betekent dat de parkeermeter «metingen in het economisch verkeer» in de zin van de wet van 16 juni 1970 verricht; dat «metingen in het economisch verkeer» in de zin van deze wet, volgens de bepalingen van artikel 11, c, metingen zijn «uitgevoerd in de uitoefening van een beroep, een bedrijf of een handel», welke verder dienen te geschieden «met het oog op de naleving van uit een rechtsverhouding voortvloeiende rechten en verplichtingen»; dat de gemeentelijke overheden niet geacht kunnen worden «in de uitoefening van een beroep, een bedrijf of een handel» de huur van een plaats op de openbare weg te reglementeren en de meting van de huurtijd te laten verrichten; dat de wet van 16 juni 1970 dus niet van toepassing is op de parkeermeters;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het onderdeel ervan uitgaat dat een parkeermeter noodzakelijk ofwel metingen in het economisch verkeer verricht die ten doel hebben de hoeveelheid van enig goed of de hoegrootheid van een dienst te bepalen (artikel 12, § 1, van de wet van 16 juni 1970), ofwel metingen verricht die worden uitgevoerd ter berekening van heffingen en restituties (artikel 12, § 2, van voornoemde wet), terwijl in § 3 van dat artikel bepaald wordt dat de Koning de toepassing van § 1 kan verruimen tot andere metingen in

het economisch verkeer, en in § 4 dat de Koning het gebruik van geijkte meetwerktuigen kan opleggen voor metingen buiten het economisch verkeer;

Overwegende dat, wat de parkeermeters betreft, het vonnis, met overneming van de redenen van de eerste rechter, vaststelt dat geen koninklijk besluit is genomen ter uitvoering van de §§ 3 en 4 van voornoemd artikel;

Overwegende dat de appelrechters, nu zij, zoals weergegeven in het antwoord op het eerste onderdeel, zeggen dat de §§ 1 en 2 van artikel 12 van de voornoemde wet de parkeermeters niet bedoelen, en, met overneming van de redenen van de eerste rechter, beslissen «dat de omstandigheid dat er geen verordenende bepalingen bestaan, houdende vaststelling van de meetkundige en technische voorwaarden die kunnen worden toegepast op de ijk van de parkeermeters, geen afbreuk doet aan het verbindend karakter van de aanduidingen van de parkeermeters betreffende de parkeertijd die, naar gelang van de betaalde som, is toegelaten», hun beslissing regelmatig met redenen omkleeden en, zonder schending van de in het middel aangehaalde wetsbepalingen, wettelijk verantwoorden;

(...)

NOOT—Zie Cass., 23 maart 1983, R.W., 1983-84, 1208.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 27 FEBRUARI 1986

Voorzitter: de h. Bosly

Raadsheer-rapporteur: de h. Kreit

Advocaat-generaal: de h. Velu

Advocaten: mrs. Kirkpatrick en Gérard

1. Openbare orde — Interne openbare orde — Internationale openbare orde — 2. Internationaal privaatrecht — Afstamming Italiaanse wet — Vaststelling van overspelige afstamming.

1. Een wet van interne openbare orde is slechts dan van internationale openbare orde wanneer de wetgever, door de bepalingen van die wet, een beginsel heeft willen vastleggen dat naar zijn oordeel van wezenlijk belang is voor de morele, politieke of economische orde en dat daarom noodzakelijkerwijze de toepassing in België in de weg staat van elke tegenstrijdige of vreemde rechtsregel, ook al is die regel volgens de gebruikelijke regels van de wetsconflicten van toepassing.

2. De bepalingen van de Italiaanse wet die de vaststelling van de overspelige afstamming toelaten, kunnen heden ten dage niet meer worden aangemerkt als bepalingen die onverenigbaar zijn met de Belgische internationale openbare orde.

S. t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 30 oktober 1984 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

(...)

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 3, 6, 331, 335 en 342a van het Belgisch Burgerlijk

Wetboek,

doordat het arrest vaststelt «dat vaststaat dat (eiser), die de Belgische nationaliteit bezit, ten tijde van de verwekking van het kind Michel Ange gehuwd was met een zekere Micheline D., welk huwelijk thans ontbonden is», en het beroepen vonnis bevestigt, «namelijk in zoverre het heeft beslist dat de gewijzigde vordering ontvankelijk is en deze gegrond heeft verklaard op basis van artikel 269 van het Italiaans Burgerlijk Wetboek dat op het geschil toepasselijk is» en «in zoverre het voor recht heeft gezegd dat (eiser), die op 31 december 1938 te Sint Agatha-Berchem is geboren, de vader is van Michel Ange C., natuurlijk kind van Valentina C., geboren te (...)» en derhalve «genoemd vonnis bevestigt in zoverre het (eiser) veroordeelt om aan (verweerster) als bijdrage in de kosten van onderhoud en opvoeding van het kind Michel Ange een maandelijks uitkering te betalen», op grond: «dat volgens het Italiaanse recht (artikel 250 van het Burgerlijk Wetboek) een kind door zijn vader kan worden erkend, ook al was die op het ogenblik van de verwekking met een andere persoon dan de moeder gehuwd; dat de Italiaanse wet derhalve de vaststelling van overspelige afstammings toestaat, terwijl de Belgische wet zulks verbiedt; dat in dit geval evenwel in België toepassing mag worden gemaakt van de Italiaanse wet die ontegenzeggelijk gunstiger is voor het bedoelde kind; dat immers het principiële verbod op de erkenning van in overspel verwekte kinderen thans niet langer kan worden aange merkt als een hoeksteen van de morele, politieke of economische gevestigde orde die elke toepassing van een tegenstrijdige of verschillende vreemde rechtsregel uitsluit; dat de Belgische internationale openbare orde derhalve de ontvankelijkheid van de rechtsvordering niet in de weg staat, in zoverre zij op grond van artikel 269 van het Italiaanse Burgerlijk Wetboek is ingesteld»

(...)

Overwegende dat de vordering ertoe strekt van eiser, die de Belgische nationaliteit bezit, de betaling van een uitkering tot levensonderhoud te verkrijgen ten voordele van het natuurlijk kind dat verweerster op 31 december 1977 heeft gebaard en dat zij, bij akte van de burgerlijke stand verleden te Elsene op 12 januari 1978, heeft erkend; dat verweerster die deze vordering oorspronkelijk op grond van artikel 340b van het Belgisch Burgerlijk Wetboek had ingesteld, deze in de loop van het geding heeft gewijzigd en ze heeft gegrond op artikel 269 van het Italiaans Burgerlijk Wetboek, krachtens hetwelk het natuurlijk vaderschap in rechte kan worden vastgesteld in de gevallen waarin erkenning is toegelaten;

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof acht vermag te slaan blijkt: dat eiser ten tijde van de verwekking van het kind was gehuwd met mevrouw Micheline D., dat de echtscheiding tussen die echtgenoten bij vonnis van 9 februari 1979 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel werd toegestaan, en dat eiser zich niet in een van de gevallen bevindt waarin de erkenning van een in overspel verwekt kind, ingevolge de artikelen 331 en 335 van het Belgisch Burgerlijk Wetboek, is toegelaten;

Overwegende dat een natuurlijk kind, ingevolge artikel 250 van het Italiaans Burgerlijk Wetboek, door zijn vader kan worden erkend ook al was die ten tijde van de verwekking met een andere persoon dan de moeder gehuwd;

Overwegende dat het arrest oordeelt dat de Italiaanse wet, gelet op het personeel statuut van het kind, op het geschil van toepassing is en dat die wet niet onverenigbaar is met de Belgische internationale openbare orde, en beslist dat eiser de vader is van verweersters natuurlijk kind;

Overwegende dat in het middel wordt betoogd dat, buiten de gevallen waarvan sprake in artikel 331 van het Belgisch Burgerlijk Wetboek, de toepassing van een vreemde wet die de vaststelling van een overspelige afstamming van vaderszijde toelaat, inzonderheid ten aanzien van een verwekker die de Belgische nationaliteit bezit, moet worden afgewezen omdat in België de wetsbepalingen die de vaststelling van een dergelijke afstamming verhinderen van internationale openbare orde zijn;

Overwegende dat die bepalingen ongetwijfeld *de lege lata* van interne openbare orde zijn; dat evenwel een wet van interne openbare orde slechts van internationale openbare orde is wanneer de wetgever, door de bepalingen van die wet, een beginsel heeft willen vastleggen dat naar zijn oordeel van wezenlijk belang is voor de morele, politieke of economische orde en dat daarom noodzakelijkerwijze de toepassing in België in de weg staat van elke tegenstrijdige of verschillende vreemde rechtsregel, ook al is die regel volgens de gebruikelijke regels van de wetsconflicten van toepassing;

Overwegende dat het arrest, door te beslissen dat de Belgische internationale openbare orde de ontvankelijkheid van de vordering, in zoverre zij gegrond is op artikel 269 van het Italiaans Burgerlijk Wetboek, niet in de weg staat, rekening houdt met de evolutie van de opvattingen omtrent de toestand van de buitenechtelijke kinderen;

Dat met name artikel 335 van het Belgisch Burgerlijk Wetboek, als gewijzigd bij de wet van 10 februari 1958, de vrijwillige erkenning van een in overspel verwekt kind toelaat in de gevallen en op de wijze bepaald in artikel 331 van hetzelfde wetboek, zoals dat artikel achtereenvolgens is gewijzigd bij de wetten van 10 februari 1958 en 1 juli 1974, te weten wanneer het huwelijk van de verwekker van het kind en zijn echtgenote het voorwerp is geweest van een rechtspleging tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed en het kind geboren is driehonderd dagen na het procesverbaal bedoeld in artikel 1258 van het Gerechtelijk Wetboek, of na de verklaring bedoeld in artikel 1289 van hetzelfde wetboek, of, wanneer de echtscheiding toegestaan werd met toepassing van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek, na het tijdstip waarop de feitelijke scheiding een aanvang heeft genomen;

Dat de bepalingen van de Italiaanse wet die de vaststelling van de overspelige afstamming toelaten, gelet op die evolutie, heden ten dage niet meer kunnen worden aange merkt als bepalingen die onverenigbaar zijn met de Belgische internationale openbare orde;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

NOOT—Zie Cass., 25 oktober 1979, *R.W.*, 1979-80, 1763, met noot van J. Erauw; Cass., 2 april 1981, *R.W.*, 1982-83, 922, met noot van J. Erauw.

HOF VAN CASSATIE

3e VOLTALLIGE KAMER — 24 MAART 1986

Voorzitter-rapporteur : de h. Soetaert

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaten : mrs. Bayart en Bützler

Burgerlijke rechtspleging — Arbeidsgerechtigd — Openbaar ministerie — Vorderen van bestuurlijke inlichtingen.

Inlichtingen betreffende de hoedanigheid van werkmans of bediende van een werknemer, ten einde te kunnen bepalen welke opzeggingstermijn de werkgever had moeten naleven, zijn geen «bestuurlijke inlichtingen» en kunnen derhalve niet op grond van art. 138, derde lid, Ger. W. door het arbeidsauditoraat worden gevorderd.

N.V. A. t/ S.

Gelet op de bestreden arresten, op 19 augustus 1983 en 26 maart 1985 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen ;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 138, derde lid, 870, 915, 916, 917, 922, 933, 937, 938 en 940 van het Gerechtelijk Wetboek, en van de rechten van de verdediging van eiseres,

doordat het arrest van 19 augustus 1983 de procureur-generaal verzoekt een onderzoek te doen instellen, ten einde in feite uit te maken welke de juiste taken waren geweest die verweerder in dienst van eiseres had uitgevoerd, minstens sedert 1968, en hiervoor tot alle nuttige verhoren en consultaties van alle nuttige documenten te doen overgaan ; *doordat*, nadat, ter uitvoering van het aldus aan de procureur-generaal gericht verzoek, onder meer M.L., beheerder der firma I., B.G., gewezen ceelbaas bij eiseres, D.L.A., gewezen conterbaas bij eiseres, en G.L., volmachtgever bij de firma L., werden onderhoord door D.R.J., adjunct-inspecteur bij de inspectie van de sociale wetten, het arrest van 26 maart 1985, op grond van de verklaringen van de aldus onderhoorde personen, het hoger beroep van eiseres ongegrond verklaart en aldus het vonnis a quo van 3 januari 1979 van de Arbeidsrechtbank te Antwerpen bevestigt, waarbij verklaard werd dat verweerder vanaf maart 1971 overwegend intellectuele arbeid diende te verrichten en waarbij dientengevolge eiseres veroordeeld werd om aan verweerder een opzeggingsvergoeding van 1.826.257 frank te betalen met de interesten en de kosten,

terwijl, eerste onderdeel, het door het arrest van 19 augustus 1983 van de procureur-generaal verzocht onderzoek de perken te buiten gaat van de door artikel 138, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek aan het openbaar ministerie bij de arbeidsgerechtigden toegekende bevoegdheid, namelijk van de bevoegde minister of van de bevoegde openbare instellingen of diensten de nodige bestuurlijke inlichtingen te vorderen, en daartoe om medewerking te verzoeken van de ambtenaren die door de bestuurlijke overheid belast zijn met het toezicht op de toepassing van de wettelijke en verordeningbepalingen in sociale zaken, hetgeen de bevoegdheid niet inhoudt privé-personen te doen onderhoren betreffende feiten welke niet van administratieve aard zijn, zodat voormeld arrest, door de procureur-

generaal te verzoeken tot alle nuttige verhoren te doen overgaan, de bepalingen van artikel 138, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek schendt ;

tweede onderdeel, het arrest van 26 maart 1985, door te stoelen op de verklaringen van de bovenbedoelde en door gezegde adjunct-inspecteur onderhoorde vier personen, ten eerste, vernietigd dient te worden als zijnde een gevolg van het te vernietigen arrest van 19 augustus 1983 en als hebbende, zoals dat arrest, artikel 138, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek geschonden, ten tweede, op onwettige wijze verweerder ontslaat van de last die overeenkomstig artikel 870 van het Gerechtelijk Wetboek op hem weegt, namelijk het bewijs te leveren van de feiten die hij aanvoerde, en meer bepaald van het feit dat hij sinds een bepaalde periode overwegend intellectuele taken diende te verrichten, en ten derde, door te stoelen op een verhoor dat niet gebeurde met naleving van de bepalingen van de artikelen 915, 916, 917, 922, 933, 937, 938 en 940 van het Gerechtelijk Wetboek, welke als doel hebben aan het getuigenverhoor het karakter van een procedure op tegenspraak te verlenen, het rechten van verdediging van eiseres miskent, zoals dat recht gegarandeerd is door de zoëven opgesomde artikelen van het Gerechtelijk Wetboek :

(...)

Overwegende dat het middel aanvoert dat het arbeidsauditoraat niet bevoegd is om, krachtens artikel 138, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek, particulieren te doen verhoren betreffende feiten welke niet van administratieve aard zijn, zodat het arrest van 19 augustus 1983, dat het openbaar ministerie verzoekt tot alle nuttige verhoren te doen overgaan en het eindarrest van 26 maart 1985, dat de beslissing grondt op de bij zodanig verhoor gedane verklaringen, beide deswege onwettig zijn ;

Overwegende dat artikel 138, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek onder meer bepaalt : «In alle betwistingen die behoren tot de bevoegdheid van de arbeidsgerechtigden, kan het openbaar ministerie bij de arbeidsgerechtigden van de bevoegde minister of van de bevoegde openbare instellingen of diensten de nodige bestuurlijke inlichtingen vorderen» ;

Overwegende dat de te dezen door het openbaar ministerie gevorderde inlichtingen verweerders hoedanigheid van werkmans of bediende betreffen ten einde de opzeggingstermijn te kunnen bepalen welke eiseres had moeten naleven ; dat die inlichtingen geen «bestuurlijke inlichtingen» in de zin van artikel 138, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek uitmaken ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 12 JUNI 1986

Voorzitter-rapporteur : de h. Bosly

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaten : mrs. Kirkpatrick en Dassel

Wegverkeer — 1. Aanwijzingsbord F 83 — 2. Gevaarsbord A 39.

1. *Het verkeersbord F 83 is een aankondigingsbord dat aankondigt dat de weggebruikers zich op een bepaalde afstand zullen bevinden voor een gebodsbord krachtens hetwelk zij de middenberm zullen moeten oversteken en op de linkerrijbaan rijden, of voor een verkeersbord of een andere verkeersinrichting die de weggebruikers verbieden verder te rijden op de rijbaan waarop zij zich bevinden.*

Het verkeersbord F 83 laat op zichzelf de doorsteek van de berm op de aangeduide afstand niet toe.

2. *Als het gevaarsbord A 39 (verkeer toegelaten in beide richtingen na een gedeelte van de rijbaan met eenrichtingsverkeer) staat voorbij de plaats waar een weggebruiker de linkerrijbaan is opgereden, verleent het die weggebruiker niet het recht om de middenberm over te steken en op de linkerrijbaan te gaan rijden.*

M. t/ N.V. A.

Gelet op het bestreden arrest, op 31 oktober 1984 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 9.2, 65, 66, inzonderheid 66.4.A.39 en 71.2.F.83 van het koninklijk besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat eiser, toen hij met zijn voertuig op de rechterrijbaan van een openbare weg reed die twee door een effen grond gescheiden rijbanen omvat, aan een verkeersbord F 83 (dat een doorsteek van de middenberm aankondigt) kwam, de andere rijbaan op het volgende kruispunt opreed en, eenmaal op die rijbaan, rechts een verkeersbord A 39 aantrof (volgens hetwelk het verkeer in beide richtingen is toegelaten); dat hij, toen hij verder reed, de voetganger De C. aanreed die, nadat hij de rechterrijbaan had overgestoken, de door eiser gevolgde rijbaan was opgegaan terwijl hij enkel naar rechts keek; dat verweerster, als arbeidsongevallenverzekeraar van De C., deze schadeloos heeft gesteld en van eiser terugbetaling vordert van de aldus aan De C. uitgekeerde bedragen, beslist dat eiser voor drie vierde aansprakelijk is voor het ongeval, hem veroordeelt om aan verweerster een provisionele vergoeding te betalen en een geneeskundig onderzoek beveelt, hoofdzakelijk op grond: 1) dat het verkeersbord F 83 een aanwijzingsbord is; dat de aanwijzing een inlichting is; dat dit begrip noch een verbod, noch een verplichting inhoudt; dat na het bord F 83 geen bord of een andere verkeersinrichting was aangebracht om het verkeer op de door eiser gevolgde rijbaan te verbieden en evenmin een verkeersbord om de weggebruikers te verplichten de middenberm over te steken; dat de aanwijzing in het verkeersbord dus alle betekenissen had verloren; dat eiser, door de linkerrijbaan op te rijden, zonder dat enig verkeersbord hem daartoe verplichtte, en dus bij afwezigheid van enig plaatselijk voorschrift, artikel 9.2 van het Wegverkeersreglement heeft overtreden; en 2) dat het verkeersbord A 39 voorbij de plaats stond waar eiser de linkerrijbaan was opgereden en trouwens niet betekent dat hij links van de berm mocht rijden,

terwijl de draagwijdte van aanwijzingsborden geenszins loutere inlichtingen zijn; die borden, naar gelang van het geval, neerkomen op een verplichting, een verbod of een toelating; het verkeersbord F 83 althans tot gevolg heeft dat de middenberm mag worden overgestoken en dat op de

linkerrijbaan ten opzichte van de rijrichting van de bestuurder mag worden gereden, ook al is het verkeer op de rechterrijbaan, ten opzichte van de rijrichting, niet verboden; het verkeersbord A 39 de weggebruikers erop attent maakt dat het verkeer toegelaten en dus mogelijk is in beide richtingen; het verkeersbord F 83 op de rechterrijbaan en het verkeersbord op de linkerrijbaan een plaatselijke regeling waren om het verkeer mogelijk te maken op de linkerrijbaan, in de zin van artikel 9.2 van het Wegverkeersreglement; daaruit volgt dat het arrest de in het middel aangevoerde bepalingen schendt;

Overwegende dat het verkeersbord F 83 enkel een aanwijzingsbord is dat aankondigt dat de weggebruikers zich na een bepaalde afstand voor een gebodsbord zullen bevinden, krachtens hetwelk zij de middenberm zullen moeten oversteken en op de linkerrijbaan rijden, of voor een verkeersbord of een andere verkeersinrichting die de weggebruikers verbieden verder te rijden op de rijbaan waarop zij zich bevinden; dat het verkeersbord F 83 op zichzelf de doorsteek van de berm op de aangeduide afstand niet toelaat;

Dat het arrest, derhalve, zonder schending van de bepalingen van de artikelen 9.2, 65 en 71 van het Wegverkeersreglement, beslist «dat (eiser), door de linkerrijbaan op te rijden zonder dat hij daartoe bij een verkeersbord was verplicht en dus bij afwezigheid van enig plaatselijk voorschrift, artikel 9.2 van het Wegverkeersreglement heeft overtreden»;

Overwegende dat het arrest evenmin de bepalingen van artikel 66 van het Wegverkeersreglement schendt, als het oordeelt dat eiser zich tevergeefs erop beroept dat er zich op de door hem opgereden linkerrijbaan het verkeersbord A 39 bevond, aangezien het bord voorbij de plaats stond waarop hij de linkerrijbaan was opgereden; dat immers dat verkeersbord aan eiser niet het recht verleende de middenberm over te steken op de plaats waar hij zulks, volgens de vaststellingen van het arrest, heeft gedaan, en op de linkerrijbaan te gaan rijden;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 14 OKTOBER 1986

Voorzitter: de h. Screvens

Raadsheer-rapporteur: de h. D'Haenens

Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts

Strafvordering — Verzet — Zwaardere straf — Vervangende gevangenisstraf.

Het vonnis of arrest dat de vervangende gevangenisstraf, opgelegd bij de verstekbeslissing, op verzet van de beklaagde verhoogt, verzwakt diens toestand zelfs al wordt de geldboete verminderd. Het miskent aldus de devolutive werking van het verzet en schendt de artt. 187 en 208 Sw.

V.

Gelet op het bestreden arrest, op 29 januari 1986 op verzet door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

(...)

Over het ambtshalve aangevoerde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 187 en 208 van het Wetboek van Strafvordering :

Overwegende dat het hof van beroep, bij verstekarrest van 10 mei 1985, het beroepen vonnis had bevestigd waarbij eiser onder meer was veroordeeld tot een geldboete van 250 frank, verhoogd met opdecimes, of een vervangende gevangenisstraf van 35 dagen ;

Overwegende dat, op eisers verzet, het bestreden arrest die geldboete vermindert tot 200 frank, verhoogd met opdecimes, doch de vervangende gevangenisstraf bepaalt op twee maanden ;

Overwegende dat het hof van beroep door de vervangende gevangenisstraf, opgelegd bij het verstekarrest, op eisers verzet te verhogen, diens toestand verzwaart, aldus de devolutive werking van het verzet miskent en de in het middel aangehaalde wetsbepalingen schendt ;

(...)

NOOT—Strafverzwaring en vervangende gevangenisstraf

1. Bovenstaand arrest ligt in de lijn van de traditionele cassatierechtspraak waarbij wordt beslist dat in hoger beroep eenparigheid vereist is om de vervangende gevangenisstraf te verhogen, zelfs al wordt de geldboete verminderd (Cass., 4 januari 1886, *Pas.*, 1886, I, 36; Cass., 21 november 1984, geciteerd in G. Schuind, *Traité pratique de droit criminel*, II, p. 524 A).

2. Naar 's Hof's opvatting weegt de vervangende gevangenisstraf méér door dan de geldboete, terwijl in de praktijk maar weinig aandacht wordt geschonken aan wat P.E. Trousse een «uitvoeringsmaatregel» noemde.

Maar kom, er valt voor deze zienswijze wat te zeggen : een vervangende gevangenisstraf kan tenslotte aanleiding geven tot vrijheidsberoving terwijl een geldboete slechts het vermogen belasten kan.

3. Uit het arrest kan *a contrario* worden afgeleid dat op verzet van de beklaagde of op zijn enkel hoger beroep de geldboete mag worden verhoogd op voorwaarde dat de vervangende gevangenisstraf wordt verminderd.

Bovendien mag in hoger beroep de geldboete worden verhoogd zonder dat eenparigheid vereist is als de vervangende gevangenisstraf maar wordt verminderd.

5. Als we logisch doordenken mag een geldboete van 26 tot 500 frank waarbij, in afwijking van artikel 40 Sw., de vervangende gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden bedraagt, als een zwaardere straf worden beschouwd dan een geldboete van 200 tot 1.000 frank, waarbij de vervangende gevangenisstraf van artikel 40 Sw. van toepassing is.

Wanneer twee hoofdstraffen volkomen overeenstemmen, houden we thans rekening met de bijkomende straffen om de mildere strafwet te bepalen : we houden namelijk rekening met de geldboete als bijkomende straf. Moeten we nu niet eerder de vervangende gevangenisstraf in aanmerking nemen als bijkomende straf ?

A. Vandeplas

RAAD VAN STATE

4e KAMER — 26 JUNI 1986

Voorzitter : de h. Baeteman

Raadsraden : de hh. Borret en De Brabandere

Auditeur-generaal : de h. Van Assche (verslag P. Lemmens)

Advocaat : mr. Verdeyen

Commissie van advies inzake voedingsmiddelen — Raadpleging — Modaliteiten

De Commissie van advies inzake voedingsmiddelen moet uitzonderlijk niet worden geraadpleegd over ontwerpbesluiten genomen ter uitvoering van internationale verplichtingen en die waarvoor in de wet het advies van de Hoge Gezondheidsraad vereist is. Wanneer een uitvoeringsbesluit genomen op grond van een E.E.G.-richtlijn later wordt gewijzigd zonder steun te vinden in de E.E.G.-richtlijn moet het wijzigend ontwerp-K.B. worden onderworpen aan de Commissie van advies.

Luidens art. 5 van het K.B. van 5 december 1977 komt het advies tot stand in een «vergadering», waarvoor een quorum is bepaald; de verplichting om het advies van de Commissie in te winnen heeft slechts zin en betekenis indien het advies met voldoende zekerheid aanduidt wat het standpunt is van de Commissie, als collegiaal orgaan met betrekking tot het ontwerp van besluit. Wanneer de leden verzocht worden enkel schriftelijk hun standpunt kenbaar te maken, zonder dat binnen de Commissie van gedachten werd gewisseld of de leden elkaars standpunt kenden is niet voldaan aan het voorschrift van artikel 5 van het K.B. van 5 december 1977.

Uit het voorgaande volgt dat de termijn van twee maanden waarbinnen het advies door de Commissie moet worden uitgebracht nooit is ingegaan aangezien er geen werkelijke uitnodiging voor een vergadering is geweest.

B. e.a./ Belgische Staat
Arrest nr. 26.775

Gezien het verzoekschrift dat B. e.a. in hun hoedanigheid van lid van de Commissie van advies inzake voedingsmiddelen, op 26 februari 1982 hebben ingediend om de vernietiging te vorderen van het koninklijk besluit van 16 december 1981 tot wijziging van het koninklijk besluit van 2 oktober 1980 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen, bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van 30 december 1981 ;

(...)

Overwegende dat verzoekers onder meer doen gelden dat het bestreden besluit genomen werd met schending van artikel 22, § 3, van de wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere produkten doordat eensdeels het genomen werd zonder de voorgeschreven raadpleging van de Commissie van advies inzake voedingsmiddelen en doordat anderdeels in de aanhef van het bestreden besluit verwezen wordt naar een advies gegeven op 25 augustus 1981, terwijl op die dag geen echt advies gegeven werd ;

Overwegende dat in de eerste plaats moet worden nagegaan of het bestreden besluit overeenkomstig artikel 22, § 3, van de wet van 24 januari 1977 aan de Commissie van advies moest worden voorgelegd; dat de eerste vertegenwoordiger van de verwerende partij in dat verband betoogt dat de uitzondering opgenomen in artikel 22, § 3, ter zake toepasselijk is omdat het besluit genomen werd ter uitvoering van internationale verplichtingen; dat volgens hem het bestreden besluit de omzetting in de nationale rechtsorde inhoudt van een internationale verplichting, die met name voortspuit uit de Richtlijn 79/112/EEG van de Raad van Ministers van 18 december 1978 betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten inzake etikettering en presentatie van levensmiddelen bestemd voor de eindverbruiker alsmede inzake de daarvoor gemaakte reclame (PB nr. L 33 van 8 februari 1979, blz. 1);

Overwegende dat die richtlijn een internationale verplichting inhoudt, maar dan enkel, blijkens artikel 189 van het E.E.G.-Verdrag, in die mate dat ze verbindend is ten aanzien van het te bereiken resultaat; dat, aangenomen dat bij het voorhanden zijn van een zodanige richtlijn, de Commissie van advies zelfs niet over de middelen om dat resultaat te bereiken om advies gevraagd moet worden, het in de onderhavige zaak zo is dat deze redenering slechts opgaat ten opzichte van het oorspronkelijke koninklijk besluit van 2 oktober 1980; dat immers dat besluit gezien moet worden als het besluit dat ter nakoming van de Richtlijn 79/112/EEG is vastgesteld; dat integendeel het wijzigend koninklijk besluit van 16 december 1981 niet werd genomen ter nakoming van enige E.E.G.-richtlijn;

Overwegende dat luidens artikel 5 van het koninklijk besluit van 5 december 1977 tot regeling van de samenstelling en de werking van de Commissie van advies inzake voedingsmiddelen het advies tot stand komt in een «vergadering», waaromtrent een quorum is voorzien; dat de verplichting om het advies van de Commissie in te winnen slechts zin en betekenis heeft, indien het advies met voldoende zekerheid aanduidt wat het standpunt is van de Commissie, als collegiaal orgaan, met betrekking tot het ontwerp van besluit; dat enkel wanneer niet alle leden van de Commissie het met een bepaalde opvatting eens zijn — hetgeen, mede gelet op het voorgaande, veronderstelt dat minstens getracht wordt tot een eensgezind standpunt te komen — de verschillende opvattingen in het advies worden weergegeven (artikel 6 van het huishoudelijk reglement van de Commissie);

Overwegende dat uit de voorliggende stukken van het dossier blijkt dat met het advies van 25 augustus 1981, waarnaar in de aanhef van het bestreden besluit verwezen wordt, eigenlijk de brief met bijlagen van 25 augustus 1981 van de voorzitter van de Commissie aan de minister van Volksgezondheid bedoeld wordt, waarin opgesomd worden de standpunten van de verschillende geledingen in de Commissie, zoals die uit de bijlagen blijken; dat in die brief van de voorzitter bovendien uitdrukkelijk wordt gesteld dat, gelet op de dringende noodzakelijkheid, de leden verzocht worden schriftelijk hun standpunt kenbaar te maken; dat aldus over het ontwerp van besluit binnen de Commissie nooit van gedachten werd gewisseld en het zelfs niet bewezen is dat de leden van mekaars standpunt kennis hadden; dat in die omstandigheden de individuele standpunten van de leden, die niet getoetst werden aan een bespreking bin-

nen de Commissie, geenszins kunnen voldoen aan de minimumvoorwaarden die voortvloeien uit de in artikel 22, § 3, van de wet van 24 januari 1977 vervatte verplichting het advies van de Commissie in te winnen; dat aldus geen geldig advies uitgebracht werd;

Overwegende dat de eerste vertegenwoordiger van de verwerende partij ten slotte doet gelden dat het advies op 29 juli 1981 werd aangevraagd, zodat het overeenkomstig artikel 22, § 3, laatste lid, van de wet van 24 januari 1977 niet meer vereist is, indien het niet wordt uitgebracht binnen een termijn van twee maanden; dat, zo aangenomen wordt dat er geen geldig advies werd uitgebracht, het besluit in ieder geval kon worden genomen na afloop van een termijn van twee maanden, ingaande op de dag van de aanvraag;

Overwegende dat in de wet van 24 januari 1977 niet wordt bepaald op welke dag de termijn van twee maanden ingaat; dat luidens artikel 5, tweede lid, van het koninklijk besluit van 5 december 1977 de termijn ingaat «op de vijfde dag na de datum van het verzenden van de uitnodiging voor de vergadering, die geldt als adviesaanvraag»; dat uit deze bepaling gelezen in verband met die van het eerste lid («De Commissie vergadert op verzoek van de minister of van zijn gemachtigde, of op verzoek van de voorzitter»), moet worden afgeleid dat de bedoelde «uitnodiging voor de vergadering» die is welke afkomstig is van de minister in de gevallen waarin hij verplicht is het advies van de Commissie te vragen, en hij de Commissie bijeenroept;

Overwegende dat de brief van de minister van 29 juli 1981 luidt als volgt:

«L'arrêté royal du 02/10/1980 relatif à l'étiquetage des denrées alimentaires préemballées doit entrer définitivement en vigueur le 1er janvier 1982. Cet arrêté royal a fait l'objet d'un avis de la C.C.D.A. (Commission consultative en matière de denrées alimentaires), émis le 29/10/1979. La Fédération des Industries Agricoles et Alimentaires (F.I.A.) a demandé aux trois ministres co-signataires de l'arrêté de bien vouloir reporter l'entrée en vigueur au 1er janvier 1983. Je vous saurais gré de saisir la C.C.D.A. de cette question. Considérant l'urgence de la question, j'ai l'honneur de vous proposer de soumettre la question aux membres par la voie écrite avec prière d'introduire leurs observations éventuelles par la même voie. Il serait souhaitable que les trois Administrations concernées soient en possession des réponses pour le début du mois de septembre, afin de prendre, le cas échéant, l'arrêté royal nécaissaire en temps utile»;

Overwegende dat die brief geen uitnodiging inhoudt tot een vergadering van de Commissie; dat integendeel wordt gesuggereerd dat een louter schriftelijke raadpleging van de leden zou georganiseerd worden; dat geen advies van de Commissie als zodanig wordt gevraagd, en de minister zich ermee vergenoegt de standpunten van de leden afzonderlijk te kennen; dat in die omstandigheden de brief van de minister niet kan worden beschouwd als de «uitnodiging voor de vergadering, die geldt als adviesaanvraag», bedoeld bij artikel 5 van het koninklijk besluit van 5 december 1977; dat onderzoekers dan ook terecht stellen dat de termijn van twee maanden nooit is beginnen te lopen, en dat de overheid niet wettig mocht aannemen dat het advies van de Commissie, door het verstrijken van die termijn, niet meer vereist was;

(...)

NOOT—Procedurespecten omtrent het advies van een collegiaal orgaan

1. In het relaas over de gegevens van de zaak heeft, kort samengevat, de Raad van State de volgende teksten in herinnering gebracht :

— artikel 22 van de wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere produkten : er wordt een commissie van advies inzake voedingsmiddelen opgericht waarvan de Koning de samenstelling en de werking regelt met inachtneming van de voorschriften van § 2 en § 3 van dit artikel ;

— het K.B. van 5 december 1977 regelt de samenstelling en de werking van deze commissie.

Ter uitvoering van de wet van 24 januari 1977 werd het K.B. van 2 oktober 1980 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen genomen.

In het bestreden K.B. van 16 december 1981 wordt de termijn van de overgangsmaatregelen verlengd van 1 januari 1982 tot 1 januari 1983 en wordt anderzijds vermeld op welke verplichting die afwijking niet van toepassing is.

2. Drie aspecten van het arrest verdienen de aandacht.

a. Het K.B. van 2 oktober 1980 was het eindpunt van een procedure die gestart was bij de raadplegingen op internationaal vlak, die resulteerden in het aannemen van de richtlijn van 18 december 1978. De overheid heeft, bij het nemen van het K.B. van 20 oktober 1980 oplossingen gekozen ook in verband met de datum van inwerkingtreding van dat besluit die moeten worden geacht harmonieus en bevredigend te zijn.

Wanneer diezelfde overheid in 1981 oordeelde dat in dit evenwichtig geheel een wijziging moest worden gebracht, zij het uitsluitend in verband met de datum van inwerkingtreding, en zonder dat deze wijziging het gevolg was van een aanvullende richtlijn, vloeide uit de economie en de bedoeling van de wet voort dat zij zulks slechts kon doen na hernieuwde raadpleging van de betrokken milieus. De Raad van State heeft zulks beslist in zijn arrest A.S.B.L. «Association des directeurs de théâtre cinématographique de Belgique», nr. 23.021 van 11 maart 1983.

b. Vervolgens moest de Raad van State oordelen of een rechtsgeldig advies werd gegeven. De termen van het arrest zijn duidelijk. Ook in het ter zitting gegeven advies was het auditoraat van oordeel dat het geheel van individuele standpunten niet kan worden beschouwd als het advies van de commissie. Een individueel standpunt, ingenomen door een lid of een geleding, belicht een kwestie immers meestal slechts vanuit één hoek. Een gezamenlijk standpunt daarentegen wordt geformuleerd na een confrontatie van de verschillende opvattingen, waardoor de leden de gelegenheid hebben om, in het licht van alle aangevoerde gegevens, een algehele appreciatie uit te spreken. Dit gezamenlijk standpunt moet bovendien zo zijn geformuleerd dat het de goedkeuring van minstens de meerderheid wegdraagt (zie R.v.St. Heyndels nr. 25.424 van 31 mei 1985); een gezamenlijk standpunt, dat aan het betrokken orgaan als zodanig kan worden toegerekend, is dus meer dan de som van de individuele standpunten (zie R.v.St. Schollaert, nr. 23.950 van 7 februari 1984).

c. Krachtens artikel 22, § 3, tweede lid, van de wet van 24 januari 1977 wordt het advies uitgebracht binnen een

termijn van twee maanden ; na deze termijn is het advies niet meer vereist.

Deze tekst werd bij amendement door de Regering voorgesteld en als volgt verantwoord : «Het amendement strekt ertoe te voorkomen dat de verplichte raadpleging van de commissie de uitvoering van de wet zou vertragen» (*Parl. St., Kamer, 1974-75, nr. 563/4, 8*).

De wet heeft echter niet bepaald op welke dag de termijn van twee maanden ingaat. Dit probleem is ook tijdens de parlementaire voorbereiding niet besproken. Artikel 5 van het K.B. van 5 december 1977 biedt de oplossing, maar ter zake heeft de Raad van State terecht beslist dat, gelet op de inhoud van de brief van 29 juli 1981, de termijn nooit is begonnen lopen. Overigens heeft de overheid het verstrijken van de termijn niet ingeroepen in de aanhef van het bestreden besluit, en heeft zij zich ertoe beperkt te verwijzen naar een niet-rechtsgeldig gegeven advies van de commissie.

W. Lambrechts

HOF VAN BEROEP TE GENT

9e KAMER — 10 OKTOBER 1986

Voorzitter : de h. Dewulf

Raadsheren : de hh. Van Avermaet en Top

Advocaten : mrs. De Grave en Schepens

Wisselbrief — Wijziging, na acceptatie, van de naam van degene aan wie of aan wiens order de betaling moet worden gedaan.

Wanneer de trekker, na acceptatie, op de wisselbrief de naam van de begunstigde doorhaalt en vervangt door de naam van een andere persoon, kan dit niet als een endosseering in de zin van art. 13 Wisselwet worden beschouwd. In feite is het een wijziging van een van de bestanddelen van de wisselbrief.

P.V.B.A. J. t/ N.V. G.

1. Appellante heeft geïntimeerde gedagvaard om te doen zeggen voor recht dat een op appellante door een zekere Martine D. getrokken wisselbrief niet regelmatig aan geïntimeerde is geëndosseerd, zodat deze de betaling ervan niet kan eisen.

Geïntimeerde heeft bij tegeneis betaling gevorderd van deze wisselbrief ten bedrage van 384.343 fr. (...)

2. De litigieuze wisselbrief van 24 maart 1981 werd getrokken tot betaling van de voorraad van een door voor-noemde D. aan appellante verkochte handelszaak (kapsalon).

Nopens deze verkoop is een geschil ontstaan toen bleek dat een pand, gevestigd door de verkoopster, de handelszaak nog steeds bezwaart, reden waarom appellante weigert de wisselbrief te betalen en zich ook ten stelligste verzet tegen het endossement.

Het endossement en de geldigheid van de wisselbrief worden betwist, omdat de naam van de begunstigde «Martine D.» achteraf doorgehaald en vervangen werd door «G» Volgens appellante is dit geen geldig endossement en is

de wisselbrief bovendien nietig omdat de doorhaling van de naam van de begunstigde tot gevolg heeft dat een der door art. 1, 6°, Wisselwet op straffe van nietigheid voorgeschreven bestanddelen op de wisselbrief ontbreekt.

Subsidiar stelt appellante dat, voor zover toch van een endossement sprake kan zijn, niet Martine D. deze wisselhandeling heeft verricht, naar haar echtgenoot, Jean V., die daartoe geen bevoegdheid had en bovendien tekende zonder zijn hoedanigheid van vertegenwoordiger te vermelden.

Ten slotte wordt nog aangevoerd dat het ter zake zou gaan om een geheim incasso-endossement, zodat de betaling dus niet voor rekening van geïntimeerde, maar van de begunstigde D. gevorderd wordt, met het gevolg dat appellante de verweermiddelen mag inroepen die zij tegen deze laatste bezit.

3. De eerste rechter heeft aangenomen dat de wisselbrief geldig is, omdat de naam van de begunstigde is vermeld, en dat de doorhaling en de vervanging van deze naam alleen gebeurden bij wijze van endossement, hetgeen toelaatbaar zou zijn. Voorts oordeelde hij dat het endossement regelmatig bij vertegenwoordiging geschiedde, nu vaststaat dat V. in opdracht van zijn echtgenote heeft gehandeld. Ten slotte werd de bewering van het incasso-endossement in strijd geacht met de gegevens van het dossier, aangezien gebleken zou zijn dat de wissel geëndosseerd werd om een schuld van de echtgenoten V.-D. tegenover geïntimeerde te voldoen.

4. Het feit dat V. en niet D. de wisselhandeling verricht heeft, kan de geldigheid van deze verrichting niet aantasten. V. kan bezwaarlijk anders dan als vertegenwoordiger gehandeld hebben bij gebrek aan formele identiteit tussen hem en de begunstigde van de wisselbrief. Een uitdrukkelijke vermelding van die hoedanigheid van vertegenwoordiger was dus niet vereist. Dat V. ook bevoegd was om voor de begunstigde op te treden, namelijk zijn echtgenote, is een zaak die uitsluitend beide echtgenoten aanbelangt. In dit verband heeft D. tijdens het strafonderzoek verklaard dat haar echtgenoot in haar opdracht heeft gehandeld. D. wordt dus geacht zelf te hebben gehandeld.

5. Het geschil loopt in feite over de juiste draagwijdte van de gestelde wisselhandeling.

Het schrappen van de naam van D. als begunstigde en de vervanging van die naam door die van geïntimeerde, kan niet als een endossement in de zin van art. 13 Wisselwet worden beschouwd, maar is in feite een wijziging van een van de bestanddelen van de wisselbrief. De begunstigde is de eerste wisselschuldeiser en de eerste mogelijke endossant. Het wijzigen van de naam van de begunstigde maakt van die persoon geen geëndosseerde.

De handtekening van V. onder de bedoelde doorhaling en vervanging, aangebracht op de voorzijde van de wisselbrief, kan alleen gelden als bewijs van de door hem aangebrachte wijziging. Deze handtekening is immers niet vergezeld van een tot overdracht strekkende vermelding. Een overdracht van een wisselbrief door schrapping van de naam van de overdrager is overigens niet goed denkbaar.

Hieruit volgt dat geïntimeerde niet als geëndosseerde van de litigieuze wisselbrief beschouwd kan worden.

6. Blijft de vraag of geïntimeerde als begunstigde, in vervanging van D., dezelfde wisselrechten als deze laatste kan uitoefenen.

Deze kwestie is geregeld in art. 69 Wisselwet, dat bepaalt dat in geval van verandering van de tekst van een wisselbrief degenen die daarna hun handtekening op de wisselbrief hebben geplaatst, volgens de veranderde tekst verbonden zijn, terwijl de vroegere ondertekenaars verbonden zijn volgens de oorspronkelijke tekst.

Het verwisselen van de naam van de begunstigde van de wisselbrief moet als een dergelijke tekstverandering worden beschouwd. Art. 69 geldt immers ook voor veranderingen van vermeldingen die krachtens art. 1 voor de geldigheid van de wisselbrief vereist zijn (J. Ronse, A.P.R., *Wisselbrief*, nr. 1244, p. 371).

Appellante, die zich door acceptatie jegens D., trekker en tevens begunstigde van de wisselbrief, heeft verbonden, is derhalve niet verplicht te aanvaarden dat de wisselbrief thans aan order van geïntimeerde is getrokken.

Gelet op het geschil over de onderliggende overeenkomst, heeft appellante overigens een rechtmatig belang om D. als eerste nemer van de wisselbrief te behouden. Het kan dan ook niet ernstig betwist worden dat de tekstverandering ongeoorloofd was, daar de wijziging manifest zonder toestemming van appellante werd uitgevoerd.

Hieruit volgt dat geïntimeerde ook niet als begunstigde van de wisselbrief tegen appellante wisselrechten kan uitoefenen en dat de ingestelde tegenvordering, die uitsluitend op de wisselbrief is gebaseerd, derhalve ongegrond is.

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

K.I. — 30 OKTOBER 1986

Voorzitter: de h. Guffens

Raadsheren: de hh. Marinus en Puissant

Openbaar ministerie: de h. Van Ingelgem

Advocaten: mrs. Sloomans en Hinnekens

Uitlevering en rechtshulp in strafzaken — Benelux-Uitleveringsverdrag — Huiszoeking en beslag inzake belastingen.

Krachtens art. 4 van het Benelux-Uitleveringsverdrag wordt uitlevering inzake belastingen slechts toegestaan indien tussen de regeringen daartoe is besloten. Van het bestaan van zulk een beslissing wordt geen gegeven voorgebracht. Volgens art. 24, lid 2, van het verdrag kunnen rogatoire commissies die strekken tot een huiszoeking of een inbeslagneming, slechts worden uitgevoerd voor feiten die op grond van het verdrag aanleiding kunnen geven tot uitlevering.

V. e.a.

Vordering

Gezien de ambtelijke opdracht van de Officier van Justitie te Amsterdam, mr. J. Koers, van 5 december 1985, ertoe strekkende, in het kader van een gerechtelijk onderzoek wegens valsheid in geschriften en gebruik, in België, onder meer te Antwerpen, een aantal huiszoekingen met het oog op inbeslagneming te doen verrichten en de genaamde V.,

Nederlander, te doen verhoren, zulks in aanwezigheid van de met het onderzoek belaste ambtenaren H. Zilverberg en E.J. Van Dijk, beiden ambtenaar bij de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst te Haarlem en in die hoedanigheid tevens onbezoldigde ambtenaren van het Korps Rijkspolitie;

Gezien de beschikking tot huiszoeking van de onderzoeksrechter te Antwerpen van 6 januari 1986 aan het adres te (...);

Gezien de uitvoering van deze huiszoekingen op 7 januari 1986 door de heer Jan Cools, commissaris voor gerechtelijke opdrachten te Antwerpen, in aanwezigheid van de bovenvermelde ambtenaren Zilverberg en Van Dijk, en gezien de alstoen verrichte inbeslagnemingen van een aantal boekhoudkundige bescheiden, zoals vermeld in de inventaris van overtuigingsstukken, die op 10 januari 1986 werden neergelegd ter griffie van de Correctionele Rechtbank te Antwerpen onder nummer 155/86;

Gezien de vordering van de procureur des Konings te Antwerpen van 28 januari 1986 waarbij de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg aldaar verzocht wordt de overdracht van de hoger vermelde in beslag genomen overtuigingsstukken aan de Nederlandse Justitie, meer bepaald de Officier van Justitie te Amsterdam, te bevelen;

Gezien de bezwaren tegen deze overdracht vanwege de partijen V. en de Nederlandse maatschappij K., zoals uiteengezet in de namens hen door advocaat mr. L. Hinnkens op 5 februari 1986 ter terechtzitting van de raadkamer genomen en neergelegde conclusies;

Gezien de beschikking van de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen van 18 april 1986, waarbij de overdracht aan de bevoegde Nederlandse overheid van de in beslag genomen voorwerpen werd bevolen;

Gezien de akte van hoger beroep van maandag 21 april 1986 van V. en de Nederlandse maatschappij K. (...);

Overwegende dat de hogere beroepen niet gegrond zijn;

Overwegende dat de bijzondere regeling van de betrekkingen tussen de Beneluxlanden steunt op het Verdrag betreffende de uitlevering en de rechtshulp in strafzaken tussen België, het Groothertogdom Luxemburg en Nederland, ondertekend te Brussel op 27 juni 1962, en goedgekeurd door de Belgische Wet van 1 juni 1964 (*B.S.*, 24 oktober 1967); dat deze bijzondere regeling volledig autonoom is en geen verband houdt met de wet op de uitleveringen van 15 maart 1874 (Trousse en Vanhalewijn, *Uitlevering en internationale rechtshulp in strafzaken*, A.P.R., nrs. 372 e.v.);

Overwegende dat artikel 24, lid 2, van gezegd Benelux-Uitleveringsverdrag bepaalt dat de rogatoire commissies die strekken tot een huiszoeking of een inbeslagneming slechts zullen worden uitgevoerd voor feiten welke op grond van dit verdrag aanleiding kunnen geven tot uitlevering en onder het voorbehoud uitgebracht in artikel 20, lid 2;

Overwegende dat de misdrijven waarvoor door Nederland rechtshulp werd gevraagd gemeenrechtelijke valsheid in geschriften en gebruik van valse akten of valse stukken betreffen; dat dit misdrijf zowel in Nederland, de verzoevende partij, als in België, de aangezochte partij, strafbaar is gesteld met ten minste zes maanden, nl. in Nederland met een gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaar overeenkomstig artikel 225 van het Wetboek van Strafrecht, en in België met opsluiting, dit is een gevangenisstraf van vijf tot tien jaar, ingevolge de artikelen 193, 196, 197, 213 en 214

van het Strafwetboek; dat de feiten ook in beide landen vervolgbaar blijken te zijn;

Overwegende dat het Benelux-Uitleveringsverdrag, benevens het behoud van het principe van de dubbele strafbaarstelling (art. 2.1), geen opsomming geeft van de misdrijven die aanleiding geven tot uitlevering; dat in de plaats daarvan een systeem treedt dat steunt op de ernst van de door de wet gestelde straf en op de duur van de uitgesproken straf (*A.P.R.*, *op. cit.*, nrs. 378 en 406);

Overwegende dat uit art. 22, lid 1, van hetzelfde verdrag duidelijk blijkt dat het verlenen van rechtshulp de regel is; dat deze regel ruim moet worden geïnterpreteerd; dat dit blijkt uit het feit dat hier geen beperkingen met betrekking tot militaire en fiscale zaken zijn opgenomen (*Memorie van Toelichting van het Verdrag, Parl. St., Kamer, 1961-1962, nr. 478/1, blz. 7*);

Overwegende dat de omstandigheden en de ambtenaren van de verzoevende partij die bij de uitvoering van een ambtelijke opdracht aanwezig kunnen zijn, bepaald worden in de artikelen 26 en 27, leden 3 en 4, van hetzelfde verdrag; dat dit voor Nederland de leden van de Rijkspolitie betreft; dat uit de ambtelijke opdracht van de Nederlandse overheid blijkt dat de ambtenaren Zilverberg en Van Dijk optreden in hun kwaliteit als onbezoldigd ambtenaar van het Korps Rijkspolitie;

Overwegende dat de rogatoire commissies principieel door de aangezochte partij uitgevoerd worden zoals die uitgaande van de nationale autoriteiten (art. 24, lid 1); dat dit beginsel tot gevolg heeft dat afgeweken wordt van artikel 11 van de Belgische wet van 15 maart 1874 in die zin dat de voorafgaande machtiging van de raadkamer niet meer vereist wordt om over te gaan tot inbeslagneming of huiszoeking (*Memorie van Toelichting van het Verdrag, loc. cit.*, blz. 7, commentaar over artikel 24);

Overwegende dat artikel 20, lid 1, van het verdrag antwoordt geeft op de vraag welke voorwerpen in beslag genomen kunnen worden: a) de voorwerpen die kunnen dienen als stukken van overtuiging, b) de voorwerpen die afkomstig zijn van het strafbaar feit;

dat de *overdracht* is onderworpen aan de goedkeuring van de raadkamer (art. 20, lid 2) die in voorkomend geval beslist op bezwaren van derden die houder waren van het voorwerp, of van andere rechthebbenden; dat zij de teruggave kan bevelen van voorwerpen die niet rechtstreeks betrekking hadden op het feit dat de verdachte wordt ten laste gelegd;

Overwegende evenwel dat uit de verklaring van V. zelf blijkt op welke manier de organisatie en werking van de groep D. geregeld is; dat de huiszoeking werd verricht door de gerechtelijke politie in aanwezigheid van de bovenvermelde ambtenaren van de F.I.O.D. (Fiscale Inlichtingen en Opsporingsdienst); dat, blijkens het proces-verbaal van de gerechtelijke politie van 7 januari 1986, door V. zelf de bescheiden betrekking hebbend op het onderzoek werden getoond, bescheiden die in de kantoren en het archieflokaal van K. aanwezig waren i.v.m. de groep D. (permanente dossiers van 1981 t.e.m. 1984; controledossiers, jaarstukken, archiefstukken ...); dat, blijkens het proces-verbaal nr. 276 van 9 januari 1986 van de gerechtelijke politie, in samenwerking met de bovenvermelde ambtenaren F.I.O.D. werd nagegaan welke documenten van wezenlijk belang moesten worden geacht voor het verder onderzoek in

Nederland; dat dus zo maar niet lukraak boekhouding in beslag genomen werd; dat de bescheiden die geen betrekking hadden op het verder onderzoek terug werden bezorgd aan het eerder genoemde accountantskantoor K.; dat bovendien de in Nederland onderzochte feiten rechtstreeks verband blijken te houden met de beroepsactiviteiten van V. en K. (zie over het onderwerp: C. Leroy, «L'extradition des pièces à conviction ou d'objets constituant le corps du délit», *J.T.*, 1972, 582-583);

Overwegende dat de voorzitter in raadkamer bij beschikking van 18 april 1986 terecht oordeelt dat krachtens artikel 87 van het Wetboek van Strafvordering de onderzoeksrechter vermag alle voorwerpen op te sporen die kunnen dienen om de waarheid aan de dag te brengen; dat hij, wanneer hij zaken in beslag neemt, dit doet omdat hij van oordeel is dat dit nuttig is voor dit doel;

Overwegende dat de betwiste bescheiden aldus in beslag genomen werden; dat in de gegeven omstandigheden er minstens een vermoeden bestaat dat de in beslag genomen voorwerpen rechtstreeks betrekking hebben op het feit dat ten laste gelegd wordt van de verdachte; dat de raadkamer rekening dient te houden met dit vermoeden, dat slechts teniet kan worden gedaan door een tegenbewijs (*R.P.D.B.*, tw. «Extradition», nr. 143); dat evenwel een dergelijk tegenbewijs onvoldoende voorhanden is;

Dat aldus voldaan is aan al de voorwaarden van het Benelux-Uitleveringsverdrag;

(...)

Arrest

Overwegende dat, bij zijn verzoek tot het verrichten van onderzoekshandelingen ten laste van verdachte V. op het kantooradres (...), de Officier van Justitie mr. J. Koers te Amsterdam vermeldt dat V. wordt verdacht van het plegen van valsheid in geschriften waar het vermoeden bestaat dat de door deze laatste van een goedkeurende verklaring voorzien jaarstukken over 1981 tot en met 1983 omtrent de B.V. D., gevestigd te Amsterdam, waarvan verdachte R. algemeen-directeur is en de verdachten Van O. en K. in dienst van de B.V. zijn, in strijd met de waarheid zijn opge maakt en de goedkeurende verklaringen voorzien zijn van een onjuiste datum en inhoud, terwijl de op pagina 3 vermelde bijlagen niet in het dossier voorhanden zijn;

Overwegende dat aldus de Belgische gerechtelijke overheid in de onwetendheid wordt gelaten omtrent de gegevens betreffende het bedrieglijk opzet en het oogmerk om te schaden, terwijl het onderzoeksgerecht dient na te gaan of het ingeroepen feit een misdrijf oplevert naar de Belgische wetgeving en kan leiden tot uitlevering;

Overwegende immers dat, niet alleen de wet van 15 maart 1874 niet toepasselijk is op belastingmisdrijven, die niet worden vermeld sub. artikel 1 ervan, maar dat bovendien naar luid van de bepalingen van artikel 4 van het Verdrag van 27 juni 1962 aangaande de uitlevering en de rechtshulp in strafzaken tussen Nederland en België, uitlevering inzake belastingen slechts zal worden toegestaan indien tussen de regeringen daartoe is besloten; dat van het bestaan van zulk een beslissing geen gegeven wordt bijgebracht; dat volgens de bepalingen van artikel 24, lid 2, van voormeld verdrag, rogatoire commissies die, zoals ten deze, strekken tot een huiszoeking of een inbeslagneming, slechts

worden uitgevoerd voor feiten welke op grond van het verdrag aanleiding kunnen geven tot uitlevering;

Overwegende dat door documenten, in fotokopie overgelegd door verdachte, wordt aangetoond dat bij vordering tot gerechtelijk vooronderzoek de Officier van Justitie J. Koers op 7 juni 1985 vorderde dat de rechter-commissaris belast met de behandeling van strafzaken onverwijld zal overgaan tot het instellen van een gerechtelijk onderzoek jegens R. (...) verdacht van: opzettelijk onjuiste aangifte van inkomsten en vermogen over 1980/83 waardoor te weinig belasting wordt geheven; opzettelijk onjuiste aangifte ten aanzien van de B.V. D., waardoor te weinig belasting kon worden geheven; opstellen van valse facturen met het oogmerk om ze als echt te gebruiken voor bovenomschreven strafbare feiten; opzettelijk gebruik ervan;

Overwegende dat hierdoor wordt aangetoond dat de door de Officier van Justitie ingeroepen doch niet nader beschreven beweerde valsheid in geschriften alleen en uitsluitend zou zijn aangewend met het bedrieglijk opzet van belastingontduiking, welk misdrijf bij een bijzondere wetgeving, nl. door de artikelen 339 en volgende van het Wetboek van de Inkomstenbelasting wordt bestraft en ten deze geen aanleiding geeft tot de toepassing van de algemene bepalingen van het Strafwetboek, nl. de artikelen 193 en volgende;

Overwegende derhalve dat geen gunstig gevolg kan worden gegeven aan de vordering van de procureur-generaal van 15 mei 1986 als evenmin aan de vordering van de procureur des Konings van 28 januari 1986, waarbij gevraagd wordt dat de ten deze in beslag genomen bescheiden (griffie nummer 155/86) overgedragen worden aan de verzoekende partij;

(...)

NOOT—De internationale rechtshulp in fiscale strafzaken

1. In de negentiende eeuw waren de staten niet bereid elkaar te helpen bij de bestrijding van fiscale fraude. Ze wilden niet meewerken aan de handhaving van de fiscaliteit van de andere staten, die ze als hun concurrenten beschouwden. Deze benadering werd de laatste decennia gewijzigd (Thomas F., *De Europese rechtshulpverdragen in strafzaken*, nrs. 224 tot 230). De laatste jaren werd er ook heel wat veranderd in de Belgische regelen in verband met de internationale rechtshulp in fiscale strafzaken.

2. Tot voor kort was uitlevering voor louter fiscale delicten niet mogelijk omdat artikel 1 van de Uitleveringswet van 15 maart 1874 deze niet in zijn opsomming vermeldt. Uitlevering voor gemeenrechtelijke misdrijven, zelfs gepleegd met fiscale oogmerken was wel mogelijk (*R.P.D.B.*, tw. «Extradition», nr. 24).

Artikel 1 van de Uitleveringswet werd echter vervangen bij artikel 1 van de wet van 31 juli 1985 (*B.S.*, 7 september 1985). Nu artikel 1 geen limitatieve opsomming meer geeft van de feiten die aanleiding kunnen geven tot uitlevering, bestaat de theoretische mogelijkheid van uitlevering voor fiscale misdrijven. Uitlevering voor fiscale misdrijven zal evenwel slechts kunnen indien het uitleveringsverdrag met het betrokken land het toelaat. Tot nog toe komen fiscale misdrijven niet voor in de opsomming van de door België met andere staten gesloten uitleveringsverdragen.

Ook het Benelux-Uitleveringsverdrag van 27 juni 1962 laat principieel de uitlevering voor fiscale delicten toe. Artikel 4 bepaalt evenwel dat inzake retributies, belastingen, douane, deviezen, invoer, uitvoer en doorvoer, de uitlevering slechts wordt toegestaan, indien door de verdragsstaten desomtrent een bijzondere overeenkomst is gesloten. Het zijn dus de Beneluxregeringen die volmacht hebben om te bepalen of een fiscaal misdrijf al dan niet aanleiding kan geven tot uitlevering (Trousse, P.E. en Vanhalewijn, J., *Uitlevering en internationale rechtshulp in strafzaken*, nr. 397). Tot op heden werd nog geen zulke overeenkomst gesloten.

3. Internationale rechtshulp geschiedt ook door de uitvoering van ambtelijke opdrachten of rogatoire commissies. Krachtens artikel 873 van het Gerechtelijk Wetboek mogen de vreemde ambtelijke opdrachten slechts uitgevoerd worden na machtiging van de minister van Justitie, tenzij de internationale verdragen het anders bepalen.

Krachtens artikel 11 van de Uitleveringswet zijn de vreemde rogatoire commissies die strekken tot huiszoeking of inbeslagneming slechts toegelaten voor zover ze feiten betreffen die aanleiding kunnen geven tot uitlevering. De rogatoire commissies die strekken tot huiszoeking en inbeslagneming moeten vooraf door de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg van de plaats van de uit te voeren onderzoeksverrichtingen worden goedgekeurd, behoudens wanneer ze geschieden ter gelegenheid van de voorlopige aanhouding van een vreemdeling met het oog op uitlevering, zoals bepaald in artikel 5 van de Uitleveringswet.

In elk geval moet de raadkamer daarna nog de overdracht van de in beslag genomen stukken toelaten. Ze kan de teruggave bevelen van de stukken die geen rechtstreeks verband houden met het aan de verdachte ten laste gelegd feit. Ze zal ook rekening houden met de rechten die derden doen gelden in verband met de in beslag genomen voorwerpen (Leroy Cl, «Un problème mal connu: L'extradition des pièces à conviction ou d'objets constituant le corps du délit», *J.T.*, 1972, 582; D'Haenens, J., *Belgisch strafprocesrecht*, II, B, blz. 137).

4. Artikel 2a van het Europees Verdrag aangaande de rechtshulp in strafzaken van 20 april 1959 staat de verdragsstaten toe rechtshulp te weigeren indien de strafbare feiten als een fiscaal delict worden beschouwd.

Zwitserland bv. weigerde steeds rechtshulp in verband met fiscale misdrijven. Het verleende evenwel vlot medewerking aan het onderzoek naar gemeenrechtelijke misdrijven, voor zover de verzoekende staat er zich uitdrukkelijk toe verbond de verkregen inlichtingen niet aan te wenden inzake belastingen of deviezen.

Het Zwitserse Bundesgesetz über internationale Rechtshilfe in Strafsachen van 20 maart 1981, in werking getreden op 1 januari 1983, laat rechtshulp toe voor een misdrijf met een fiscaal oogmerk, wanneer dit misdrijf op oplichting (Abgabebetrag) gericht was (Daugniet, V., «Aanwending door de Belgische overheid van fiscale inlichtingen uit Zwitserland — Het gebruik van het Europees rechtshulpverdrag», *Fiskofoon*, 1986, 81).

5. De artikelen 23 en 24.1 van het Benelux-Uitleveringsverdrag stellen de uitvoering van rogatoire commissies vrij van de voorafgaande machtiging van de minister van Justitie. Krachtens artikel 24.2 mogen de rogatoire commissies

die strekken tot een huiszoeking of een inbeslagneming, slechts uitgevoerd worden voor feiten die aanleiding kunnen geven tot uitlevering. Daarenboven is naar luid van artikel 20.2 de overdracht van de in beslag genomen stukken onderworpen aan de goedkeuring van de raadkamer.

Daar bij ontstentenis van een bijzondere overeenkomst uitlevering voor fiscale delicten in Beneluxverband niet mogelijk is, mag geen huiszoeking of geen inbeslagneming uitgevoerd worden wegens louter fiscale delicten of wegens enig ander delict opgesomd in artikel 4 van het verdrag. Tot vóór de herstellwet van 10 februari 1981 betreffende de strafrechtelijke beteugeling van de belastingontduiking stelde dat in de praktijk zo geen problemen, omdat fiscale misdrijven toen meestal gepaard gingen met gemeenrechtelijke misdrijven of terzelfder tijd onder een gemeenrechtelijke en een fiscaalrechtelijke delictsomschrijving vielen, bv. valsheid in geschrifte. Thans is een delict hetzij fiscaal, hetzij niet (Declercq, R., «Strafrechtelijke aspecten van de recente wetwijzigingen inzake inkomstenbelastingen», *Acta falconis*, 83/5, blz. 11). Indien het delict fiscaal is, dan is zoals de kamer van inbeschuldigingstelling te Antwerpen vaststelde, de strafrechtshulp van huiszoeking en inbeslagneming thans niet toegelaten, omdat er onder de Beneluxstaten hiertoe nog geen bijzondere overeenkomst is gesloten.

Is de rechtshulp van huiszoeking en inbeslagneming wel geoorloofd geweest omdat ze een misdrijf betrof waarvoor in Beneluxverband uitlevering mogelijk was, dan belet niets dat de aan de verzoekende staat overgemaakte inlichtingen en stukken daar worden aangewend in een zuiver fiscale procedure. In België zou dan gewoon toepassing moeten worden gemaakt van de regelen van de artikelen 235, § 4, W.I.B. en 211 van het Wetboek der met het zegel gelijkgestelde taksen.

6. Rogatoire commissies in fiscale strafzaken die niet strekken tot huiszoeking of inbeslagneming, zijn wel geoorloofd.

In Beneluxverband is er nog een bijzondere vorm van rechtshulp mogelijk voor wel bepaalde fiscale delicten.

Door de Overeenkomst van 29 april 1969 inzake administratieve en strafrechtelijke samenwerking op het gebied van de regelingen die verband houden met de verwezenlijking van de doelstellingen van de Benelux Economische Unie, in België goedgekeurd bij de wet van 26 november 1970, werd namelijk een bijzondere samenwerking op het stuk van douane en accijnzen, de regeling van de uit- en doorvoer en de B.T.W. ingevoerd.

Krachtens die overeenkomst mogen o.m. vreemde ambtenaren, mits ze daartoe toelating hebben gekregen, in de andere verdragsstaten inlichtingen inwinnen en er zelfs desgevraagd ambtenaren van de betrokken staat bijstand verlenen bij de uitvoering van onderzoeksdaaden. In dat geval heeft deze ambtenaar dezelfde bevoegdheden als die aan wie hij bijstand verleent.

7. Krachtens artikel 116 van de wet van 4 augustus 1986 houdende fiscale bepalingen zullen de nieuwe artikelen 350bis W.I.B., 2 W.I.G.B., 74bis W.B.T.W., 207decies W. Taksen, 207octies W. Reg., 133decies W. Succ., 67decies W. Zeg., in werking treden. Ingevolge die nieuwe bepalingen mogen de ambtenaren van het Bestuur der Directe Belastingen, van het bestuur van de B.T.W., Registratie en Domeinen en van het Bestuur der bijzondere belastingin-

spectie, op straffe van nietigheid van de akte van rechtspleging in fiscale strafzaken, nog slechts als getuigen gehoord worden. De opzet van die nieuwe bepalingen is de ambtenaren van de belastingadministraties te verbieden deel te nemen aan huiszoekingen, plaatsopnemingen, verhoren door het parket of door de onderzoeksrechter (*Parl. St., Senaat*, 1985-86, 310/1, *memorie van toelichting*, blz. 6).

Bij de uitvoering van rogatoire commissies wordt vaak toegestaan dat de vreemde politiemensen of ambtenaren aanwezig zijn bij de hier te verrichten onderzoeksdaaden. Het is nu de vraag of ingevolge de zoëven vermelde nieuwe bepalingen van fiscaal strafprocesrecht vreemde belasting-ambtenaren in België nog aanwezig mogen zijn bij de hier te lande ten verzoeken van hun staat van herkomst uitgevoerde onderzoeksverrichtingen.

Wij menen van wel. In de eerste plaats mag niet uit het oog verloren worden dat sommige belastingambtenaren in het buitenland de hoedanigheid van officier van gerechtelijke politie bezitten. Dit is bv. het geval voor sommige ambtenaren van de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (F.I.O.D.) in Nederland. Bovendien hebben de bovenvermelde bepalingen uitdrukkelijk slechts betrekking op de Belgische fiscale ambtenaren en op in België ingestelde strafvervolgingen wegens misdrijven tegen de Belgische Belastingwetboeken.

Zolang de uitleveringsverdragen geen fiscale misdrijven vermelden en in Beneluxverband geen bijzondere overeenkomst gesloten is, schijnt de aanwezigheid van vreemde fiscale ambtenaren echter slechts zelden mogelijk of gerechtvaardigd te zijn. Alleen wanneer het onderzoek samenhangende gemeenrechtelijke en fiscaalrechtelijke misdrijven betreft lijkt het denkbaar. Alleszins moet vooraf zorgvuldig nagegaan worden (wat hier de kamer van inbeschuldigingstelling verplicht werd achteraf te doen) of de feiten waarvoor rechtshulp gevraagd wordt, in werkelijkheid niet van louter fiscaal strafrechtelijke aard zijn.

8. Bij de uitvoering van rogatoire commissies in aanwezigheid van vreemde politiemensen wordt hun soms reeds een afschrift meegegeven van het proces-verbaal van de onderzoeksverrichtingen, nog vooraleer de raadkamer uitspraak heeft gedaan over de overdracht van de in beslag genomen stukken. Het is dus in Beneluxverband mogelijk dat op die manier de vreemde gerechtelijke overheid in feite een aantal inlichtingen ter kennis krijgt naar aanleiding van het verrichten van een huiszoeking, waarvan later de raadkamer beslist dat ze niet geoorloofd was. De praktijk van het reeds vooraf afgeven van een afschrift van het proces-verbaal van de verrichtingen van huiszoeking en inbeslagneming kan derhalve in Beneluxverband niet gedoogd worden. Buiten het Beneluxverband is er in principe geen probleem, wanneer de huiszoeking verricht wordt na goedkeuring van de raadkamer.

L. Huybrechts

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

3e KAMER — 19 SEPTEMBER 1986

Voorzitter: de h. Marcelis

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Cornet en Roelants

Advocaten: mrs. Impens loco Erdman en Reniers

Arbeidsongeval — Vergoedingen — Overeenkomst — Strijdigheid met Arbeidsongevallenwet — Homologatie — Vernietigbaarheid — Dwaling — Bedrog — Niet-verschoonbare dwaling.

Een gehomologeerde overeenkomst inzake de voor een arbeidsongeval verschuldigde vergoedingen is vernietigbaar, wanneer de overeenkomst strijdig is met de bepalingen van de Arbeidsongevallenwet, ofwel wanneer er dwaling of bedrog is geweest. Niet-verschoonbare dwaling levert evenwel geen grond tot nietigverklaring op.

De F. t/ J.

Overwegende dat uit de overgelegde stukken blijkt dat wijlen H.E., echtgenoot van geïntimeerde, op 11 oktober 1982 omstreeks 7.35 uur te G. met zijn personenwagen tegen een boom terecht kwam; dat hij aan de gevolgen van deze botsing op 17 oktober 1982 overleed;

Overwegende dat de Arbeidsrechtbank te Turnhout op 8 maart 1983 een overeenkomst-vergoeding tussen partijen homologeerde wegens dodelijk arbeidsongeval;

Overwegende dat in vermelde overeenkomst-vergoeding werd vastgesteld dat H. op 11 oktober 1982 slachtoffer was geweest van een arbeidsongeval en dat hij ten gevolge van dat ongeval overleed op 17 oktober 1982; dat in de overeenkomst de wettelijke renten werden toegekend voor geïntimeerde en voor haar minderjarig kind H.S., evenals de vergoeding voor begrafenis kosten;

Overwegende dat bij vonnis van 29 maart 1983 van de Arbeidsrechtbank te Turnhout de uitkering van een derde van de waarde van de rente, toekomend aan geïntimeerde zelf, in kapitaal werd bevolen;

Overwegende dat de oorspronkelijke eis van appellante ertoe strekte de op 8 maart 1983 gehomologeerde overeenkomst-vergoeding nietig te horen verklaren, evenals het daaropvolgend vonnis van 29 maart 1983; dat appellante tevens vroeg te horen zeggen voor recht dat elke betaling gedaan ter uitvoering van voormelde beslissingen als onverschuldigde betaling zou worden beschouwd en de terugbetaling te horen bevelen van alle uitgekeerde sommen, vermeerderd met moratoire interest;

Overwegende dat de eerste rechter deze vordering onvankelijk doch ongegrond verklaarde, met kosten van het geding ten laste van appellante;

(...)

In rechte

Overwegende dat appellante stelt dat het ter zake niet gaat om een verkeersongeval stricto sensu maar wel om een zelfmoord; dat zij haar mening baseert op de voorhanden zijnde gegevens en essentieel op de slechte verstandhouding tussen de echtgenoten, het nemen van pillen daags voor het feit, de inhoud van het in de wagen gevonden briefje, de verklaring van D. over de rijwijze van H. en de omstandigheden van het ongeval, het feit dat H. recht naar de boom is toegereken en het feit dat er geen sporen op het wegdek werden teruggevonden;

Overwegende dat appellante stelt dat, aangezien het om een vrijwillige daad van het slachtoffer ging, er geen recht op vergoedingen kan bestaan en dat derhalve de gehomologeerde overeenkomst nietig dient te worden verklaard, met

als gevolg dat ook het vonnis van 29 maart 1983 vernietigd dient te worden en de terugbetaling dient te worden bevolen van de door haar ten onrechte uitgekeerde sommen; dat de nietigheid van de overeenkomst, steeds volgens appellante, dient te worden uitgesproken ook, al omdat er aan de zijde van geïntimeerde bedrog is geweest, en zij zelf (appellante) in dwaling werd gebracht;

De gehomologeerde overeenkomst

Overwegende dat de nietigverklaring van een door de arbeidsrechtbank gehomologeerde overeenkomst kan worden uitgesproken in geval van dwaling of bedrog;

Overwegende dat bovendien artikel 6, § 2, van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 bepaalt dat elke overeenkomst strijdig met de bepalingen van deze wet nietig is; dat deze bepaling geen uitzondering maakt voor gehomologeerde overeenkomsten en dat derhalve op basis van dit artikel 6, § 2, de nietigverklaring van een gehomologeerde overeenkomst kan worden gevorderd; dat trouwens de nietigverklaring van een gehomologeerde overeenkomst kan worden verkregen in geval de bepalingen van openbare orde van de Arbeidsongevallenwet niet nageleefd zijn (Arbeidshof Bergen, 14 mei 1976, A.R. 2730, inzake Arbeidsauditeur/Dequevy en Assubel);

Overwegende dat derhalve ter zake dient te worden nagegaan ofwel of er dwaling of bedrog is geweest, ofwel of de gehomologeerde overeenkomst strijdig is met de bepalingen van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971;

B. Toepassing van artikel 6, § 2 van de Arbeidsongevallenwet

Overwegende dat artikel 48 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 bepaalt dat de bij deze wet bepaalde vergoedingen niet verschuldigd zijn, wanneer het ongeval door de getroffen opzettelijk is veroorzaakt;

Overwegende dat met toepassing van artikel 6, § 2, de ter zake gehomologeerde overeenkomst derhalve van rechtswege nietig zou dienen te worden verklaard indien het tegen de boom aanrijden door H. zou blijken een opzettelijke daad te zijn geweest;

Overwegende dat derhalve in feite dient te worden onderzocht of H. al of niet opzettelijk het ongeval heeft veroorzaakt;

(...)

Overwegende dat, samengevat, noch uit ieder der vastgestelde feiten noch uit de bundeling ervan, een afdoend bewijs blijkt van een zelfmoordintentie van H.; dat er ook geen afdoende ernstige, precieze en overeenstemmende vermoedens zijn om zulk een bewijs te aanvaarden; dat derhalve het bewijsaanbod van geïntimeerde overbodig is;

B. Dwaling of bedrog

Overwegende dat de eis tot nietigverklaring van de gehomologeerde overeenkomst, steunend op dwaling of bedrog, niet steekhoudend is, aangezien er geen bewijs is van het feit dat het ongeval door de getroffen opzettelijk veroorzaakt is;

Overwegende dat voor zover nodig ook om andere redenen geen dwaling kan worden aanvaard;

Overwegende dat uit de overgelegde stukken blijkt dat het vooronderzoek van het Parket te Turnhout reeds op 19 oktober 1982 werd geseponeerd;

Overwegende dat de overeenkomst op 8 maart 1983 door de Arbeidsrechtbank te Turnhout werd gehomologeerd en appellante derhalve meer dan tijd genoeg had om een

onderzoek in te stellen of kennis te nemen van het geseponeerde dossier alvorens de overeenkomst ter homologatie voor te leggen;

Overwegende dat de niet verschoonbare dwaling die is welke geen redelijk mens zou begaan; dat van een goed ingerichte verzekeringsmaatschappij mag worden verwacht dat zij beschikt over buitendiensten die, bij de aangifte van een dodelijk ongeval waaraan belangrijke financiële tussenkomsten verbonden zijn, in staat zijn om een spoedig en degelijk onderzoek in te stellen omtrent de juiste toedracht van de feiten; dat de raadpleging van een strafdossier hiertoe zelfs geen noodzakelijk gegeven is en dat de dwaling die zou voortvloeien uit het feit dat, zonder enig onderzoek, verstreckende beslissingen enkel en alleen op grond van summieere gegevens van de ongevalsangifte worden genomen, niet als verschoonbaar kan worden beschouwd; dat ter zake de door appellante aangevoerde dwaling alleszins als niet verschoonbaar zou moeten worden beschouwd; dat de niet verschoonbare dwaling geen grond tot nietigverklaring kan opleveren (Cass., 13 februari 1978, R.W., 1978-79, 213);

Overwegende dat, eveneens voor zover nodig, er geen sprake kan zijn van bedrog aan de zijde van geïntimeerde, en meer bepaald van bedrieglijke verzwijging tegenover appellante;

Overwegende dat geïntimeerde ongeveer anderhalf uur na het ongeval het bezoek kreeg van de rijkswacht, die haar dit ongeval kwam meedelen en haar tevens ondervroeg; dat uit het proces-verbaal van 11 oktober 1982 van de rijkswacht te Herentals blijkt dat deze laatste ten overstaan van geïntimeerde geen gewag schijnt te hebben gemaakt van het bestaan van de tekst aangebracht op de briefomslag; dat de briefomslag zich trouwens nog steeds in het strafdossier bevindt, zoals blijkt uit de overgelegde kopieën;

Overwegende dat geïntimeerde dan ook geen enkele reden had om over een slechte verstandhouding met haar echtgenoot te spreken en er dienaangaande door de rijkswacht ook geen vragen werden gesteld;

Overwegende dat er derhalve voor geïntimeerde geen enkele reden bestond om spontaan de verzekeringsmaatschappij in te lichten over de slechte verstandhouding met haar echtgenoot; dat er bovendien geen bewijs is dat de inhoud van het briefje haar vóór de homologatie bekend was en zij dus ook appellante dienaangaande niet kon inlichten;

Overwegende dat ook niet kan opgeworpen worden dat door appellante een speciale haast aan de dag zou zijn gelegd om de overeenkomst zo snel mogelijk te homologeren; dat de homologatie plaatshad op 8 maart 1983, zodat er bijna vijf maanden verliepen sedert het ongeval; dat uit de brief van 6 januari 1983 door appellante gericht aan de toenmalig raadsman van geïntimeerde, geenszins kan worden opgemaakt dat er op een versnelde regeling aangedrongen zou zijn; dat trouwens geïntimeerde gerechtigd was haar toestand zo vlug mogelijk te zien regulariseren volgens de haar toekomende vergoedingen en omdat zij van plan was de uitbetaling te vragen van een derde in kapitaal van de rente;

Overwegende dat, samengevat, er geen redenen zijn om de overeenkomst, gehomologeerd op 8 maart 1983, nietig te verklaren;

(...)

VREDEGERECHT TE POPERINGE

21 FEBRUARI 1983

Rechter: de h. Vandenbulcke

Advocaten: mrs. Muylle en Boedts

1. Erfdienstbaarheid — «Osievrij» — Begrip — 2. Afpaling — Ontvankelijkheid — Gemene muur.

1. *Dat een eigendom «osievrij» is, betekent dat er een vrij recht van dakdrop is.*

2. *Als er een gemene muur is, is de vordering tot afpaling niet ontvankelijk, daar een gemene muur noodzakelijk veronderstelt dat hij staat op de scheidingslijn tussen beide erven.*

D. t/ S. en C.

Gezien de inleidende dagvaarding van 23 juni 1978, waarbij eiseres de aanstelling van een deskundige vordert met als opdracht de scheidingslijn tussen het eigendom van eiseres en dat van verweerders te bepalen waar deze aan elkaar palen ten einde te zeggen waar de scheidingspalen geplaatst dienen te worden tussen deze eigendommen en de veroordeling van verweerders tot de kosten des geding;

(...)

Feiten

Eiseres is eigenares van een onroerend goed, gelegen te (...). Het gebouw van eiseres paalt achteraan aan het eigendom van verweerders. Eiseres stelt dat, daar waar er zich in de annexe van haar eigendom, namelijk een schuurgebouw, een deuropening bevindt die toegang heeft tot een strook grond, één meter breed en 12 meter lang, zich bevindende tussen haar schuurgebouw en het gebouw van verweerders, deze grond haar toebehoort.

Ontvankelijkheid

Verweerders werpen opdat de vordering tot afpaling onontvankelijk is daar de muur van de schuur van eiseres een gemene muur is.

Er worden twee oude eigendomstitels voorgebracht:

— een akte van notaris Capelle te Watou van 2 oktober 1873, waarin het eigendom van eiseres wordt beschreven als volgt: «Een onlangs ten gronde nieuwgebouwen woonhuis van twee stagiën met kelder, citerne, steenput, hangaar, twee remisen, schuur, koei- en paardestallen, aalputten, schoonen cour rondom bemuurd, hebbende groote en kleine ingangspoorte, staande en gelegen te Watou-Abele, langs de steenweg van Poperinghe op Steenvoorde, met volgende nieuwe gedane meting, drij aren en vijf en negen-

tig centiares grond, palende in het geheele van oosten genaamden steenweg en den heer Charles Petijt te Rijsel, van zuiden het nieuw straatje hiermede, van westen de erfgenamen Baes en zijn nog levende vrouw en van noorden sieur Charles Van Den Berghe alhier osievrij en denzelfden heer Petijt, de muur der schuur gemeen»;

— een akte van notaris Devos te Watou van 20 oktober 1913, waarbij het eigendom van eiseres, qua aanpaling wordt beschreven als volgt: «... palende oost den steenweg van Poperinghe naar Steenvoorde en de weduwe Haesebaerts, zuid de nieuwe straat hiermede, west Benoit Bakeroort, noord Jules Dehandt, osievrij en voornoemde weduwe Haesebaert, de muur der schuur gemeene.»

Deze akten laten aan duidelijkheid niets te wensen over. Immers, zoals tevens blijkt uit de voorgelegde kadastrale plannen en de situatieschets, opgemaakt ter gelegenheid van de plaatsopneming heeft het eigendom van eiseres ten noorden twee aanpalers, waarvan de ene, het eigendom van verweerders is dat aanpaalt ter hoogte van de schuur, waarvan uitdrukkelijk werd gestipuleerd dat de muur gemeen is.

Voor zover het begrip «osievrij» van toepassing zou zijn ter zake, is zulks een bijkomende aanwijzing.

Immers, «osie» of «euzie» is: het onderste deel van een strooien of pannen dak 't welk over den muur hangt en het regenwater voorwaarts van den muur weg afwerpt (De Bo, *Westvlaams Idioticon*).

Welnu, tijdens de plaatsopneming is gebleken dat de bedoelde schuur wel degelijk voorzien is van een «euzie». Indien de eigendomstitels van eiseres bepalen dat dit eigendom, ten noorden «osievrij» is, dan betekent zulks dat er een vrij recht is van dakdrop, hetgeen niet zou moeten bepaald worden indien de dakdrop op eigen grond zou gebeuren.

Wat ten slotte de opening in de muur betreft, weet blijkbaar niemand hoe en op welk ogenblik deze tot stand kwam. Een uitleg zou kunnen zijn dat deze toestand kwam om eventuele dakreparaties te kunnen uitvoeren.

Concluderend blijkt echter dat de akten wél degelijk een gemene muur voorzagen voor de schuur van eiseres, zodat de afpaling onontvankelijk voorkomt, daar een gemene muur noodzakelijk veronderstelt dat deze staat op de scheidingslijn tussen beide erven (Derine, *Zakenrecht*, I, B, nr. 537).

(...)

NOOT—Bovenstaand vonnis is bevestigd door Rb. Ieper, 9 september 1986.

EUROPEES RECHT**OVERZICHT VAN DE RECHTSPRAAK VAN HET HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN (1985-1986) (slot)*****10. Harmonisatie der wetgeving**

Op een prejudiciële vraag van de Pretore te Turijn over de uitlegging van sommige bepalingen van richtlijn nr. 67/548 van de Raad van 27 juni 1967 betreffende de aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen

inzake de indeling, de verpakking en het kenmerken van gevaarlijke stoffen, zoals gewijzigd bij richtlijn nr. 79/831

* Dit overzicht werd verzorgd door prof. P. Eeckman en de assistenten J. Steenlant en H. Vanhees van het departement rechten aan de U.I.A. Het eerste deel verscheen in nr. 18 (kol. 1233) en het tweede deel in nr. 19 (kol. 1283).

van de Raad van 18 september 1979, antwoordde het Hof in een arrest van 26 september 1985 (zaak 187/84, Strafzaak t. G. Caldana) dat deze richtlijn enkel de verplichting oplegt gevaarlijke stoffen als zodanig te kenmerken, doch niet de bereidingen die één of meer van die stoffen bevatten.

In antwoord op prejudiciële vragen van het Tribunal de grande instance te Libourne, heeft het Hof in een arrest van 20 maart 1986 (zaak 35/85, Strafzaak t. Gérard Tissier) voor recht verklaard dat een substantie die niet wordt aangediend als hebbende therapeutische of profylactische eigenschappen met betrekking tot ziekten bij mens of dier, maar die wordt gebruikt om bij mens of dier een medische diagnose te stellen, moet worden beschouwd als een geneesmiddel in de zin van art. 1 van richtlijn nr. 65/65 van de Raad van 26 januari 1965 inzake de aanpassing van de wetelijke en bestuursrechtelijke bepalingen inzake farmaceutische specialiteiten, indien zij bestemd is om te worden toegediend aan mens of dier, als zodanig dan wel vermengd met andere substanties. Het Hof overwoog o.m. dat, gelet op de doelstellingen van deze richtlijn, nl. de bescherming van de volksgezondheid en de opheffing van de belemmeringen die de verschillen tussen de nationale voorschriften inzake geneesmiddelen meebrengen voor de instelling en de werking van de gemeenschappelijke markt in de betrokken sector, het begrip «geneesmiddel» in art. 1 van diezelfde richtlijn niet restrictief mag worden geïnterpreteerd.

In een arrest van 30 april 1986 (zaak 158/85, Commissie t. Italiaanse Republiek) heeft het Hof op verzoek van de Commissie, overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, vastgesteld dat de Italiaanse Republiek, door niet binnen de gestelde termijn de maatregelen te treffen welke zijn voorzien door de richtlijnen nrs. 81/177 van de Raad van 24 februari 1981 betreffende de harmonisatie van de procedures voor de uitvoer van communautaire goederen en 82/347 van de Commissie van 23 april 1982 tot vaststelling van een aantal uitvoeringsbepalingen van richtlijn nr. 81/177, de krachtens het EEG-Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

11. Landbouw en visserij

In een arrest van 9 juli 1985 (zaak 179/84, P. Bozetti t. Invernizzi S.p.A. alsmede minister van de Schatkist) heeft het Hof in antwoord op prejudiciële vragen van de Pretore te Cremona voor recht verklaard dat de medeverantwoordelijkheidsheffing, ingesteld bij verordening nr. 1079/77 van de Raad van 17 mei 1977 inzake een medeverantwoordelijkheidsheffing en maatregelen ter verruiming van de markten in de sector melk en zuivelprodukten, en nader geregeld bij verordening nr. 1822/77 houdende uitvoeringsbepalingen met betrekking tot de inning van de medeverantwoordelijkheidsheffing in de sector melk en zuivelprodukten, vanuit het gezichtspunt van het gemeenschapsrecht moet worden gekarakteriseerd volgens de economische functie die zij vervult als onderdeel van de interventie maatregelen ter regulering van de markt van zuivelprodukten en dat het aan de nationale rechter staat hieruit de consequenties te trekken voor de bepaling van zijn bevoegdheid ter zake. Het Hof kwam tevens tot het besluit dat niet gebleken is van feiten of omstandigheden die de geldigheid van verordening nr. 1079/77 van de Raad van 17 mei 1977 of

van verordening nr. 1822/77 van de Commissie van 5 augustus 1977 zouden kunnen aantasten. Daartoe overwoog het Hof o.m. dat, inzake de wijze van berekening van de medeverantwoordelijkheidsheffing, de Raad een discretionaire bevoegdheid bezit, overeenkomend met de hem bij de artikelen 40 en 43 EEG-Verdrag opgelegde politieke verantwoordelijkheid (cf. arrest Stolting zaak 138/78, 21 februari 1979, *Jur.*, 79, p. 713) en dat verordening 1079/77 tot doel heeft het gebrek aan evenwicht op de zuivelmarkt op te heffen in het kader van de gemeenschappelijke marktordening, dankzij een gezamenlijke inspanning waaraan alle producenten van de gemeenschap gelijkelijk moeten bijdragen ongeacht de kwaliteit en de bestemming van hun produkten. Het Hof oordeelde dat dan ook onder die omstandigheden de berekening van deze heffing aan de hand van de centrale waarde van de gemeenschappelijke marktordening, nl. de richtprijs voor genormaliseerde melk, representatief geacht voor de gehele gemeenschap, niet kan worden beschouwd als een krachtens art. 40, lid 3, EEG-Verdrag verboden discriminatie, nu de berekening van de heffing gebaseerd is op objectieve criteria.

In een arrest van 19 september 1985 (zaak 192/83, Helleense Republiek t. Commissie) heeft het Hof verordening nr. 1615/83 van de Commissie van 15 juni 1983 houdende wijziging van verordening nr. 1602/82 tot vaststelling van de coëfficiënten die moeten worden toegepast op het bedrag van de steun bij de produktie van tomatenconcentraat, nietig verklaard, in zoverre de bij deze verordening vastgestelde coëfficiënten leiden tot ongelijke behandeling van de Helleense Republiek t.o.v. de andere Lid-Staten ter zake van de compensatie van de extrakosten verbonden aan het gebruik van kleinere verpakkingen dan de standaardverpakking, bedoeld in art. 1, lid 2, van verordening nr. 1618/83 van de Commissie van 15 juni 1983 tot vaststelling voor het verkoopseizoen 1983/1984, van de aan de telers te betalen minimumprijs, alsmede van het bedrag van de steun bij de produktie voor bepaalde verwerkte produkten op basis van groenten en fruit. Het Hof overwoog dat, door het stelsel van voor alle producenten eenvormige coëfficiënten zoals het voor de toetreding van de Helleense Republiek functioneerde, te transponeren op een stelsel van gedifferentieerde steun voor de Griekse producenten enerzijds en die in de andere Lid-Staten anderzijds, de Commissie een technische fout heeft gemaakt en dat, ofschoon niets in de bepalingen van de bestreden verordening wijst op de bedoeling om de Helleense Republiek te discrimineren, de toepassing van de coëfficiënten voor bepaalde producenten in deze staat objectief tot een verschil in behandeling hebben geleid, wat in strijd is met het gelijkheidsbeginsel van art. 40, lid 3, tweede en derde alinea, EEG-Verdrag en de verwezenlijking van de doelstellingen van verordening nr. 516/77 van de Raad van 14 maart 1977 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector van op basis van groenten en fruit verwerkte produkten, nl. te verzekeren dat de produktie van de Gemeenschap concurrerend is op het door de concurrenten in derde landen bepaalde prijsniveau.

In een arrest van dezelfde datum (gev. zaken 194-206/83, Asteris A.E. e.a. t. Commissie) heeft het Hof een vordering krachtens de artikelen 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag tot vergoeding van de schade die verzoeksters zouden hebben opgelopen als gevolg van de onjuiste vaststelling

van de communautaire steun voor tomatenconcentraat tijdens de verkoopseizoenen 1981/1982 en 1982/1983 afgevoerd. Na te hebben herinnerd aan zijn rechtspraak i.v.m. de aansprakelijkheid van de Gemeenschap voor normatieve handelingen, oordeelde het Hof dat het in zijn arrest in zaak 192/83 (cf. supra) overwogene, nl. dat de vaststelling van de bestreden coëfficiënten het gevolg is van een technische fout van de Commissie, die, al leidt zij objectief tot een ongelijke behandeling van de Griekse telers, niet kan worden aangemerkt als een schending van een hogere rechtsregel of als een kennelijke en zware miskennis door de Commissie van de grenzen van haar bevoegdheid.

In antwoord op een prejudiciële vraag van de Queen's Bench Division van de High Court of Justice heeft het Hof in een arrest van 24 september 1985 voor recht verklaard dat art. 6, lid 3, van verordening nr. 1880/83 van de Commissie van 8 juli 1983 betreffende een permanente hoofdschrijving voor de vaststelling van heffingen en/of restituties bij uitvoer van witte suiker ongeldig is voor zover daarin op niet-inachtneming van de termijn voor de indiening van aanvragen van uitvoercertificaten de sanctie wordt gesteld van verbeurte van de gehele waarborg. Het Hof oordeelde dat een dergelijke sanctie op een verzuim dat duidelijk minder ernstig is dan de niet-nakoming van de hoofdverplichting tot uitvoer, die de waarborg zelf moet garanderen, te zwaar is gelet op de functie van het uitvoercertificaat, nl. een efficiënt beheer van de marktsector waarborgen.

In een arrest van 25 september 1985 (zaken 71 en 72/84, R. Surcouf en J. Vidou t. EEG) heeft het Hof een vordering tot vergoeding van de schade die verzoeksters zouden hebben geleden ten gevolge van de monetair compenserende bedragen (mcb's) voor varkensvlees, afgewezen. Zie de rubriek «Niet-contractuele aansprakelijkheid».

In antwoord op prejudiciële vragen van de Rechtbank van Koophandel te Brussel heeft het Hof in een arrest van 1 oktober 1985 (zaak t. EEG), Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw (BDBL) t. S.A. Nicolas Corman & Fils) voor recht verklaard dat de datum van overname die in de zin van art. 6 van verordening nr. 232/75 van de Commissie betreffende de verkoop tegen verlaagde prijs van boter bestemd voor de vervaardiging van banketbakkerswerk en consumptie-ijs de termijn van zes maanden doet ingaan, de datum is van de werkelijke afhaling van de gekochte boter; in het geval van art. 18, tweede alinea, sub d, van voornoemde verordening is dat de datum die vermeld is op het document T5 of, bij gebreke daarvan of in geval van twijfel, die vermeld in andere documenten uit het dossier van iedere zaak. Vervolgens antwoordde het Hof dat de eerste koper van interventieboter zich niet kan beroepen op overmacht in de zin van de artikelen 18 en 19, lid 1, van verordening nr. 232/75 indien een latere koper vertrouwd heeft op een mededeling van de verantwoordelijke douaneambtenaar, belast met de controle op de uiteindelijke verwerking van de boter en met de vermelding van de uiteindelijke datum van verbruik op het document T5, die hem een verlenging van de verwerkingstermijn had toegestaan. Het Hof, verwijzende naar zijn definitie van het begrip «overmacht», overwoog dat de zorgvuldige inschrijver verschillende middelen kan aanwenden om te vermijden dat latere kopers hun verplichtingen niet nakomen. Ten slotte heeft het Hof geoordeeld dat niet gebleken is van feiten of

omstandigheden die de geldigheid van art. 19, lid 2, tweede alinea, van verordening nr. 232/75, waarvan de toepassing afhankelijk gesteld is van de voorwaarde dat er binnen dertig dagen om verlenging van de verwerkingstermijn moet zijn verzocht, zouden kunnen aantasten op grond van de overweging dat het niet overdreven is iemand die een termijn van zes maanden heeft overschreden, te verplichten zijn verzoek binnen dertig dagen in te dienen.

Het Hof heeft in antwoord op prejudiciële vragen van het Finanzgericht te Hamburg in een arrest van 3 oktober 1985 (zaak 46/84, Firma Nordgetreide GmbH & Co KG t. Hauptzollamt Hamburg-Jonas) voor recht verklaard dat, bij onderzoek van de verordeningen van de Commissie nrs. 746/79 van 11 april 1979 tot wijziging van bepaalde mcb's in de sector granen en 3013/80 van 21 november 1980 tot wijziging van verordening nr. 2140/79 m.b.t. bepaalde monetair compenserende bedragen en verordening nr. 2803/80 m.b.t. bepaalde restituties bij de uitvoer in de sector granen, niet gebleken is van feiten of omstandigheden die de geldigheid ervan kunnen aantasten. In het licht van zijn vroegere rechtspraak m.b.t. de doelstelling van de mcb's en de berekeningswijze van de mcb's voor afhankelijke producten heeft het Hof m.b.t. de geldigheid van verordening nr. 746/79 vastgesteld dat een verschil van 1,45% volgens de berekeningen van verzoeksters tussen de mcb's voor mais en die van daarvan afgeleide producten, gering is. Wat betreft de geldigheid van verordening nr. 3013/80 heeft het Hof o.m. overwogen dat de Commissie m.b.t. de produktieketen waarop zij zich baseert voor de berekening van de mcb's, geen onjuist gebruik heeft gemaakt van haar beoordelingsbevoegdheid. Voorts oordeelde het Hof dat een verschil van 4,3% tussen de som van de mcb's voor de afgeleide producten enerzijds en voor het basisproduct anderzijds van geringe betekenis is en dat hieraan niet wordt afgedaan door het argument dat de ondernemingen in landen met een sterke valuta in werkelijkheid een veel grotere schade lijden omdat deze bij uitvoer een nadelig saldo hebben te dragen i.t.t. de producenten in landen met een zwakke valuta die van een even groot positief saldo profiteren; het in de arresten van 15 oktober 1980 in de zaken 4/79 (Providence agricole de la Champagne) en 109/79 (Mâiseries de Beauce) vastgestelde verschil zou dan eveneens aanzienlijker worden.

Het Hof heeft in een arrest van 3 oktober 1985 (zaak 28/84, Commissie t. Bondsrepubliek Duitsland) op verzoek van de Commissie krachtens art. 169 EEG-Verdrag vastgesteld dat de Bondsrepubliek Duitsland door in de Duitse wetgeving inzake diervoeders bepaalde maximum- of minimumgehalten aan ijzer en natrium voor te schrijven, de verplichtingen niet is nagekomen die op haar rusten ingevolge 's Raads richtlijnen nrs. 70/524 van 23 november 1970 betreffende toevoegingsmiddelen in de veevoeding, 74/63 van 17 december 1973 tot vaststelling van maximumgehalten aan ongewenste stoffen en producten in diervoeders en 79/373 van 2 april 1979 betreffende de handel in mengvoeders, alsmede ingevolge art. 30 EEG-Verdrag. Het Hof overwoog immers dat deze drie richtlijnen, die gebaseerd zijn op de artikelen 43 en 100 EEG-Verdrag, tegelijkertijd een aspect vormen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en van de harmonisatie van de wettelijke regelingen die direct van invloed kunnen zijn op de werking van de gemeenschappelijke markt; zij vormen een coherent

stelsel ter zake van de produktie en de verhandeling van mengvoeders, daaronder begrepen het probleem van de toevoegingsmiddelen en de ongewenste stoffen, en de richtlijnen «toevoegingsmiddelen» en «ongewenste stoffen» bevatten een uitputtende regeling van de problemen welke de bij de samenstelling van diervoeders gebruikte stoffen kunnen opleveren voor de volksgezondheid.

De overwegingen van genoemd arrest maken integrerend deel uit van een arrest van dezelfde datum (zaak 195/84, Denavit Futtermittel GmbH t. Deelstaat Nordrhein-Westfalen) waarin het Hof in antwoord op een aantal prejudiciële vragen van het Bundesverwaltungsgericht m.b.t. de drie hierboven vermelde richtlijnen nogmaals preciseerde;

dat de term «toevoegingsmiddelen» in artikel 2, sub a, van richtlijn nr. 70/524 van 23 november 1970 betreffende toevoegingsmiddelen in de veevoeding alle stoffen omvat die de kenmerken van diervoeders kunnen beïnvloeden, ook indien zij van nature aanwezig zijn in bepaalde ingrediënten die bij de bereiding van die voeders kunnen worden gebruikt;

dat het de Lid-Staten ingevolge artikel 13 van richtlijn nr. 70/524 niet meer is toegestaan, diervoeders in verband met het ontbreken van een stof aan een handelsbeperking te onderwerpen, door voor te schrijven dat kunstmelkvoeders een bepaald minimumgehalte aan ijzer moeten bevatten;

dat de artikelen 5 en 7 van richtlijn nr. 74/63/EEG van 17 december 1973 tot vaststelling van maximumgehalten aan ongewenste stoffen en produkten in diervoeders (PB 1974, L 38, blz. 31) aldus moeten worden uitgelegd,

— dat het de Lid-Staten in beginsel niet meer is toegestaan, diervoeders in verband met de aanwezigheid van een niet in de bijlage vermelde stof aan een handelsbeperking te onderwerpen, bijvoorbeeld door voor te schrijven dat kunstmelkvoeders slechts een bepaald maximumgehalte aan natrium mogen bevatten;

— dat de Lid-Staten slechts in uitzonderlijke gevallen, op grond van artikel 5 van de richtlijn en met inachtneming van de aldaar voorziene procedure, tijdelijk een maximumgehalte aan natrium mogen vaststellen;

dat het bepaalde in artikel 1, lid 2, sub b en c, van richtlijn nr. 79/373/EEG van 2 april 1979 betreffende de handel in mengvoeders, waardoor de werkingssfeer van de richtlijn wordt afgebakend, in samenhang met artikel 3 van deze richtlijn aldus moet worden uitgelegd,

— dat het de Lid-Staten op grond van richtlijn nr. 79/373 niet is toegestaan, diervoeders in verband met het ontbreken van toevoegingsmiddelen in de zin van richtlijn nr. 70/524 of in verband met de aanwezigheid van ongewenste stoffen in de zin van richtlijn nr. 74/63 aan handelsbeperkingen te onderwerpen die ingevolge deze twee richtlijnen verboden zijn;

— dat het de Lid-Staten op grond van artikel 3 van richtlijn nr. 79/373 niet is toegestaan diervoeders in verband met het ontbreken van een toevoegingsmiddel of de aanwezigheid van een ongewenste stof aan een handelsbeperking te onderwerpen zonder de aanpassingsprocedures van artikel 6, lid 2, sub A, a, van richtlijn nr. 70/524 en artikel 6 van richtlijn nr. 74/63 in acht te nemen, ook niet wanneer het ontbreken van het toevoegingsmiddel of de aanwezigheid van de ongewenste stof naar hun oordeel een gevaar oplevert voor de gezondheid van mens of dier; de vrijwaringsprocedures van artikel 7 respectievelijk artikel 5

van laatstgenoemde richtlijnen worden hierdoor onverlet gelaten.

In antwoord op vragen van het Finanzgericht Berlin heeft het Hof in een arrest van 3 oktober 1985 (zaak 154/84, Fleischwaren- und Konserven-Fabrik-FKF-, Schulz und Berndt GmbH t. Hauptzollamt Berlin-Süd) voor recht verklaard dat verordening nr. 3584/81 van de Commissie van 14 december 1981 houdende uitvoeringsbepalingen inzake de bijzondere invoerregeling voor bepaalde soorten voor verwerking bestemd bevroren rundvlees, ook van toepassing is op verrichtingen die vóór haar inwerkingtreding hebben plaatsgevonden, mits de betrokken importeurs binnen de termijn genoemd in art. 2, lid 3, eerste alinea, van verordening nr. 1136/79 van de Commissie van 8 juni 1979, waarvan eerstgenoemde verordening een wijziging is, het bewijs hebben geleverd m.b.t. de hoeveelheid vlees die daadwerkelijk is verwerkt. Het Hof was van oordeel dat een andere oplossing in strijd zou zijn met het doel dat de gemeenschapswetgever met de schorsing van de heffing van bevroren vlees bestemd voor de vervaardiging van conserven nastreeft.

In een arrest van 3 oktober 1985 (zaak 207/84, Rederij L. De Boer t. Productschap van vis en visprodukten) heeft het Hof in antwoord op een prejudiciële vraag van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven te 's-Gravenhage, voor recht verklaard dat het gemeenschapsrecht, met name verordening nr. 1780/83 van de Raad van 25 januari 1983 tot instelling van een communautaire regeling voor de instandhouding en het beheer van de visbestanden en verordening nr. 1353/83 van de Raad van 26 mei 1983 tot vaststelling van voorlopige quota voor de haringbestanden in het noordelijke en centrale deel van de Noordzee, zich niet verzet tegen een regeling van een tot de bedrijfsorganisatie van een Lid-Staat behorend, met een publiekrechtelijke opdracht belast orgaan, die bepaalt dat een vergunning voor de haringvangst alleen kan worden afgegeven aan vissers wier schepen zodanig zijn uitgerust, dat de gevangen haring aan boord kan worden gezouten en gekaakt, en dat verordening nr. 3796/81 van de Raad van 29 december 1981 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector visserijprodukten, met name artikel 5, lid 1, tweede alinea, zich daarentegen verzet tegen een regeling van bedoeld orgaan die bepaalt dat de gevangen haring verplicht aan boord moet worden gezouten en gekaakt dan wel worden diepgevroren.

In antwoord op prejudiciële vragen van het Hessische Finanzgericht heeft het Hof in een arrest van 10 oktober 1985 (zaak 183/84, Firma Söhnlein Rheingold t. Hauptzollamt Wiesbaden) voor recht verklaard dat verordening nr. 1608/74 van de Commissie van 26 juni 1974 houdende bijzondere bepalingen t.a.v. monetair compenserende bedragen, aldus moet worden uitgelegd dat vrijstelling of terugbetaling op billijkheidsgronden van bij invoer geheven mcb's ook kan worden verleend wanneer de contracten die aan de invoer ten grondslag liggen, vóór 4 juni 1973 zijn gesloten. Daartoe overwoog het Hof o.m. dat deze verordening immers tot doel heeft de gevolgen van de aanpassingen van de mcb's, die sinds 4 juni 1973 hadden plaatsgevonden, gedeeltelijk op te vangen voor lopende contracten. Het Hof heeft tevens voor recht verklaard dat verordening nr. 1608/74 aldus moet worden uitgelegd dat de bevoegde nationale autoriteiten een zekere beoordelingsvrijheid heb-

ben t.a.v. de vraag of aan de voorwaarden van art. 2, lid 2, is voldaan, doch niet de bevoegdheid om ontheffing of terugbetaling te weigeren in de gevallen waarin zij tot de slotsom zijn gekomen, dat aan de voorwaarden daarvoor is voldaan.

Naar aanleiding van een prejudiciële vraag door de Supreme Court van Ierland gesteld ten einde te kunnen uitmaken of het Ierse interventiebureau schuldvergelijking kan invoeren tussen de mcb's die een Ierse exporteur verschuldigd is in verband met de uitvoer van landbouwprodukten uit Ierland, en de mcb's die het bureau aan dezelfde exporteur verschuldigd is ter zake van de invoer in het Verenigd Koninkrijk en Italië van landbouwprodukten uit Ierland, heeft het Hof in een arrest van 15 oktober 1985 (zaak 125/84, Continental Irish Meat t. Minister van Landbouw) voor recht verklaard dat art. 2bis van verordening nr. 974/71 van de Raad betreffende conjunctuurpolitieke maatregelen welke n.a.v. de tijdelijke verruiming van de fluctuatiemarges van de valuta's van sommige landen dienen te worden genomen in de landbouwsector, zoals gewijzigd bij art. 2 van verordening nr. 1112/73 van de Raad, aldus moet worden uitgelegd dat een Lid-Staat van uitvoer, die met een Lid-Staat van invoer een overeenkomst heeft gesloten inzake de betaling van een mcb dat door laatstbedoelde staat zou moeten worden toegekend, bij de betaling van dat bedrag handelt in dezelfde hoedanigheid als wanneer hij het mcb int dat verschuldigd is bij de uitvoer van het produkt vanaf zijn grondgebied. Het Hof overwoog hiertoe dat in de regeling van art. 2bis van verordening nr. 974/71 de toekenning van de mcb's, zodra de invoerformaliteiten zijn vervuld, uitsluitend berust bij het interventiebureau van de Lid-Staat van uitvoer en dat zijn situatie ingevolge datzelfde art. 2bis inzake de betaling van mcb's bij invoer in niets verschilt van die bij de inning van mcb's bij uitvoer door hetzelfde economisch subject.

In antwoord op prejudiciële vragen van het Verwaltungsgericht Frankfurt am Main heeft het Hof in een arrest van 14 november 1985 (zaak 299/84, Firma K.-H. Neumann t. Bundesanstalt für Landwirtschaftliche Marktordnung (BALM)) voor recht verklaard dat, ook wanneer men ze uitlegt in het licht van haar vijfde overweging, verordening nr. 850/81 van de Raad van 7 april 1981 tot wijziging van verordening nr. 878/77 betreffende de in de landbouwsector toe te passen wisselkoersen, niet impliceert dat de Raad heeft willen vermijden dat een koper die vóór de wijziging van de groene koersen een verzoek om aankoop van een interventieprodukt tegen een vooraf in Ecu vastgestelde prijs heeft ingediend, een hogere prijs in nationale valuta moet betalen dan concurrenten die hun verzoek na die wijziging hebben ingediend. Het Hof verklaarde tevens voor recht dat het gemeenschapsrecht geen algemeen rechtsbeginsel kent volgens hetwelk een geldende gemeenschapsbepaling door een nationale instantie niet mag worden toegepast wanneer die bepaling voor de betrokkene tot een hardheid leidt die de gemeenschapswetgever zeker zou hebben trachten te vermijden indien hij bij de vaststelling van de bepaling aan dat geval had gedacht; een nationale rechter die meent met een dergelijk geval te doen te hebben, is echter steeds gerechtigd het Hof iedere prejudiciële vraag over de uitlegging en geldigheid van de betrokken gemeenschapshandeling te stellen, die hij noodzakelijk acht voor het wijzen van zijn vonnis.

Het Hof antwoordde in een arrest van 14 november 1985 (zaak 275/84, Coöp. Melkproducentenbedrijven «Noord-Nederland» BA (FRICO) t. Produktschap voor zuivel) op een prejudiciële vraag van het College van Beroep dat de artikelen 1 en 2 van verordening nr. 1371/81 van de Commissie van 19 mei 1981 houdende uitvoeringsbepalingen inzake de monetair compenserende bedragen alsmede art. 5 van verordening nr. 2730/79 van de Commissie van 29 november 1979 houdende gemeenschappelijke uitvoeringsbepalingen inzake het stelsel van restituties bij uitvoer van landbouwprodukten aldus moet worden uitgelegd, dat geen mcb's kunnen worden toegekend voor leveranties van boter die bestemd is om tijdens korte boottochten op zee, met vertrek- een aankomstpunt in dezelfde Lid-Staat, te worden verkocht aan de passagiers. Het Hof steunde hiervoor o.a. op de overweging dat aangezien de betrokken landbouwprodukten noch in het communautaire handelscircuit, noch in dat met derde landen geraken, de toekenning van mcb's in het kader van de «Butterfahrten» niet tot gevolg zou hebben dat verstoringen van de handel in landbouwprodukten als gevolg van monetaire gebeurtenissen worden vermeden.

In antwoord op prejudiciële vragen van de Ostre Landsret heeft het Hof in een arrest van 5 december 1985 (zaak 124/83, Direktoratet for Markedsordninger te Kopenhagen t. SA «Nicolas Corman et Fils» te Brussel) voor recht verklaard dat de koper van boter die zich ertoe verbonden heeft de voorwaarden van art. 6, lid 1, sub c, van verordening nr. 232/75 van de Commissie betreffende de verkoop tegen verlaagde prijs van boter bestemd voor de vervaardiging van banketbakkerswerk en consumptiejs, na te komen (de inschrijver) niet van zijn verplichtingen bevrijd wordt door het enkele feit dat de verwerkingswaarborg is vrijgegeven op basis van een controle-exemplaar als bedoeld in art. 18, lid 2, van de verordening; ten betoge dat hij van zijn verplichtingen is bevrijd, kan de inschrijver zich niet beroepen op het feit dat de douane geen controle heeft verricht, noch op zijn goede trouw, noch op de vroegere praktijk van de administratie; deze omstandigheden kunnen niet worden beschouwd als overmacht in de zin van art. 18, lid 2, van verordening nr. 232/75. Het Hof antwoordde bovendien dat wanneer tegen verlaagde prijs verkochte boter niet overeenkomstig verordening nr. 232/75 wordt gebruikt, de Lid-Staten ook na het vrijgeven van de waarborg verplicht zijn om van de inschrijver te eisen, dat hij het verschil betaalt tussen de door hem betaalde verlaagde prijs en de marktprijs; dat het beginsel van de rechtszekerheid niet impliceert dat het feit dat de waarborg is vrijgegeven, in de weg staat aan een vordering tegen de inschrijver wegens niet-nakoming van zijn verplichtingen; dat, wanneer de verwerkingswaarborg is vrijgegeven op grond van een inhoudelijk onjuist controledocument, het aan de betrokken nationale autoriteiten staat om het bewijs van deze onjuistheid te leveren en met name om aan te tonen, dat de boter niet voor het voorgeschreven doel is gebruikt.

In een arrest van 12 december 1985 (zaak 208/84, Vonk's Kaas Inkoop en Productie Holland BV t. Minister van Landbouw en Visserij en Produktschap voor Zuivel) heeft het Hof in antwoord op een prejudiciële vraag van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven voor recht verklaard dat bij onderzoek van de prejudiciële vraag niet is gebleken

van feiten of omstandigheden die de geldigheid zouden kunnen aantasten van de verordeningen van de Commissie nr. 3281/83 van 18 november 1983, houdende wijziging van verordening nr. 1245/83 m.b.t. de voor kaaskorsten en afval van kaas geldende monetair compenserende bedragen, en nr. 270/84 van 1 februari 1984, tot wijziging van dezelfde verordening m.b.t. bepaalde monetair compenserende bedragen voor de sector granen en de sector melk en zuivelprodukten. Het Hof oordeelde o.a. dat met het vaststellen van mcb's de Commissie niet slechts de verstoringen van het normale handelsverkeer moet tegengaan, die door de monetaire maatregelen der Lid-Statens worden veroorzaakt, doch er ook op moet letten dat die mcb's zelf niet tot dergelijke verstoringen aanleiding geven of marktcondities creëren die het ontstaan van kunstmatige handelsstromen in de hand werken. De Commissie, aldus het Hof, moet een ruime beoordelingsvrijheid gelaten worden indien het gaat om een produkt dat van zeer gering belang is voor het handelsverkeer binnen de Gemeenschap en met derde landen en dat zich in twee administratief/technisch moeilijk te onderscheiden vormen voordoet waarvan de ene economisch waardeloos is, terwijl de andere zich uitstekend leent voor verwerking en herverwerking in een gesloten circuit zonder ooit de eindverbruiker te bereiken. Het Hof oordeelde dat het op grond van de informatie waarover het beschikte, in casu niet kon vaststellen dat de Commissie haar beoordelingsvrijheid had overschreden en dat zij noch de basisverordening nr. 974/71, noch het evenredigheidsbeginsel, dan wel het non-discriminatiebeginsel en evenmin de artt. 12 en 38 tot en met 46 EEG-Verdrag had geschonden.

Op prejudiciële vragen van het Finanzgericht Hamburg heeft het Hof in een arrest van 12 december 1985 (zaak 276/84, Firma Gebr. Metelmann, GmbH & Co KG t. Hauptzollamt Hamburg-Jonas) voor recht verklaard dat art. 9, lid 1, van verordening nr. 2730/79 van de Commissie houdende gemeenschappelijke uitvoeringsbepalingen inzake het stelsel van restituties bij uitvoer van landbouwprodukten, waarin de betaling van de restitutie bij uitvoer afhankelijk is gesteld van de voorwaarde dat de waar het geografische grondgebied van de Gemeenschap «in ongewijzigde staat» heeft verlaten, aldus moet worden uitgelegd, dat wijziging van de uiterlijke kenmerken van de waar, waardoor de douanecontrole wordt bemoeilijkt, het verlies van het recht op restitutie tot gevolg heeft; dat indien, in een uitzonderlijk geval, de douaneformaliteiten bij uitvoer nog kunnen worden vervuld na de datum waarop een waar het geografisch grondgebied van de Gemeenschap heeft verlaten, het op die datum geldende restitutiebedrag van toepassing is; dat de op de eerste twee vragen gegeven antwoorden ook gelden voor de bij verordening nr. 1371/81 van de Commissie houdende uitvoeringsbepalingen inzake de monetair compenserende bedragen voorziene betaling van mcb's.

In antwoord op prejudiciële vragen van het Verwaltungsgericht Frankfurt/Main heeft het Hof in een arrest van 12 december 1985 (zaak 165/84, Krohn GmbH t. BALM) voor recht verklaard dat art. 3, lid 6, van verordening nr. 2655/82 van 1 oktober 1982 houdende uitvoeringsbepalingen van de invoerregeling van 1982 voor produkten van post 07.06 A van het GDT van oorsprong uit andere derde landen dan Thailand, aldus moet worden uitgelegd, dat het van toepassing is op de situatie van importeurs van produk-

ten van die tariefpost van oorsprong uit Thailand, beheerst door verordening nr. 2029/82 van de Commissie van 22 juli 1982. Het Hof oordeelde dat er anders strijdigheid zou zijn met het communautair beginsel van gelijke behandeling van ondernemingen geplaast in vergelijkbare omstandigheden. Tevens werd door het Hof voor recht verklaard dat de toepassing van art. 3, lid 6, van verordening nr. 2655/82 van de Commissie op importen van produkten van post 07.06 A van het GDT van oorsprong uit Thailand, dient te geschieden volgens de termijn- en procedurevoorwaarden van die bepalingen.

In een arrest van 22 januari 1986 (zaak 250/84, Eridania Zuccherifici Nazionali Sp A t. Cassa Conguaglio Zucchero en de Italiaanse Ministeries van Financiën en van de Schatkist) heeft het Hof op prejudiciële vragen van het Tribunale di Roma geantwoord dat bij onderzoek van de gestelde vragen niet is gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van de artikelen 24 en 28 van verordening nr. 1785/81 van de Raad van 30 juni 1981 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector suiker kunnen aantasten. Daartoe overwoog het Hof o.m. dat de krachtens genoemde artikelen aan de Italiaanse producenten opgelegde heffing niet in strijd is met het in de artikelen 7 en 40, lid 3, EEG-Verdrag neergelegde discriminatieverbod; de quotaregeling voor de suikerproductie die erop gericht is de produktie in bedwang te houden door haar zo dicht mogelijk bij het interne verbruik te brengen en tegelijk de regionale specialisatie beoogt te bevorderen is een wezenlijk bestanddeel van de gemeenschappelijke ordening van de suikermarkt en de verdeling van de vastgestelde quota over de individuele ondernemingen op basis van hun daadwerkelijke produktie is in overeenstemming met het beginsel van de regionale specialisatie; aangezien de quotaregeling niet tot doel heeft de meest rendabele ondernemingen te begunstigen, maar de produktie onder controle te krijgen en te heroriënteren volgens de behoeften van de markt, is het gerechtvaardigd bij de verdeling van de quota's geen rekening te houden met verschillen in de produktiekosten, zeker nu de regeling gepaard gaat met specifieke maatregelen voor de Italiaanse producenten. Wat de beweerde schending van art. 39, lid 1, sub b, EEG-Verdrag betreft, herinnerde het Hof eraan dat het interventie- en medefinancieringsmechanisme dat de afzet van overschotten tegen een gewaarborgde prijs moet verzekeren, ingevoerd is in het belang van alle suikerproducenten van de Gemeenschap, hierin begrepen de Italiaanse producenten; de aldus gewaarborgde minimumprijs heeft juist tot doel het inkomen van al die producenten te beschermen.

In antwoord op prejudiciële vragen van het Tribunal administratif de Rouen heeft het Hof in een arrest van 22 januari 1986 (zaak 266/84, Denkavit France Sarl t. Fonds d'Orientation et de Régularisation des Marchés Agricoles (FORMA)) voor recht verklaard dat bij onderzoek van de gestelde vragen niet is gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van art. 15 van verordening nr. 1380/75 van de Commissie, houdende uitvoeringsbepalingen betreffende de monetair compenserende bedragen, kunnen aantasten. Het Hof overwoog hiertoe dat het verval van rechten in voornoemd artikel, indien het dossier betreffende de betaling van het mcb niet binnen zes maanden na de dag waarop de douaneformaliteiten zijn vervuld is ingediend, niet in strijd is met het evenredigheidsbegin-

sel. Voorts oordeelde het Hof dat de invoering van een dwingende termijn een noodzakelijke maatregel is voor een goede administratieve werking en dat het verval van rechten als gevolg van het niet tijdig indienen van het dossier, in de regel het normale gevolg is van het verstrijken van iedere dwingende termijn en geen straf. Steunende op een vaste rechtspraak m.b.t. het begrip «overmacht», heeft het Hof eveneens voor recht verklaard dat wanneer het controleformulier T5 niet is teruggezonden, de belanghebbende zich niet op «overmacht» kan beroepen indien hij heeft nagelaten het in art. 11, lid 5, van verordening nr. 1380/75 bedoelde verzoek om gelijkwaardigverklaring vóór afloop van de termijn van zes maanden in te dienen.

In een arrest van 28 januari 1986 (zaak 129/84, Italiaanse Republiek t. Commissie) heeft het Hof de beschikking nr. 84/202 van de Commissie van 8 februari 1984 betreffende de goedkeuring van de door de Italiaanse Republiek uit hoofde van het begrotingsjaar 1978 ingediende rekeningen van de door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw, afdeling garantie, gefinancierde uitgaven, nietig verklaard voor zover de Commissie een bedrag van Lit 305 528 498 ter zake van de financiering van bepaalde verkopen van boter tegen verlaagde prijs niet ten laste van het EOGFL heeft gebracht en voor zover zij heeft geweigerd een bedrag van Lit 797 492 672 ter zake van geleden verliezen bij de verwerking van magere melkpoeder tot diervoeder ten laste van het EOGFL te brengen. Wat de verkoop van boter tegen verlaagde prijs betreft, oordeelde het Hof dat, indien art. 6 van verordening nr. 1134/68 van de Raad van 30 juli 1968, houdende vaststelling van de regels voor de toepassing van verordening nr. 653/68 betreffende de voorwaarden voor wijziging van de waarde van de voor het gemeenschappelijk landbouwbeleid gebruikte rekeneenheid, het moment waarop de verrichting gerealiseerd wordt, doet afhangen van de datum waarop «het feit plaatsvindt waardoor het bedrag dat betrekking heeft op deze transactie verschuldigd wordt zoals dit gedefinieerd wordt door de communautaire reglementering of bij gebreke daarvan en in afwachting door het nationaal recht van de Lid-Staat in kwestie», het dan duidelijk verwijst naar een communautaire reglementering; in de zuivelsector bestaat deze evenwel niet; het Hof stelde vast dat de Commissie niet betwist dat de toepassing van de wisselkoers op de datum waarop het koopcontract werd gesloten, een praktijk is conform met het Italiaanse recht, en de uitgaven van de verkoop van boter tegen verlaagde prijs werden dan ook op correcte wijze gedaan. Wat de verwerking van magere-melkpoeder tot diervoeder betreft oordeelde het Hof dat aangezien de rekeningen van de begrotingsjaren 1978 en 1979 niet waren afgesloten, de Commissie verplicht was het probleem opnieuw te onderzoeken en dat, nu zij zich met een beroep op de laattijdigheid van de bewijsoverlevering aan dit hernieuwd onderzoek heeft onttrokken, in deze bijzondere casuspositie een dergelijke weigering als onwettig moet worden beschouwd.

In een arrest van dezelfde datum (zaak 130/84, Italiaanse Republiek t. Commissie) heeft het Hof een beroep tot nietigverklaring ingesteld door de Italiaanse Republiek tegen de beschikking van de Commissie van 8 februari 1984 betreffende de goedkeuring van de door de Italiaanse Republiek uit hoofde van het begrotingsjaar ingediende rekeningen voor de door het EOGFL, afdeling garantie gefinan-

cierde uitgaven, voor zover de Commissie een bedrag van Lit 1.621.239.160 ter zake van de financiële vergoedingen toegekend aan de verenigingen van telers van groenten en fruit niet ten laste van het EOGFL heeft gebracht, verworpen. Het Hof stelde in casu vast dat de Commissie op goede gronden kon concluderen dat de vier betrokken verenigingen nooit aan de voorwaarden kenmerkend voor een producentenvereniging in de zin van art. 13 van verordening nr. 1035/72 van de Raad van 18 mei 1972 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector groenten en fruit, hebben voldaan en hun kosten aldus nooit ten laste van het EOGFL konden komen.

Op verzoek van de Commissie, overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, heeft het Hof in een arrest van 20 februari 1986 (zaak 309/84, Commissie t. Italiaanse Republiek) vastgesteld dat, door de uitbetaling te vertragen van de premies die verschuldigd zijn in het kader van de artikelen 4, lid 6, en 8, lid 2, van verordening nr. 456/80 van de Raad van 18 februari 1980 inzake de toekenning van premies voor tijdelijke stopzetting en definitieve stopzetting van de wijnbouw op sommige met wijnstokken beplante oppervlakten alsmede van premies voor het afstand doen van het recht tot herbeplanting van bepaalde oppervlakten, de Italiaanse Republiek de krachtens deze verordening op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen. Het Hof overwoog o.m. dat het onderwerp van een beroep krachtens art. 169 wordt afgebakend door de in dit artikel bedoelde precontentieuze fase en het verzoekschrift dat op dezelfde overwegingen en middelen moet berusten als het met redenen omkleed advies en dat de door de Commissie aangevoerde niet-nakoming niet één enkele handeling betrof waarvan de gevolgen lange tijd voortduren, maar vertragen in de uitbetaling van de elk oogstjaar verschuldigde premies, welke een afzonderlijke niet-nakoming voor elk oogstjaar vormden, waarop de Italiaanse regering telkens moest kunnen antwoorden. Het Hof oordeelde dan ook dat, aangezien de schriftelijke aanmaning slechts de vertragen voor de oogstjaren 1980/81 en 1981/82 betrof, het onderzoek daartoe beperkt diende te worden.

In antwoord op een prejudiciële vraag van het Bayerische Oberste Landesgericht heeft het Hof in een arrest van 27 februari 1986 (zaak 238/84, Strafzaak tegen Hans Röser) voor recht verklaard dat art. 36, lid 1, eerste alinea, van verordening nr. 337/79 houdende een gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt, aldus moet worden uitgelegd dat de verhoging van het natuurlijke alcoholvolumegehalte bij de verwerking van gedeeltelijk gegiste druivemost niet kan worden toegestaan wanneer de most niet bestemd is om te worden verwerkt tot wijn die tot tafelwijn kan worden verwerkt, of tot tafelwijn, maar om in de vorm van «Federweisser» (jonge nog gistende wijn) aan de eindverbruiker te worden verkocht.

Het Hof heeft in antwoord op prejudiciële vragen van het Bundesfinanzhof in een arrest van 12 maart 1986 (zaak 10/85, Milac GmbH t. Hauptzollamt Lörrach) voor recht verklaard dat bij onderzoek van de prejudiciële vragen niet is gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid kunnen aantasten van verordening nr. 1036/78 van de Commissie van 19 mei 1978 tot vaststelling van de monetair-compenserende bedragen en van sommige coëfficiënten en koersen voor de toepassing daarvan, in zoverre deze verordening de toepassing van die bedragen voorziet voor uit

Frankrijk in de Bondsrepubliek Duitsland ingevoerde volle-melkpoeder en bij de bepaling ervan eveneens rekening houdt met de verwerkingskosten van magere-melkpoeder en boter. Daartoe overwoog het Hof o.a. dat ofschoon uit de overgelegde statistische gegevens niet blijkt van een absoluut parallel verloop van de prijzen van de interventie-produkten magere-melkpoeder en boter en die van volle-melkpoeder, er toch een zodanige overeenkomst is dat niet vaststaat dat de Commissie zich heeft vergist toen zij meende dat de prijs van volle-melkpoeder afhangt van die van de interventieprodukten en bijgevolg aan de voorwaarde zoals voorzien in art. 1 van verordening nr. 974/71 van de Raad, voor de toepassing van mcb's op het betrokken produkt was voldaan. Voorts overwoog het Hof dat, blijkens de overgelegde cijfervoorbeelden m.b.t. het verschil in prijspeil van volle-melkpoeder in Frankrijk en in de Bondsrepubliek Duitsland, de Commissie redelijkerwijze kon vrezen dat zich in de handel van dat produkt verstoringen zouden voordoen wanneer het verschil niet gecompenseerd zou worden door toepassing van mcb's; de mogelijkheid om volle-melkpoeder opnieuw tot vloeibare melk en vervolgens tot andere zuivelprodukten te verwerken, zou tevens bij gebreke van mcb's voor volle-melkpoeder verstoringen in de handel van deze andere produkten teweegbrengen, wanneer de monetaire verschillen de kosten van bijkomende verwerking zouden overschrijden. Inzake het in aanmerking nemen van de verwerkingskosten van magere-melkpoeder en boter overwoog het Hof dat art. 2, lid 2, van verordening nr. 974/71 in die zin begrepen kon worden dat het gedeelte van de prijs van het interventieprodukt dat overeenkomt met de verwerkingskosten eveneens in aanmerking genomen wordt, en het voegde eraan toe dat volgens een vaste rechtspraak het enkele feit dat bepalingen van gemeenschapsrecht geleidelijk zijn aangepast aan de opgedane ervaringen, zodat uiteindelijk een regeling ontstaat die beter dan de oorspronkelijke geschikt is om het probleem op te lossen, de geldigheid van de vroegere bepalingen niet aantast.

In een arrest van 18 maart 1986 (zaak 244/83, Meggle Milchindustrie GmbH t. Raad en Commissie) heeft het Hof een beroep tot schadevergoeding ingesteld krachtens de artikelen 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag door de vennootschap Meggle verworpen. Zie rubriek «Niet-contractuele aansprakelijkheid».

In een arrest van 17 april 1986 (zaak 133/84, Verenigd Koninkrijk t. Commissie) heeft het Hof de beschikkingen nrs. 84/212 en 84/213 van de Commissie van 8 februari 1984 nietig verklaard voor zover de Commissie niet ten laste van het EOGFL heeft gebracht: ter zake van de uitgaven ter financiering van bepaalde verkopen van magere-melkpoeder en boter tegen verlaagde prijs een bedrag van 1.662 pond sterling voor het begrotingsjaar 1979, en ter zake van verkopen van boter een bedrag van 586.571,76 pond sterling voor het begrotingsjaar 1979. Tot deze conclusie kwam het Hof op grond van een gelijksoortige redenering als in zijn bovengenoemd arrest van 28 januari 1986 (zaak 129/84, Italiaanse Republiek t. Commissie) waarnaar het trouwens verwezen heeft.

Het Hof heeft in een arrest van 15 mei 1986 (zaak 160/84, Oryzomyli Kavallas OEE en Oryzomyli Aghiou Konstantinou t. Commissie) de tot de Helleense Republiek gerichte beschikking van de Commissie van 25 april 1984,

waarbij wordt vastgesteld dat kwijtschelding van invoerrechten in het geval van verzoeksters niet gerechtvaardigd is, nietig verklaard. Daartoe overwoog het Hof dat het geheel van zeer uitzonderlijke feitelijke omstandigheden (het ontbreken van een Griekse tekst van de ter zake geldende verordeningen, het ontbreken van een Griekse uitgave van het PB, het ontbreken van een circulaire waarbij de basisbeginselen van de gemeenschapsregelingen aan de Griekse ambtenaren worden uitgelegd, verzoeksters die werden ontvangen door een pas benoemde ambtenaar die niet de nodige ervaring bezat) moet worden aangemerkt als «bijzondere omstandigheden in de zin van art. 13 van verordening nr. 1430/79 van de Raad van 2 juli 1979 betreffende de terugbetaling of kwijtschelding van in- of uitvoerrechten. Het Hof was van oordeel dat de rechtsdwaling van verzoeksters gelet op de onderzochte bijzondere omstandigheden, volstrekt verschoonbaar was en hun aldus geen enkele nalatigheid kon worden aangewreven.

Op verzoek van het Finanzgericht Düsseldorf heeft het Hof zich in een arrest van 24 juni 1986 (zaak 236/84, Malt GmbH t. Hauptzollamt Düsseldorf) uitgesproken over de geldigheid van verordening nr. 481/82 van de Commissie van 26 januari 1982 waarbij een monetair compenserend bedrag bij de invoer van rundvlees van hoge kwaliteit van de posten 02.01 a II a en 02.01 A II b van het GDT in het kader van het communautair tariefcontingent, geopend bij verordening nr. 217/81 van de Raad van 20 januari 1981, zoals gewijzigd bij verordening nr. 3715/81 van de Raad van 21 december 1981, wordt vastgesteld. Het Hof was van oordeel dat niet is gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van die verordening kunnen aantasten.

In antwoord op een prejudiciële vraag van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven heeft het Hof in een arrest van 25 juni 1986 (zaak 130/85, Administratief beroep van Groothandel Wulro NB t. een beschikking van het Tuchtgerecht van de Stichting Scharreleieren-Controle) voor recht verklaard dat verordening nr. 2772/75 van de Raad van 29 oktober 1975 betreffende bepaalde handelsnormen voor eideren, in de versie die gold tot de bij de verordeningen nrs. 1831/84 en 3341/86 van de Raad aangebrachte wijzigingen, aldus moet worden uitgelegd, dat daarmee onverenigbaar zijn nationale voorschriften waarbij de vermelding «scharrelei» of «scharreleieren» op eieren of op de verpakking daarvan wordt toegelaten en beschermd. Het Hof ging hiervoor uit van zijn vaste rechtspraak dat, wanneer de Gemeenschap een verordening houdende totstandbrenging van een gemeenschappelijke ordening der markten in een bepaalde sector heeft vastgesteld, Lid-Staten zich dienen te onthouden van elke maatregel met de strekking daarvan af te wijken of er inbreuk op te maken.

Bij beschikking van 9 juli 1986 (zaak 119/86-R, Koninkrijk Spanje t. Raad en Commissie) heeft de voorzitter van het Hof een verzoek van Spanje om opschorting van verordening nr. 569/86 van de Raad van 25 februari 1986 tot vaststelling van de algemene regels voor de toepassing van de aanvullende regeling voor het handelsverkeer waarin de Akte van toetreding van het Koninkrijk Spanje (AHR) voorziet, en van de uitvoeringsverordeningen nrs. 574/86 en 647/86 van de Commissie van 28 februari 1986, voor zover zij betrekking hebben op de wijnbouwsector, afgewezen op grond van de overweging dat verzoeker niet heeft

kunnen aannemelijk maken dat de toepassing van de AHR een ernstige en onherstelbare schade heeft berokkend aan zijn uitvoer van producten van de wijnbouwsector. Bij beschikking van 10 juli 1986 (zaak 117/86 R; Union de Federaciones Agrarias de Espana (UFADE) t. Raad en Commissie) heeft de voorzitter van het Hof een verzoek in dezelfde zin door de UFADE afgewezen.

In een beschikking van 10 juli 1986 (zaak 128/86-R, Koninkrijk Spanje t. Commissie) heeft de voorzitter een verzoek van Spanje tot opschorting van de uitvoering van verordening nr. 648/86 van de Commissie van 28 februari 1986 tot vaststelling van de regulerende bedragen voor het wijnbouwjaar 1985/86 bij invoer van bepaalde wijnbouwproducten uit Spanje in de Gemeenschap van de tien, alsmede van verordening nr. 969/86 van de Commissie van 3 april 1986 houdende wijziging van voornoemde verordening nr. 648/86 afgewezen.

Het Hof heeft in antwoord op prejudiciële vragen van het Verwaltungsgericht Frankfurt in een arrest van 10 juli 1986 (zaak 151/85, Firma E. Danhuber t. BALM te Frankfurt am Main) voor recht verklaard dat, wanneer vlees in bevroren toestand op de plaats van opslag aankomt, het geen «vers of gekoeld» vlees in de zin van art. 5, lid 2, van verordening nr. 805/68 van de Raad van 27 juni 1968 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector rundvlees is, en het derhalve niet in aanmerking komt voor de in die bepaling voorziene steun aan de particuliere opslag; dat het feit dat behandelingen ter voorbereiding van de opslag, in het bijzonder het bevriezen van het vlees, op een andere dan de eigenlijke opslagplaats worden verricht, onverenigbaar is met de gemeenschapsregeling inzake steun aan de particuliere opslag van rundvlees.

12. Vervoer

Het Hof stelde, naar aanleiding van een door de Commissie ingestelde procedure op basis van art. 169 EEG-Verdrag, vast in een arrest van 11 juli 1985 (zaak 101/84, Commissie t. Italiaanse Republiek) dat de Italiaanse Republiek, door niet over te gaan tot de statistische registratie van het goederenvervoer over de weg, volgens de modaliteiten voorzien in richtlijn 78/546 van de Raad van 12 juni 1978 betreffende de statistische registratie van het goederenvervoer over de weg in het kader van een regionale statistiek, de krachtens deze richtlijn op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen.

13. Gemeenschappelijke handelspolitiek

In antwoord op een prejudiciële vraag aan de Corte suprema di Cassazione heeft het Hof in een arrest van 7 oktober 1985 (zaak 199/84, strafzaak t. T. Migliorini en T. Fischl) voor recht verklaard dat verordening 3225/82 van de Raad betreffende de opening, de verdeling, en de wijze van beheer van een communautair tariefcontingent voor bevroren rundvlees van post 02.01 A IIb van het GDT, beoogt te waarborgen dat het communautair tariefcontingent wordt verdeeld volgens de behoeften van de Lid-Staten, en aldus moet worden uitgelegd, dat het communautair contingent op billijke wijze moet worden verdeeld tussen de belanghebbende handelaars van elke Lid-Staat,

maar dat zij de Lid-Staten niet machtigt om maatregelen te nemen die de wederuitvoer van de in het kader van bedoeld contingent regelmatig ingevoerde waar, die zich uit dien hoofde in het vrije verkeer van een Lid-Staat bevindt, kunnen belemmeren, beperken of ongunstig beïnvloeden.

In antwoord op prejudiciële vragen van de High Court of Justice, Queen's Bench Division, Commercial Court, heeft het Hof in een arrest van 19 februari 1986 (zaak 174/84, Bulk Oil (Zug) AG t. Sun International Ltd. en Sun Oil Trading Company) voor recht verklaard:

1. De overeenkomst van 20 mei 1975 tussen de Europese Economische Gemeenschap en de Staat Israël moet aldus worden uitgelegd, dat zij de oplegging van nieuwe kwantitatieve beperkingen of maatregelen van gelijke werking aan de uitvoer van een Lid-Staat naar Israël niet verbiedt.

2. De bepalingen van verordening nr. 2603/69 van de Raad van 20 december 1969 houdende de totstandbrenging van een gemeenschappelijke regeling voor de uitvoer moeten aldus worden uitgelegd, dat zij het een Lid-Staat niet verbieden nieuwe kwantitatieve beperkingen of maatregelen van gelijke werking op te leggen aan de uitvoer van olie naar derde landen.

3. De artikelen 34 en 85 EEG-Verdrag moeten aldus worden uitgelegd, dat zij een Lid-Staat niet beletten om op de grondslag van artikel 10 van verordening nr. 2603/69 een beleid te voeren dat erop is gericht, de uitvoer van olie naar derde landen te beperken of te verbieden.

4. Ingevolge artikel 4 van de beschikking van de Raad van 9 oktober 1961 juncto de beschikking van de Raad van 25 september 1962 en artikel 15 van de beschikking van de Raad van 16 september 1969 moet de Lid-Staat die voornemens is zijn stelsel van liberalisatie van de uitvoer naar derde landen te wijzigen, de overige Lid-Staten en de Commissie daarvan vooraf in kennis stellen.

De Lid-Staat die deze voorafgaande kennisgeving achterwege laat of daarvoor eerst later dan wel onvoldoende zorg draagt, voldoet niet aan de krachtens voornoemde beschikkingen van de Raad op hem rustende verplichtingen; deze niet-nakoming kan evenwel voor particulieren geen rechten in het leven roepen die de nationale rechterlijke instanties moeten beschermen.

5. De omstandigheid dat geen der instellingen de wettigheid van het door een Lid-Staat gevoerde beleid heeft betwist, heeft als zodanig geen invloed op de verenigbaarheid met het gemeenschapsrecht van een beleid van kwantitatieve beperking van de uitvoer van olie naar derde landen.

In een arrest van 5 maart 1986 (zaak 59/84, Tezi Textiel BV t. Commissie, ondersteund door Koninkrijk der Nederlanden en Verenigd Koninkrijk) heeft het Hof het beroep verworpen van Tezi Textiel BV strekkende tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie van 14 december 1983 houdende machtiging aan de Benelux-landen om een aantal textielproducten, van oorsprong uit Macao en in de overige Lid-Staten in het verkeer gebracht, van de communautaire behandeling uit te sluiten, alsmede tot vergoeding door de Commissie van de door Tezi als gevolg van die beschikking geleden schade. Na te hebben verwezen naar zijn arrest van 15 december 1976 (zaak 41/76, Donckerwolke) en naar zijn arrest van 13 december 1983 (zaak 218/82, Commissie t. Raad) overwoog het Hof dat de Commissie de bevoegdheid heeft behouden om, indien de omstandigheden zulks rechtvaardigen, een Lid-Staat krachtens art.

115 te machtigen beschermende maatregelen te treffen m.b.t. onder verordening 3589/82 van de Raad vallende en in andere Lid-Staten in het vrije verkeer gebrachte textielprodukten. Het Hof overwoog voorts dat de Commissie de grenzen van de haar in art. 115 toegekende bevoegdheden niet heeft overschreden door de Benelux-landen bij de bestreden beschikking te machtigen, beschermende maatregelen ten aanzien van de betrokken produkten te treffen.

In antwoord op prejudiciële vragen van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven heeft het Hof eveneens in een arrest van 5 maart 1986 (zaak 242/84, Tezi BV t. Ministerie van Economische Zaken) voor recht verklaard dat de artt. 113 en 115 EEG-Verdrag, gelezen in hun onderlinge samenhang, aldus moeten worden uitgelegd, dat de Commissie na de sluiting van de Regeling betreffende de internationale handel in textiel (het Multivezelakkoord) en de totstandkoming van verordening 3589/82 van de Raad van 23 december 1982 nog bevoegd is tot toepassing van art. 115 op het gebied van de handel in de onder die verordening vallende textielprodukten.

In antwoord op een prejudiciële vraag van het Tribunal de grande instance te Mulhouse heeft het Hof in een arrest van 7 mei 1986 (zaak 156/85, strafzaak t. Société Perles Eurotol e.a.) voor recht verklaard dat de herfacturering van een goed van oorsprong uit een Partij bij de Interim-overeenkomst tussen de EEG en Joegoslavië betreffende het handelsverkeer en de commerciële samenwerking, dat onder het toezicht van de douaneautoriteiten van een derde land van doorvoer is gebleven, op zichzelf niet een handeling vormt waardoor het goed in dat land in de handel of in het vrije verkeer wordt gebracht in de zin van art. 5 van het aan genoemde interimovereenkomst gehechte protocol nr. 2 betreffende de definitie van het begrip «produkten van oorsprong» en betreffende de methodes van administratieve samenwerking.

In antwoord op prejudiciële vragen van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven heeft het Hof in een arrest van 15 mei 1986 (zaak 90/85, J. Mikx BV t. Ministerie van Economische Zaken) voor recht verklaard dat art. 2, lid 1, van verordening 3420/83 van de Raad betreffende de invoerregelingen voor de produkten van oorsprong uit landen met staatshandel die op communautair niveau niet zijn geliberaliseerd, junctis bijlage III van die verordening, post 93.07 B II a van het GDT en Nimexe-Code (1983) nrs. 93.07-45 en 49, met de bijbehorende voetnoot, aldus moet worden uitgelegd, dat aan de invoerbeperking voor patronen uit Tsjechoslowakije onderworpen zijn alle hagelpatronen welke geschikt zijn voor de jacht, ook wanneer zij tevens kunnen worden gebruikt voor de schietsport.

14. Sociale politiek

a. Behoud van rechten van werknemers bij overgang van ondernemingen — Richtlijn 77/187 van de Raad van 14 februari 1977 (P.B. 1977, L 61, p. 26)

In antwoord op prejudiciële vragen van het Deense Vestre Landsret over de uitlegging van richtlijn 77/187 van de Raad van 14 februari 1977 inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan, heeft het

Hof in een arrest van 11 juli 1985 (zaak 105/84, Foreningen af Arbejdsledere i Danmark t. AS Danmols Inventar) voor recht verklaard dat art. 3, lid 1, van richtlijn 77/187 aldus moet worden uitgelegd dat het niet de overgang beoogt van de rechten en verplichtingen van personen die op het tijdstip van de overgang als werknemer in dienst zijn van de vervreemder, maar deze dienstbetrekking uit vrije wil niet willen voortzetten bij de verkrijger. Het Hof verklaarde tevens voor recht dat het begrip «werknemer» in de zin van richtlijn 77/187 aldus moet worden opgevat, dat het betrekking heeft op een ieder die in de betrokken Lid-Staat bescherming als werknemer geniet uit hoofde van de nationale arbeidswetgeving: het staat aan de nationale rechter vast te stellen of dit in casu het geval is.

Het Hof verklaarde in een arrest van 18 maart 1986 (zaak 24/85, J.M.A. Spijkers t. Gebroeders Benedik Abattoir en Alfred Benedik en Zonen), in antwoord op prejudiciële vragen van de Hoge Raad der Nederlanden, voor recht dat art. 1, lid 1, van de richtlijn 77/187 van de Raad aldus moet worden uitgelegd dat het begrip «overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan op een andere ondernemer» ziet op het geval waarin de identiteit van het betrokken bedrijf bewaard blijft. Bij de vraag of in een geval als waarop het hoofdgeding betrekking heeft, er al dan niet sprake is van overgang in de bedoelde zin, moet, gelet op alle feitelijke omstandigheden die de betrokken transactie kenmerken, worden nagegaan of het gaat om de vervreemding van een lopend bedrijf, wat met name kan blijken uit het feit dat de exploitatie ervan in feite door de nieuwe ondernemer wordt voortgezet of hervat met dezelfde of soortgelijke bedrijfsactiviteiten. De feitelijke beoordeling die noodzakelijk is om vast te stellen of er al dan niet sprake is van een overgang in bovenbedoelde zin, behoort tot de bevoegdheid van de nationale rechter.

In een arrest van 15 april 1986 (zaak 237/84, Commissie t. Koninkrijk België) heeft het Hof, op grond van een door de Commissie ingestelde procedure, krachtens art. 169 EEG-Verdrag, vastgesteld dat het Koninkrijk België door niet binnen de voorgeschreven termijn alle nodige maatregelen te nemen om zich te conformeren aan de bepalingen van de richtlijn 77/178 van de Raad, de krachtens het EEG-Verdrag op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen. Immers, ingevolge de Belgische wettelijke regeling, namelijk de CAO nr. 32 van 28 februari 1978 gesloten in de NAR betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij wijziging van de werkgever ingevolge de overgang van ondernemingen krachtens overeenkomst, en algemeen verbindend verklaard bij het K.B. van 19 april 1978, werden bepaalde categorieën van werknemers van de bescherming tegen ontslag bij overgang van ondernemingen uitgesloten, terwijl uit de geest van richtlijn 77/178 en uit de bewoordingen van het art. 4, lid 1, van deze richtlijn blijkt dat art. 4, lid 1, al. 2, van richtlijn 77/178 ten doel heeft de rechten van de werknemers te vrijwaren, door de in het nationale recht verleende bescherming tegen ontslag door de werkgever uit te breiden tot het geval van verandering van werkgever in het kader van een overgang van onderneming. Bijgevolg is die bepaling van toepassing telkens wanneer de bij de overgang betrokken werknemers op een of andere manier, zij het zelfs beperkt, krachtens het nationale recht tegen ontslag zijn beschermd, wat in casu in België met de uitgesloten categorieën van werknemers het

geval was, wat betekent dat die bescherming hun krachtens de richtlijn 77/178 niet kan worden ontnomen en evenmin kan worden verminderd enkel en alleen om reden van de overgang.

Het Hof stelde in een arrest van 10 juli 1986 (zaak 235/84, Commissie t. Italiaanse Republiek), op grond van een door de Commissie ingestelde procedure krachtens art. 169 EEG-Verdrag, vast dat de Italiaanse Republiek, door niet binnen de gestelde termijn alle nodige maatregelen te nemen om zich volledig te voegen naar de bepalingen van de richtlijn 77/187 betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten inzake het behoud van de rechten van de werknemers bij overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan de krachtens het verdrag op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen; immers, de Italiaanse wettelijke regeling legt de vreemder en de verkrijger, in verband met de informatie en consultatie van de betrokken werknemers, geen verplichtingen op die aan de eisen van art. 6 van de richtlijn 77/187 voldoen. Slechts bepaalde collectieve overeenkomsten voorzien in procedures van informatie en overleg met vertegenwoordigers van werknemers die bij een overgang van ondernemingen betrokken zijn, en hoe verspreid en belangrijk die overeenkomsten ook kunnen zijn, zij dekken toch slechts bepaalde economische sectoren en zij doen enkel, wegens hun contractuele waarde, verplichtingen ontstaan tussen de werknemers die bij de betrokken vakorganisatie aangesloten zijn, en de werkgevers of ondernemingen die door deze overeenkomsten gebonden zijn. Voorts is de Italiaanse wet nr. 215 van 26 mei 1978 enkel van toepassing op ondernemingen die bij decreet van de minister van Arbeid «in crisis» zijn verklaard en waarvoor een saneringsmogelijkheid wordt gezien in een overgang.

b. Gelijke behandeling van mannen en vrouwen — Richtlijn 76/207 van de Raad van 9 februari 1976 (P.B. 1976, L 39, p. 40) en richtlijn 79/7 van de Raad van 19 december 1978 (P.B. 1979, L 6, p. 24)

In een arrest van 26 februari 1986 (zaak 151/84, Joan Roberts t. Tate & Lyle Industries) besliste het Hof, in antwoord op prejudiciële vragen van het Court of Appeal, dat art. 5, lid 1, van de richtlijn 76/207 van de Raad van 9 februari 1976 betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden, aldus moet worden uitgelegd dat een contractuele bepaling waarin een gelijke leeftijd is vastgesteld voor het ontslag van mannelijke en vrouwelijke werknemers in het kader van een collectief ontslag met toekenning van een vervroegd rustpensioen, zulks terwijl de normale pensioengerechtigde leeftijd voor mannen en vrouwen verschillend is, geen naar het gemeenschapsrecht verboden discriminatie op grond van het geslacht is.

Antwoordend op een prejudiciële vraag van de Hoge Raad der Nederlanden, verklaarde het Hof in een arrest van 26 februari 1986 (zaak 262/84, Vera Mia Beets-Propert t. F. van Lanschot Bankiers N.V.) voor recht dat art. 5, lid 1, van de richtlijn 76/207 aldus moet worden verstaan dat het de Lid-Staten niet de vrijheid laat van het toepassingsgebied van het beginsel van gelijke behandeling uit te slui-

ten een uitdrukkelijk of stilzwijgend beding in een op basis van een collectieve overeenkomst gesloten arbeidsovereenkomst, dat tot gevolg heeft dat de arbeidsverhouding wordt beëindigd op de enkele grond van de door de werknemer bereikte leeftijd, indien deze leeftijd verband houdt met de — voor mannen en vrouwen verschillende — leeftijd, waarop de werknemer aanspraak krijgt op een pensioenuitkering.

In een arrest van 26 februari 1986 (zaak 152/84, M.H. Marshall t. Southampton and South West Hampshire Area Health Authority (Teaching)), dat ook zeer interessant is vanuit institutioneel oogpunt, verklaarde het Hof in antwoord op twee prejudiciële vragen van het Court of Appeal dat art. 5, lid 1, van richtlijn 76/207 van de Raad aldus moet worden uitgelegd dat een algemeen ontslagbeleid dat inhoudt dat een vrouw wordt ontslagen op de enkele grond dat zij de leeftijd waarop zij recht op een staatspensioen heeft, heeft bereikt of overschreden, welke leeftijd ingevolge de nationale wetgeving voor mannen en vrouwen verschillend is, een door deze richtlijn verboden discriminatie op grond van het geslacht vormt. Na erop te hebben gewezen dat een richtlijn zelf geen verplichtingen kan doen ontstaan voor een particulier en bepalingen van een richtlijn niet kunnen worden ingeroepen tegen een particulier, aangezien volgens art. 189 EEG-Verdrag het verbindend karakter van een richtlijn, waarop de mogelijkheid om deze voor een nationale rechter in te roepen is gebaseerd, slechts geldt «voor elke Lid-Staat waarvoor zij bestemd is», antwoordde het Hof op de tweede prejudiciële vraag dat art. 5, lid 1, van richtlijn 76/207 betreffende het verbod van elke discriminatie op grond van het geslacht ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden, met inbegrip van de ontslagvoorwaarden, tegen een als werkgever optredende autoriteit van een Lid-Staat kan worden ingeroepen met het oog op het buiten toepassing laten van iedere nationale bepaling die niet met genoemd art. 5, lid 1, strookt.

Het Hof verklaarde in een arrest van 15 mei 1986 (zaak 222/84, M. Johnston t. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary), in antwoord op prejudiciële vragen van het Industrial Tribunal of Northern Ireland te Belfast over de uitlegging van richtlijn 76/207, voor recht:

1. Het in art. 6 van richtlijn 76/207 verankerde beginsel van daadwerkelijke rechterlijke controle verzet zich ertegen dat onweerlegbare en iedere rechterlijke toetsing uitsluitende bewijskracht wordt toegekend aan een attest van een nationale autoriteit, inhoudende dat voldaan is aan de voorwaarden om op gronden ontleend aan bescherming van de openbare veiligheid af te wijken van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Op art. 6, dat bepaalt dat een ieder die meent te zijn benadeeld door een verschillende behandeling van mannen en vrouwen de mogelijkheid moet hebben zijn rechten voor het gerecht te doen gelden, kan door particulieren een beroep worden gedaan tegenover een Lid-Staat, die de toepassing ervan in zijn interne rechtsorde niet ten volle zou verzekeren.

2. Discriminaties op grond van het geslacht, om redenen ontleend aan bescherming van de openbare veiligheid, moeten worden getoetst aan de in richtlijn nr. 76/207 voorziene afwijkingen van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen, want er moet immers vastgesteld worden dat enkel in de artt. 36, 48, 56 en 223 en 224 EEG-Ver-

drag afwijkingen zijn voorzien voor situaties waarin de openbare veiligheid in gevaar kan worden gebracht en in deze artikelen gaat het om uitzonderlijke en goed afgebakende hypothesen; doch wegens hun beperkt karakter zijn deze artikelen niet vatbaar voor een extensieve uitlegging en kan daaruit niet worden afgeleid dat in het verdrag impliciet een algemeen voorbehoud is neergelegd voor alle uit hoofde van de openbare veiligheid vastgestelde maatregelen. Uit dit alles volgt, dat er geen algemeen voorbehoud aan de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen bestaat voor maatregelen vastgesteld ter bescherming van de openbare veiligheid, afgezien van de eventuele toepassing van art. 224 EEG-Verdrag.

3. Art. 2, lid 2, van richtlijn nr. 76/702 moet aldus worden uitgelegd, dat, bij de beoordeling of wegens de voorwaarden voor de uitoefening van politiewerkzaamheden het geslacht daarvoor een bepalende factor is, een Lid-Staat de vereisten van de bescherming van de openbare veiligheid in aanmerking mag nemen ten einde in een door veelvuldige aanslagen gekenmerkte binnenlandse situatie de algemene politietaken voor te behouden aan met vuurwapens uitgeruste mannen; zij het dat het evenredigheidsbeginsel dat deel uitmaakt van de algemene rechtsbeginselen waarop de communautaire rechtsorde is gebaseerd, dient te worden geëerbiedigd in die zin dat dit beginsel eist dat de afwijkingen niet verder gaan dan passend en nodig is voor het bereiken van het nagestreefde doel.

4. De ongelijke behandeling van mannen en vrouwen, die art. 2, lid 3, van richtlijn nr. 76/207 ter bescherming van de vrouw toestaat, geldt niet voor de bescherming tegen risico's en gevaren — zoals die waaraan iedere gewapende politiebeampte bij de vervulling van zijn taak in een bepaalde situatie blootstaat — die niet specifiek vrouwen als zodanig treffen.

5. Particulieren kunnen tegenover een als werkgever optredende autoriteit van een Lid-Staat, die belast is met de handhaving van de orde en de openbare veiligheid, aanspraak maken op de toepassing van het in art. 2, lid 1, van richtlijn nr. 76/207 verankerde beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op de in de artt. 3, lid 1, en 4, lid 1, bedoelde gebieden betreffende de toegangsvoorwaarden voor functies, beroepsopleiding en voortgezette beroepsopleiding, ten einde een in de nationale wetgeving vervatte afwijking van dat beginsel buiten toepassing te doen blijven voor zover het de grenzen van de door art. 2, lid 2, toegestane uitzonderingen overschrijdt.

Antwoordend op twee prejudiciële vragen van de Chief Social Security Commissioner over de uitlegging van de richtlijn 79/7 van de Raad van 19 december 1978 betreffende de geleidelijke tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van sociale zekerheid, verklaarde het Hof in een arrest van 24 juni 1986 (zaak 150/85, Jacqueline Drake t. Chief Adjudication Officer) voor recht dat een door een Lid-Staat toegekende uitkering aan een persoon die een invalide verzorgt, valt onder de wettelijke regeling ter bescherming tegen het risico van invaliditeit, waarop richtlijn 79/7 ingevolge haar art. 3, lid 1, sub a, van toepassing is. Het Hof verklaarde tevens voor recht dat het een door art. 4, lid 1, van richtlijn 79/7 verboden discriminatie op grond van het geslacht is, wanneer een tot één der in art. 3, lid 1, van die

richtlijn bedoelde wettelijke regelingen behorende uitkering niet wordt toegekend aan de gehuwde vrouw die met haar echtgenoot samenwoont of door deze wordt onderhouden, terwijl die uitkering in dezelfde omstandigheden wel wordt toegekend aan de gehuwde man.

c. Gelijke beloning van mannen en vrouwen — Art. 119 EEG-Verdrag en Richtlijn 75/117 van de Raad van 10 februari 1975 (P.B. 1975, L 45, p. 19)

In een arrest van 13 mei 1986 (zaak 170/84, Bilka-Kaufhaus GmbH t. Karin Weber von Hartz) verklaarde het Hof, antwoordend op prejudiciële vragen van het Bundesarbeitsgericht, voor recht dat art. 119 EEG-Verdrag wordt geschonden door een warenhuisexploitante die deeltijdwerknemers uitsluit van de bedrijfspensioenregeling, wanneer die maatregel een veel groter aantal vrouwen dan mannen treft, tenzij de onderneming aantoonde dat de bedoelde maatregel zijn verklaring vindt in objectief gerechtvaardigde factoren zonder enig verband met discriminatie op grond van het geslacht. Ingevolge art. 119 kan een warenhuisexploitante de vaststelling van een salarisbeleid krachtens hetwelk deeltijdwerknemers ongeacht hun geslacht van de bedrijfspensioenregeling worden uitgesloten, rechtvaardigen met een beroep op haar streven zo weinig mogelijk deeltijdwerknemers tewerk te stellen, wanneer wordt vastgesteld dat de ter bereiking van het doel gekozen middelen overeenkomen met een echte behoefte van de onderneming en geschikt zijn om dat doel te bereiken en daarvoor ook noodzakelijk zijn. Art. 119 verplicht evenwel een werkgever niet, de aan zijn werknemers aangeboden bedrijfspensioenregeling zo in te richten dat rekening wordt gehouden met de bijzondere moeilijkheden die werknemers met gezinslasten hebben om aan de voorwaarden voor het recht op een dergelijke pensioen te voldoen.

Op prejudiciële vragen van het Arbeitsgericht Oldenburg over de uitlegging van richtlijn 75/117 van de Raad van 10 februari 1975 betreffende het nader tot elkaar brengen van de wetgevingen der Lid-Staten inzake de toepassing van het beginsel van gelijke beloning voor mannelijke en vrouwelijke werknemers antwoordde het Hof in een arrest van 1 juli 1986 (zaak 237/85, Gisela Rummel t. Société Dato-Druck GmbH) dat de Richtlijn 75/117 zich er niet tegen verzet, dat in een systeem van werkclassificatie voor de vaststelling van het beloningsniveau als maatstaf wordt aangewend de spierinspanning of spierbelasting, dan wel de fysieke zwaarte van de arbeid, wanneer, de aard van de werkzaamheden in aanmerking genomen, de te verrichten arbeid daadwerkelijk een zekere lichamelijke inspanning vereist, mits in het geheel genomen door de aanwending van andere criteria ieder onderscheid naar geslacht wordt uitgesloten. Uit richtlijn 75/117 volgt ook dat de criteria voor de indeling in de verschillende loongroepen dezelfde beloning voor objectief gezien gelijke arbeid moeten waarborgen, onverschillig of die door een mannelijke dan wel door een vrouwelijke werknemer wordt verricht, en dat het een door de richtlijn verboden discriminatie op grond van het geslacht is wanneer men zich baseert op waarden overeenkomend met de gemiddelde prestaties van werknemers van één geslacht, om vast te stellen in hoeverre een bepaalde werkzaamheid inspanning vergt of belasting veroorzaakt of fysiek zwaar is. Wil evenwel een systeem van werkclassi-

ficatie niet in zijn geheel discriminerend zijn, voor zover de aard van de in het bedrijf te verrichten arbeid dat mogelijk maakt, dan moet rekening gehouden worden met de criteria ten opzichte waarvan de werknemers van beiderlei konne bijzonder geschikt kunnen zijn.

15. Sociale zekerheid van migrerende werknemers — Verordening nr. 1408/71 van de Raad.

In antwoord op twee prejudiciële vragen van het Arbeidshof te Bergen over de uitlegging van verordening nr. 574/72 van de Raad van 21 maart 1972 tot vaststelling van de wijze van toepassing van verordening nr. 1408/71 betreffende de toepassing van de sociale-zekerheidsregelingen op loontrekkenden en hun gezinnen die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, verklaarde het Hof in een arrest van 11 juli 1985 (zaak 261/84, Calogero Scaletta t. Union Nationale des Fédérations Mutualistes de Belgique) voor recht dat de kennisgeving, bedoeld in art. 59 van verordening nr. 574/72 vormvrij is en op ieder moment kan plaatsvinden en dat het niet of te laat verrichten van de kennisgeving, bedoeld in art. 59 van verordening nr. 574/72 niet kan leiden tot het verlies van het recht op de uitkeringen welke betrekking hebben op het tijdvak tussen de datum van overbrenging van de woonplaats en die waarop het bevoegde orgaan daarvan kennis krijgt, mits gedurende dat tijdvak steeds is voldaan aan de voorwaarden voor toekenning van de uitkeringen.

Antwoordend op prejudiciële vragen van het Franse Cour de Cassation over de uitlegging van bepalingen van de verordening nr. 1407/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de sociale zekerheidsregeling op de loontrekkenden en hun gezinnen, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, verklaarde het Hof voor recht in een arrest van 15 januari 1986 (zaak 41/84, Piëtro Pinna t. Caisse d'Allocations familiales de la Savoie) dat art. 73, lid 2, van verordening nr. 1408/71 ongeldig is, doordat het uitsluit dat aan werknemers op wie de Franse wettelijke regeling van toepassing is, Franse gezinsbijslagen worden toegekend voor hun gezinsleden die in een andere Lid-Staat wonen; immers, ingevolge art. 73 van verordening nr. 1408/71 geldt voor migrerende werknemers een verschillende regeling naargelang de Franse wettelijke regeling dan wel die van een andere Lid-Staat op hen van toepassing is, en dit artikel voegt aldus nog iets toe aan de dispariteiten die uit de nationale wettelijke regelingen zelf voortvloeien en belemmert bijgevolg de verwezenlijking van de in de artt. 48-51 EEG-Verdrag genoemde doelstellingen. Wat de gevolgen van deze ongeldigheid van dit art. 73, lid 2, betreft, verklaarde het Hof voor recht dat, gezien het feit dat het op grond van zijn beoordelingsvrijheid ingevolge art. 174, tweede alinea, EEG-Verdrag bevoegd is om in elk afzonderlijk geval concreet te bepalen welke gevolgen van een nietig verklaarde regelgevende handeling in stand moeten blijven, en in casu vastgesteld moet worden dat dwingende overwegingen van rechtszekerheid in verband met alle op het spel staande belangen, zowel publieke als private, in beginsel eraan in de weg staan dat wordt teruggekomen op de gezinsbijslagen voor de periodes die aan de uitspraak van het onderhavige arrest voorafgaan, dat op deze vastgestelde ongeldigheid van art. 73, lid 2, geen beroep kan worden gedaan tot staving van aanspraken op uitkeringen over

tijdvakken welke vóór de datum van dit arrest zijn gelegen, behalve door werknemers die reeds vóór deze datum een beroep in rechte hebben ingesteld of een daarmee gelijk te stellen bezwaar hebben doen gelden.

In een arrest van 25 februari 1986 (zaak 254/84, G.J.J. De Jong t. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank te Amsterdam) verklaarde het Hof, in antwoord op een prejudiciële vraag van de Raad van Beroep te Amsterdam, dat noch art. 51 EEG-Verdrag noch de bepalingen van verordening nr. 1408/71, en inzonderheid van onderdeel I, punt 2, sub c, van bijlage VI verlangen dat, bij de vaststelling van het AOW-pensioen van een gehuwde man, zijn echtgenote die na 1 januari 1957 tijdvakken als bedoeld in punt 2, sub c, heeft vervuld, uit dien hoofde ten aanzien van vóór het huwelijk en vóór 1 januari 1957 gelegen tijdvakken gedurende welke zij niet in Nederland heeft gewoond of aldaar arbeid in loondienst heeft verricht, in aanmerking moet komen voor de in de Nederlandse wetgeving en met name in het koninklijk besluit van 20 december 1956 voorziene voordelen.

Het Hof antwoordde in een arrest van 25 februari 1986 (zaak 284/84, L.A. Spruyt t. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank te Amsterdam) op prejudiciële vragen van de Centrale Raad van Beroep te Utrecht dat onderdeel I, punt 2, sub a, van bijlage VI bij verordening nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van sociale-zekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, van toepassing is op de gehuwde vrouw in dier voege dat, onverminderd de bepalingen van punt 2, sub b, d en f, als tijdvakken van verzekering vervuld krachtens de Nederlandse algemene ouderdomswet worden aangemerkt de vóór 1 januari 1957 gelegen tijdvakken gedurende welke de gehuwde vrouw die niet voldoet aan de voorwaarden voor gelijkstelling van deze tijdvakken met tijdvakken van verzekering, na het bereiken van de vijftienjarige leeftijd in Nederland heeft gewoond of gedurende welke zij, op het grondgebied van een andere Lid-Staat wonende, in Nederland arbeid heeft verricht in dienst van een in Nederland gevestigde werkgever.

In antwoord op een prejudiciële vraag van het Cour d'appel te Douai, heeft het Hof geoordeeld, in een arrest van 11 maart 1986 (zaak 28/85, Alexandre Deghillage t. Caisse Primaire d'Assurance Maladie), dat de medische vaststelling van een beroepsziekte moet worden erkend door de Lid-Staat die de in art. 57, lid 1, van verordening nr. 1408/71 bedoelde uitkeringen moet betalen, ook indien die vaststelling in een andere Lid-Staat en volgens de wetgeving van deze Staat heeft plaatsgevonden.

In een arrest van 13 maart 1986 (zaak 296/84, A. Sinatra t. Nationaal Pensioenfonds voor Mijnwerkers) verklaarde het Hof, antwoordend op een prejudiciële vraag van het Arbeidshof te Bergen, dat de bepalingen van verordening nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 zich niet verzetten tegen de toekenning van uitsluitend krachtens een nationale wettelijke regeling verkregen uitkeringen, wanneer deze hoger zijn dan die welke met toepassing van art. 46 van deze verordening zijn bepaald; in een dergelijk geval staat art. 12, lid 2, van verordening 1408/71 niet in de weg aan de toepassing van een nationaal extern anti-cumulatievoorschrift bij de bepaling van de uitkeringen die uitsluitend krachtens de nationale wettelijke regeling zijn ver-

worven. Het Hof verklaarde verder ook nog voor recht dat art. 46 van verordening nr. 1408/71 van toepassing is wanneer het bedrag van de krachtens een nationale wettelijke regeling verschuldigde uitkeringen onafhankelijk is van de vervulde tijdvakken, en het minimumtijdvak waarvan die wettelijke bepaling de verkrijging van het recht doet afhangen, is vervuld, ook indien het gaat om een bijzondere regeling voor een bepaald beroep en de in een andere Lid-Staat vervulde tijdvakken niet krachtens een overeenkomstige regeling zijn vervuld. Bij de bepaling van het in de eerste alinea van art. 46, lid 1, bedoelde bedrag is de toepassing van een nationaal extern anti-cumulatievoorschrift uitgesloten. Het bedrag dat bij de in de tweede alinea van art. 46, lid 1, bedoelde vergelijking het hoogste blijkt te zijn, wordt in voorkomend geval overeenkomstig het derde lid van dit artikel verminderd.

Antwoordend op prejudiciële vragen van het Bundessozialgericht, verklaarde het Hof in een arrest van 23 april 1986 (zaak 153/84, A. Ferraioli t. Deutsche Bundespost) voor recht dat het recht op gezinsbijslagen die ingevolge art. 73 van verordening nr. 1408/71 betreffende de toepassing van de sociale-zekerheidsregelingen op loontrekkenden en hun gezinnen die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen in de Lid-Staat van tewerkstelling van één der ouders zijn verschuldigd, niet overeenkomstig het bepaalde in art. 76 van die verordening worden geschorst wanneer de andere ouder met de kinderen in een andere Lid-Staat woont en aldaar beroepswerkzaamheden verricht zonder evenwel gezinsbijslagen voor de kinderen te ontvangen omdat niet voldaan is aan alle door de wetgeving van die staat gestelde voorwaarden voor toekenning van die bijslagen; dat art. 76 van verordening 1408/71 aldus moet worden uitgelegd, dat het recht op kinderbijlagen die ingevolge het art. 73 van deze verordening door de Lid-Staat van tewerkstelling van één der ouders verschuldigd zijn, slechts wordt geschorst ten belope van het bedrag van bijslagen van dezelfde aard, die daadwerkelijk worden betaald in de Lid-Staat waar de gezinsleden wonen. Wanneer het bedrag van de in de Lid-Staat van woonplaats daadwerkelijk ontvangen gezinsbijslagen lager is dan dat van de door de wettelijke regeling van de andere Lid-Statens voorziene bijslagen, heeft de werknemer tegenover het bevoegde orgaan van laatstbedoelde staat recht op een aanvullende bijslag, gelijk aan het verschil tussen de twee bedragen.

In een arrest van 12 juni 1986 (zaak 302/84, Ten Holder t. Bestuur van de Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging) verklaarde het Hof, in antwoord op prejudiciële vragen van de Raad van Beroep te 's-Hertogenbosch over de uitlegging van verordening nr. 1408/71 van de Raad, voor recht dat art. 13, lid 2, sub a, van deze verordening aldus moet worden uitgelegd, dat een werknemer die zijn werkzaamheden op het grondgebied van een Lid-Staat beëindigt, en niet gaat werken op het grondgebied van een andere Lid-Staat, onderworpen blijft aan de wetgeving van de Lid-Staat waar hij laatstelijk werkzaam was, ongeacht de tijd die sedert de beëindiging van die werkzaamheden en van het dienstverband is verstreken. De aanwijzing krachtens art. 13, lid 2, aanhef en sub a, van de wetgeving van een Lid-Staat als de op een werknemer toepasselijke wetgeving brengt mee dat alleen de wetgeving van die Lid-Staat op hem van toepassing is.

Antwoordend op twee prejudiciële vragen van het Bun-

dessozialgericht, verklaarde het Hof in een arrest van 12 juni 1986 (zaak 1/85, Horst Miethe t. Bundesanstalt für Arbeit) voor recht dat art. 71, lid 1, sub a, ii, van verordening 1408/71 van de Raad aldus moet worden uitgelegd, dat een volledig werkloze grensarbeider die onder het toepassingsgebied van deze bepaling valt, uitsluitend aanspraak heeft op uitkeringen van de Lid-Staat waar hij woont, ook wanneer hij zou voldoen aan de voorwaarden die de wetgeving van de Lid-Staat waar hij laatstelijk werkzaam is geweest, stelt voor het verkrijgen van een recht op uitkeringen. Een volledig werkloze werknemer die, ofschoon beantwoordend aan de criteria van art. 1, sub b, van deze verordening nr. 1408/71, in de Lid-Staat van zijn laatste dienstbetrekking zodanige persoonlijke en beroepsbanden heeft dat hij daar de beste kansen heeft op reïntegratie in het beroepsleven, is te beschouwen als een «werknemer die geen grensarbeider is» en valt onder het toepassingsgebied van art. 71, lid 1, sub b: het staat bij uitsluiting aan de nationale rechter om vast te stellen of de werknemer zich in een dergelijke situatie bevindt.

In antwoord op een prejudiciële vraag van de Raad van Beroep te 's-Hertogenbosch over de uitlegging van verordening 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de sociale-zekerheidsregelingen op loontrekkenden en hun gezinnen die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, zoals uitgebreid tot zelfstandigen en hun gezinsleden bij verordening nr. 1390/81 van de Raad van 12 mei 1981, verklaarde het Hof in een arrest van 10 juli 1986 (zaak 60/85, M.E.S. Luyten t. Raad van Arbeid te Breda) voor recht, zoals het dit reeds gedaan had in het hierboven genoemde arrest Ten Holder van 12 juni 1986 (302/84, Ten Holder/Bestuur van de Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging) — doch in casu ging het niet zoals in het arrest Ten Holder van 12 juni 1986 om een loontrekkende (art. 13, lid 2, sub a, van verordening nr. 1408/71) — dat de aanwijzing krachtens art. 13, lid 2, aanhef en sub b, van verordening nr. 1408/71, zoals gewijzigd bij verordening 1390/81, van de wetgeving van een Lid-Staat als de op een bepaalde zelfstandige toepasselijke wetgeving meebrengt dat alleen die wetgeving op hem van toepassing is.

16. Institutioneel recht

a. Ambtenaren

In antwoord op prejudiciële vragen van het Arbeidshof te Brussel heeft het Hof in een arrest van 3 oktober 1985 (zaak 232/84, Commissie t. J.L. Tordeur e.a.) voor recht verklaard dat de eventuele aansprakelijkheid van een instelling der Gemeenschappen tegenover een uitzendkracht, welke voortvloeit uit de nationale bepalingen die van toepassing zijn op de overeenkomsten tussen die instelling en uitzendbureaus, niet onder de niet-contractuele aansprakelijkheid, bedoeld in art. 215, tweede alinea, EEG-Verdrag valt; het Hof van Justitie is derhalve niet bij uitsluiting bevoegd in geschillen waarin een dergelijke aansprakelijkheid in geding is. Het Hof verklaarde eveneens voor recht dat art. 6 van de regeling welke van toepassing is op de andere personeelsleden van de Europese Gemeenschappen, de toepassing op de gemeenschapsinstellingen van nationale regelingen krachtens welke in geval van inbreuk op sommige hunner voorschriften inzake uitzendkrachten, er een ar-

beidsovereenkomst van onbepaalde duur tot stand komt tussen de uitzendkracht en zijn gebruiker, verhindert. Daartoe overwoog het Hof dat krachtens dit artikel 6 iedere instelling bepaalt welke organen bevoegd zijn om de overeenkomsten met personeelsleden — tijdelijk functionarissen, hulpfunctionarissen, plaatselijke functionarissen of bijzondere adviseurs — aan te gaan en dat hoewel de sociale bescherming van de uitzendkracht niet mag worden ontkracht enkel omdat deze ter beschikking wordt gesteld van een gemeenschapsinstelling, die bescherming evenwel niet kan worden verzekerd door maatregelen die de autonomie van de gemeenschapsinstellingen zouden aantasten.

In een arrest van 15 januari 1986 (zaak 44/84, Hurd t. Her Majesty's Inspector of Taxes) heeft het Hof in antwoord op prejudiciële vragen van de Commissioners for the special purposes of the Income Taxes te Londen voor recht verklaard dat het Hof bevoegd is om art. 3 Toetredingsakte (1972) uit te leggen; deze bevoegdheid omvat die tot uitlegging van de in genoemde bepaling bedoelde handelingen, doch slechts voor zover het gaat om de afbakening van het toepassingsgebied van die bepaling, niet echter voor zover het gaat om de omschrijving van de verplichtingen die uit deze handelingen voor de Lid-Staten voortvloeien; dat art. 3, lid 3, Toetredingsakte aldus moet worden uitgelegd dat het van toepassing is op het besluit op 25, 26 en 27 januari 1957 genomen door de vertegenwoordigers van de zes oorspronkelijke Lid-Staten van de EGKS, die zich hadden geconstitueerd als Raad van Bestuur van de Europese school te Luxemburg; het voegt echter niets toe aan de juridische draagwijdte van dat besluit. Tevens verklaarde het Hof voor recht dat de tegenover de Gemeenschap op de Lid-Staten rustende verplichting tot loyale samenwerking en bijstand die tot uitdrukking is gebracht in de in art. 5 EEG-Verdrag neergelegde verplichting om haar de vervulling van haar taak te vergemakkelijken en de verwezenlijking van de doelstellingen van het Verdrag niet in gevaar te brengen, hun verbiedt nationale belastingen te heffen over de door de Europese scholen aan hun onderwijzend personeel betaalde salarissen, indien de uit die heffing van nationale belastingen voortvloeiende last op de begroting van de Gemeenschap zou drukken; dat die verplichting echter geen rechtstreekse werking heeft waarop in de betrekkingen tussen de Lid-Staten en hun justitiabelen een beroep zou kunnen worden gedaan. Ten slotte antwoordde het Hof dat noch art. 7 EEG-Verdrag, noch de algemene beginselen van gemeenschapsrecht een Lid-Staat verplichten voornoemd besluit van 1957 toe te passen en de salarissen van onderwijzers van een op zijn grondgebied gevestigde Europese school van nationale belastingen vrij te stellen wanneer die onderwijzers onderdanen van die Lid-Staat zijn.

Het Hof heeft in een arrest van 20 maart 1986 (zaak 72/85, Commissie t. Koninkrijk der Nederlanden), op verzoek van de Commissie overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, vastgesteld dat het Koninkrijk der Nederlanden, door na te laten concrete maatregelen te treffen om de ambtenaren van de Europese Gemeenschappen in staat te stellen gebruik te maken van de in art. 11, lid 2, van bijlage VIII van het Ambtenarenstatuut (verordening nr. 259/68 van de Raad van 29 februari 1968 tot vaststelling van het Statuut van de ambtenaren van de Europese Gemeenschappen en de regeling welke van toepassing is op de andere perso-

neelsleden van deze Gemeenschappen, alsmede de bijzondere maatregelen welke tijdelijk op de ambtenaren van de Commissie van toepassing zijn) geboden mogelijkheid om de actuariële tegenwaarde of de aankoopssom van rechten op ouderdomspensioen, die zij krachtens de Nederlandse pensioenregeling hebben verkregen, naar het communautaire pensioenstelsel over te maken, de krachtens het EEG-Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

b. Protocol betreffende voorrechten en immuniteiten van de Gemeenschappen

In een arrest van 18 maart 1986 (zaak 85/85, Commissie t. Koninkrijk België) heeft het Hof op verzoek van de Commissie, overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, vastgesteld dat het Koninkrijk België, door via de belastingverordeningen van de gemeenten Etterbeek, Ukkel, Jette, Evere en Sint-Pieters-Woluwe ambtenaren en andere personeelsleden van de Europese Gemeenschappen alsmede hun echtgenoten en gezinsleden te hunnen laste die zijn vrijgesteld van inschrijving in de bevolkingsregisters en in genoemde gemeenten hun hoofdverblijf hebben, indirect tot inschrijving in die registers te dwingen, niet voldaan heeft aan de verplichtingen die op hem rusten krachtens art. 5 EEG-Verdrag en art. 12, sub b, van het Protocol betreffende de voorrechten en immuniteiten van de Europese Gemeenschappen.

Naar aanleiding van een prejudiciële vraag van het Hof van Beroep te Parijs in het kader van een vordering wegens eerroof tegen een toenmalig lid van het EP, heeft het Hof de gelegenheid gehad in een arrest van 10 juli 1986 te beslissen (zaak 149/85, R. Wybott t. E. Faure, Librairie Plan en Openbaar Ministerie) dat art. 10 van het protocol van 8 april 1965 betreffende de voorrechten en immuniteiten van de Europese Gemeenschappen, dat aan de leden van het EP immuniteit verleent «tijdens de zittingsduur van de Vergadering», aldus moet worden uitgelegd dat het EP moet worden geacht in zitting te zijn, zelfs wanneer het niet daadwerkelijk vergadert, tot het besluit waarbij het de sluiting van de jaarlijkse of buitengewone zittingen verkondigt. Het Hof was van oordeel dat, aangezien de zittingsduur van het EP slechts aan de hand van het gemeenschapsrecht mag worden beoordeeld en bij gebreke van verdragsbepalingen daarover het EP inzake de sluiting van de jaarlijkse zitting een discretionaire bevoegdheid bezit (cf. ook het arrest Luxemburg t. EP van 10 februari 1983, zaak 230/81), verwezen moet worden naar de vaste praktijk van het EP waarbij de zitting het hele jaar duurt en pas wordt gesloten op de vooravond van de nieuwe zitting; daarbij komt dat een uitlegging van het begrip «zittingsduur» die de immuniteit zou beperken tot de vergaderperiodes de werkzaamheden van het EP in hun geheel genomen in gevaar kan brengen.

c. Eigen middelen van de Gemeenschappen

Het Hof heeft in een arrest van 20 maart 1986 (zaak 303/84, Commissie t. Bondsrepubliek Duitsland) op verzoek van de Commissie, overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, vastgesteld dat de Bondsrepubliek Duitsland door niet binnen de gestelde termijn bepaalde produktiebijdragen in de suikersector voor het verkoopseizoen 1980-81 vast

te stellen, het dienovereenkomstige bedrag niet binnen de gestelde termijn aan de Commissie over te maken en betaling van de daarover verschuldigde moratoire interesten te weigeren, niet voldaan heeft aan de krachtens het Verdrag op haar rustende verplichtingen.

d. Niet-uitvoering van een arrest van het Hof van Justitie

Op verzoek van de Commissie overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, heeft het Hof in een arrest van 15 oktober 1985 (zaak 281/83, Commissie t. Italiaanse Republiek) vastgesteld dat de Italiaanse Republiek door bij wet nr. 527 van 2 augustus 1982 de benaming «aceto» (azijn) te blijven voorbehouden aan wijnazijn, ofschoon het Hof in zijn arrest van 9 december 1981 (zaak 193/80, Commissie t. Italiaanse Republiek, *Jur.*, 1981, 3019) zulks onverenigbaar heeft verklaard met art. 30 EEG-Verdrag, de krachtens art. 171 EEG-Verdrag op haar rustende verplichting niet is nagekomen. Zie ook de rubriek «Vrij verkeer van goederen».

In een arrest van 6 november 1985 (zaak 131/84, Commissie t. Italiaanse Republiek) heeft het Hof op verzoek van de Commissie overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, vastgesteld dat de Italiaanse Republiek door zich niet te voegen naar het op 8 juni 1982 door het Hof van Justitie gewezen arrest in de zaak 91/81, de krachtens art. 171 EEG-Verdrag op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen. Na te hebben herinnerd aan zijn vaste rechtspraak m.b.t. de rechtvaardigingsgronden voor de niet-eerbiediging ingeroepen door Lid-Staten, oordeelde het Hof dat in art. 171 niet gepreciseerd wordt binnen welke termijn een arrest moet worden uitgevoerd, maar dat wel vaststaat dat de uitvoering onmiddellijk moet worden aangevat en binnen de kortst mogelijke termijn moet zijn voltooid; in casu waren de termijnen ver overschreden.

e. Gemotiveerd advies ex art. 169 EEG-Verdrag

In een arrest van 15 januari 1986 (zaak 121/84, Commissie t. Italië) heeft het Hof een beroep van de Commissie overeenkomstig art. 169 EEG-Verdrag, waarbij deze het Hof verzocht om vast te stellen dat de Italiaanse Republiek, door beperkingen te stellen aan de doorvoer over Italiaans grondgebied van levende dieren van oorsprong uit een Lid-Staat en bestemd voor een andere Lid-Staat of een derde land, de krachtens de artikelen 30 tot en met 34 EEG-Verdrag en 20 van verordening nr. 805/68 van de Raad houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector rundvlees, op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen, verworpen. Het Hof herinnerde aan zijn vaste rechtspraak dat het onderwerp van het geding zoals het in het met redenen ontleend advies is afgebakend niet mag worden uitgebreid. Tevens overwoog het Hof dat daar het voortduren van het gewraakte gedrag na het verstrijken van de in het met redenen ontleend advies gestelde termijn wordt betwist, de Commissie daarvan het bewijs diende te leveren, een verplichting waaraan zij in casu niet heeft voldaan.

17. Rechtsbescherming

a. Niet-contractuele aansprakelijkheid

Het Hof heeft in een arrest van 10 juli 1985 (zaak 113/83, CMC Corporativa Muratori e Cimentiste e.a. t. Commissie) een krachtens de artt. 178 en 215, tweede ali-

nea, EEG-Verdrag ingesteld beroep strekkende tot vergoeding van de schade die verzoeksters geleden zouden hebben als gevolg van hun uitsluiting door de interventies van de Commissie van de aanbesteding van een project uitgevoerd in het kader van de Lomé-Overeenkomst en gefinancierd door het Europees Ontwikkelingsfonds, afgewezen. Verwijzende naar zijn arrest van 10 juli 1984 (zaak 126/83, STS t. Commissie, *Jur.* 1984, p. 2769) herhaalde het Hof nogmaals dat de Commissie verantwoordelijk is voor het voorbereiden en nemen van financieringsbesluiten m.b.t. de projecten en actieprogramma's; een behoorlijke uitvoering van deze besluiten brengt mee dat de bevoegde vertegenwoordigers van de Commissie, alvorens fondsen van de Gemeenschap beschikbaar worden gesteld, zich ervan vergewissen dat de voorwaarden daartoe vermeld zijn. Het Hof kon op grond van de voorhanden stukken oordelen dat het optreden binnen dit kader van de Commissie en haar diensten in casu niet onrechtmatig was.

In een arrest van 19 september 1985 (zaak 33/82, Feitelijke vereniging «Murri Frères» t. Commissie) heeft het Hof een krachtens de artt. 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag ingesteld beroep strekkende tot vaststelling van de niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap uit hoofde van onrechtmatig handelen van de Commissie tijdens de uitvoering van een tussen de verzoekster en de Republiek Madagascar gesloten aannemingsovereenkomst van openbare werken en gefinancierd door het Europees Ontwikkelingsfonds, verworpen. Na zijn arrest van 10 juli 1984 (zaak 126/83, STS t. Commissie, *Jur.*, 1984, p. 2769) in herinnering te hebben gebracht, overwoog het Hof dat de schade waarover verzoekster zich beklaagt in de eerste plaats het gevolg is van de uiteindelijke weigering van de Malgassische staat om de eenheidsprijzen van asfalt overeenkomstig het bepaalde in de overeenkomst aan te passen en dat nu dit uit de overeenkomst voortvloeiende geschil tot op heden nog niet kan worden geregeld door een akkoord tussen verzoekster en de Malgassische staat, noch bij wijze van arbitrage, omdat verzoekster deze niet had voortgezet, verzoekster niet in staat was aan te tonen dat de houding van de Commissie haar een schade heeft berokkend die verschilt van de schade waarvan zij via de geëigende rechtswegen vergoeding had moeten vorderen en nog steeds moet vorderen. Het Hof stelde dan ook vast dat verzoekster het bestaan van een schade noodzakelijk voor een niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap niet heeft kunnen aantonen.

Eveneens op 19 september 1985 (gev. zaken 194-206, Asteris A.E. e.a. t. Commissie) heeft het Hof een vordering krachtens de artikelen 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag tot vergoeding van de schade die verzoeksters zouden hebben opgelopen als gevolg van de onjuiste vaststelling van de communautaire steun voor tomatenconcentraat tijdens de verkoopseizoenen 1981/1982 en 1982/1983 afgewezen. Zie ook de rubriek «Landbouw en visserij».

In een arrest van 25 september 1985 (zaken 71 en 72/84, R. Surcouf en J. Vidou t. EEG) heeft het Hof een beroep ingesteld krachtens de artt. 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag en strekkende tot vergoeding van de schade die verzoeksters geleden zouden hebben als gevolg van de handhaving door de gemeenschapsinstellingen van onwettig vastgestelde mcb's voor de sector varkensvlees, verworpen. Het Hof overwoog o.m. dat het middel ontleend aan de

schending van art. 7 EEG-Verdrag ter zake niet dienend is, nu bij de toepassing van de mcb's geen onderscheid wordt gemaakt op grond van de nationaliteit van de betrokken handelaren en tevens niet is gebleken van enige schending van art. 39, lid 1, sub b en c, EEG-Verdrag, nu niet is aangetoond dat de handhaving van de mcb's in de sector varkensvlees het marktevenwicht in die sector heeft verstoord en dat de berekeningswijze van de mcb's onwettig is.

In een arrest van 7 november 1985 (zaak 145/83, S. Adams t. Commissie) gewezen op grond van de artt. 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag heeft het Hof de Commissie veroordeeld tot vergoeding van 50% van de schade die verzoeker opgelopen heeft doordat hij kon worden aangewezen als degene die de informatie verstrekt heeft op grond waarvan de Commissie aan zijn voormalige werkgever, de Zwitserse vennootschap Hoffman-La Roche, een boete heeft opgelegd wegens bepaalde mededingingvervalsende praktijken (zie Hoffmann-La Roche beschikking, 9 juni 1976, PB 1976 L 223, p. 27 en arrest Hoffmann-La Roche t. Commissie, (85/76), 13 februari 1979, *Jur.*, 79, p. 461). Het Hof besloot tot de aansprakelijkheid van de Commissie, in aanmerking nemende dat de Commissie de identiteit van verzoeker ook nog geheim had moeten houden nadat die zijn werkgever verlaten had; dat, door kopieën aan Roche over te leggen zonder verzoeker te hebben geraadpleegd over een mogelijke identificatie, de Commissie onvoorzichtig gehandeld heeft en dat zij nagelaten had om de inlichtingen waarover zij beschikte na het bezoek van de raadsman van Roche aan verzoeker te geven, terwijl dit de eventuele schade als gevolg van de identificatie van verzoeker had kunnen voorkomen. Wel erkende het Hof dat de aansprakelijkheid van de Commissie verminderd wordt door de onvoorzichtigheid van verzoeker zelf.

In een arrest van dezelfde datum (zaak 53/84, S. Adams t. Commissie) heeft het Hof een tweede beroep ingesteld tot vergoeding van de schade welke dezelfde verzoeker beweerde te hebben geleden als gevolg van het feit dat de Commissie heeft verzuimd de door de Zwitserse autoriteiten tegen hem getroffen maatregel voor te leggen aan het gemengd comité opgericht krachtens de op 22 juli 1972 tussen de EEG en de Zwitserse Bondstaat gesloten vrijhandelsovereenkomst, verworpen. Het Hof was van oordeel dat de verzoeker niet had aangetoond dat de Commissie verplicht was de tegen hem in Zwitserland ingeleide strafvervolgning aan het gemengd comité voor te leggen.

In een arrest van 26 februari 1986 (zaak 175/84, Krohn Import-Export GmbH & Co KG t. Commissie) heeft het Hof een beroep ingesteld krachtens de artikelen 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag door verzoekster tot vergoeding van de schade die zij geleden zou hebben als gevolg van de weigering van de Bundesamt für Landwirtschaftliche Marktordnung (BALM) om overeenkomstig daartoe strekkende instructies van de Commissie, de door verzoeksters aangevraagde invoercertificaten voor producten uit Thailand af te geven, ontvankelijk verklaard. Het Hof overwoog daartoe dat de aangevoerde onwettigheid niet toe te rekenen was aan de BALM, die de instructies van de Commissie diende op te volgen, maar aan de Commissie; dat, hoewel de schadevergoeding moet worden beoordeeld tegen de achtergrond van het in het Verdrag neergelegde stelsel van rechtsbescherming van particulieren in zijn geheel en de ontvankelijkheid ervan afhankelijk kan zijn van

de uitputting van de interne rechtsmiddelen, deze laatste de betrokken particulieren toch een doeltreffende bescherming moeten verzekeren, wat in casu niet het geval was, en dat volgens vaste rechtspraak van het Hof het beroep tot schadevergoeding een zelfstandige beroepsweg vormt die gericht is op de vergoeding van de schade en niet op de vernietiging van een bepaalde maatregel, zodat het bestaan van een definitieve individuele beschikking geen afbreuk kan doen aan de ontvankelijkheid.

Het Hof heeft in een arrest van 18 maart 1986 (zaak 244/83, Meggle Milchindustrie t. Raad en Commissie) een beroep krachtens de artikelen 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag tot vergoeding van de schade die verzoekster zou hebben geleden als gevolg van het feit dat de gemeenschapsinstellingen hebben verzuimd iets te doen aan de discriminatie die voortvloeit uit de toepassing van de representatieve koersen en de toepassing van mcb's, niet te hebben uitgebreid tot caseïne of caseïnaten, verworpen op grond van de overweging dat uit de gegevens die partijen aan het Hof hebben voorgelegd, nergens het bestaan, noch de dreiging van een verstoring of omlegging van handelsstromen op de markt voor caseïne en caseïnaten bleek en geen opvallende dispariteit tussen de Duitse en Franse producenten van caseïne is bewezen.

In een arrest van 24 juni 1986 (zaak 267/82, Développement SA en firma Clemessy t. Commissie) gewezen op grond van de artt. 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag, heeft het Hof de eis tot vergoeding van de schade die verzoeksters zouden hebben geleden door het optreden van de Commissie in het kader van de aanbesteding van een door het Europees Ontwikkelingsfonds gefinancierd project, afgewezen. Voor zover de eis gebaseerd was op het onrechtmatig karakter van het optreden van de Commissie heeft het Hof in feite vastgesteld dat de aan de Commissie verweten tussenkomsten er slechts toe strekten de economisch meest voordelige inschrijving te bepalen door de mogelijkheid te scheppen om alle twijfels dienaangaande weg te nemen. Wat de door verzoekster ingeroepen objectieve aansprakelijkheid van de Commissie betreft, heeft het Hof geoordeeld dat hiervoor vereist is dat een particulier in het algemeen belang een last draagt die hij normaliter niet heeft te dragen en dat in het onderhavige geval de ingeroepen schade slechts een gevolg is van het normale risico dat elke inschrijver voor een aanbesteding op zich neemt, zodat dit middel derhalve verworpen moest worden, zonder dat behoefde te worden onderzocht of de communautaire rechtsorde een dergelijk beginsel kent.

b. Beroep tot nietigverklaring

In zijn arrest van 10 juli 1985 (zaak 118/83, CMC Cooperativa Muratori e Cementisti e.a. t. Commissie; zie ook de rubriek «Niet-contractuele aansprakelijkheid») heeft het Hof onder verwijzing naar een arrest van 10 juli 1984 (zaak 126/83, STS) het beroep tot nietigverklaring van een besluit van de Commissie waardoor verzoeksters zouden zijn uitgesloten van de aanbesteding van de bouw van een waterkrachtcentrale in Ethiopië, niet ontvankelijk verklaard op grond van de overweging dat verzoeksters bij de gunning van contracten betreffende door het EOF gefinancierde projecten in het kader van de Lomé-Overeenkomst alleen met de voor het contract verantwoordelijke

ACS-staat rechtsbetrekkingen onderhouden.

Het Hof verklaarde in een arrest van 28 januari 1986 (zaak 169/84, *Compagnie française de l'Azote (COFAZ) SA e.a. t. Commissie*) het beroep tot nietigverklaring van COFAZ tegen het besluit van de Commissie van 17 april 1984 waarbij de krachtens art. 93, lid 2, EEG-Verdrag ingeleide procedure tegen de tariefregeling van aardgasprijzen in Nederland werd stopgezet, ontvankelijk. Steunende op zijn rechtspraak dat, wanneer een verordening aan klagende ondernemingen procedurele waarborgen verleent, erin bestaande dat zij de Commissie kunnen verzoeken een inbreuk op de gemeenschapsregels vast te stellen, deze over een beroepsmogelijkheid moeten beschikken om hun rechtmatige belangen te verdedigen, oordeelde het Hof, wat betreft de voorwaarde van het individueel geraakt zijn, dat verzoeksters op overtuigende wijze hebben aangetoond waarom het besluit van de Commissie hun rechtmatige belangen kan schaden door zijn ernstige weerslag op hun positie op de betrokken markt en dat zij tevens rechtstreeks geraakt zijn aangezien het besluit van de Commissie alle gevolgen van de tariefregeling onverminderd laat voortbestaan.

In een arrest van 23 april 1986 (zaak 294/83, *Parti écologiste «Les Verts» t. E.P.*) heeft het Hof het besluit van het Bureau van het E.P. van 12 oktober 1982 betreffende de verdeling van de kredieten van post 3708 van de algemene begroting van de Europese Gemeenschappen, alsook de regeling van het Bureau in uitgebreide samenstelling van 29 oktober 1985 betreffende de verdeling van de kredieten voor de vergoeding van de uitgaven van de politieke groeperingen die aan de verkiezingen van 1984 zullen hebben deelgenomen, nietig verklaard.

Wat de ontvankelijkheid van het beroep betreft overwoog het Hof dat het beroep tot nietigverklaring ook kan worden ingesteld tegen handelingen van het E.P. die erop gericht zijn t.a.v. derden rechtsgevolgen te doen ontstaan en dat hieraan in casu voldaan was daar de bestreden handelingen betrekking hadden op de toekenning van kredieten aan derden voor uitgaven i.v.m. activiteiten buiten het E.P. en de rechten en verplichtingen van de politieke partijen regelden. In verband met de voorwaarde van het rechtstreeks geraakt zijn was het Hof de mening toegedaan dat ook daaraan voldaan was, aangezien de bestreden handelingen een volledige op zichzelf bestaande regeling vormden en geen enkele uitvoeringsbepaling behoeften. Aangaande de voorwaarde van het individueel geraakt zijn, merkte het Hof op dat, hoewel bepaalde politieke groeperingen niet vertegenwoordigd waren in het E.P. op het ogenblik dat het besluit genomen werd, er een ongelijkheid in rechtsbescherming zou ontstaan indien zij hiertegen geen beroep tot nietigverklaring konden instellen en de onrechtmatigheid ervan slechts konden aanvechten n.a.v. de individuele terugbetalingsbesluiten; bovendien was verzoekster op het ogenblik van de vaststelling van het besluit van 1982 opgericht en kon zij kandidaten voordragen voor de verkiezingen van 1984. Wat de grond van de zaak betreft, stelde het Hof vast dat het tot stand gebrachte financieringsstelsel niet kon worden onderscheiden van een stelsel van forfaitaire terugbetaling van de kosten van een verkiezingscampagne. Het Hof overwoog dat de betrokken handelingen zijn vastgesteld in strijd met art. 7, lid 2, van de Akte van 20 september 1976 betreffende de rechtstreekse verkiezingen

van het E.P. Daartoe oordeelde het Hof dat de regels die het regelmatig verloop van de kiesverrichtingen en de gelijke kansen van de kandidaten verzekeren, eveneens het systeem van de terugbetaling van de kosten van de verkiezingscampagne omvatten en dat, aangezien dit niet is geregeld in de Akte van 1976, in de huidige stand van het gemeenschapsrecht de invoering van een dergelijk stelsel en de uitvoeringsbepalingen daarvan, geacht worden nog steeds tot de bevoegdheid van de Lid-Staten te behoren.

In een arrest van 3 juli 1986 (zaak 34/86, *Raad, ondersteund door de Bondsrepubliek Duitsland, de Franse Republiek en het Verenigd Koninkrijk t. E.P.*) heeft het Hof de handeling van de voorzitter van het E.P. van 18 december 1985, waarbij wordt geconstateerd dat de begroting 1986 definitief is vastgesteld, nietig verklaard. Onder verwijzing naar zijn arrest in de zaak 294/83 (*Parti écologiste «Les Verts» t. E.P.*, cf. supra), waarin het Hof voor recht verklaarde dat het beroep tot nietigverklaring ook kan worden ingesteld tegen handelingen van het E.P. die erop gericht zijn t.a.v. derden rechtsgevolgen te doen ontstaan, en na te hebben overwogen dat de budgettaire aard van de bestreden handeling niet in de weg staat aan de ontvankelijkheid van het beroep, oordeelde het Hof dat de tegen de ontvankelijkheid van het beroep aangevoerde middelen dienden te worden verworpen. Ten gronde heeft het Hof overwogen dat de handeling van de voorzitter onwettig was, nu deze had plaatsgevonden op een ogenblik waarop de begrotingsprocedure nog niet was afgesloten, daar de twee betrokken instellingen nog geen overeenstemming hadden bereikt over het cijfer van het nieuwe maximumpercentage van de stijging van de niet-verplichte uitgaven. M.b.t. de gevolgen van de vastgestelde onwettigheid oordeelde het Hof dat de voorzitter van het E.P. bij gebreke van dit wezenlijk akkoord niet wettig kon constateren dat de begroting definitief was vastgesteld en deze constatering aldus nietig moet worden verklaard met als gevolg dat de begroting van 1986 ongeldig is. Het staat, aldus het Hof, aan de Raad en het E.P. de maatregelen te nemen die de uitvoering van dit arrest meebrengt, en de begrotingsprocedure te hervatten op het punt waar het E.P. in tweede lezing de kredieten van de niet-verplichte uitgaven met meer dan het door de Commissie vastgestelde maximumpercentage heeft doen stijgen, zonder vooraf overeenstemming te hebben bereikt over het cijfer van het nieuwe percentage. Het Hof verstond tevens dat door de nietigverklaring van voornoemde handeling van de voorzitter van het E.P. de geldigheid van de vóór de uitspraak van het arrest ter uitvoering van de begroting zoals gepubliceerd in het Publikatieblad van de E.G., verrichte betalingen en aangegane verplichtingen niet in het gedrang wordt gebracht, dit overeenkomstig de in art. 174, tweede alinea, EEG-Verdrag aan het Hof verleende mogelijkheid. Zie ook de beschikking van de President van het Hof van 17 maart 1986 inzake een verzoek om voorlopige maatregelen ingesteld door het Verenigd Koninkrijk (zaak 23/86-R, *V.K. t. E.P.*).

In een arrest van 10 juli 1986 (zaak 282/85, *Comité de développement et de promotions du textile et de l'habillement (DEFI) t. Commissie*) heeft het Hof een beroep ingesteld door het DEFI krachtens art. 173, tweede alinea, EEG-Verdrag tegen een beschikking van de Commissie betreffende een steunvoornemen ten gunste van de Franse textiel- en kledingsector, niet-ontvankelijk verklaard; DE-

FI diende de steun door te betalen aan ondernemingen die investeerden, en voor zover zij de collectieve belangen van deze ondernemingen vertegenwoordigde, kon zij volgens de rechtspraak van het Hof geen beroep instellen. Het Hof voegde daar nog aan toe dat de Franse regering zelf een nietigheidsberoep had ingesteld tegen de omstreden beschikking en dit met dezelfde oogmerken, zodat niet kan worden gesproken van rechtsweigerig.

18. EEG-Executieverdrag

In een arrest van 11 juli 1985 (zaak 221/84, Firma Berghoefer GmbH & Co KG t. Firma ASA S.A.) verklaarde het Hof, in antwoord op prejudiciële vragen van het Bundesgerichtshof, voor recht dat art. 17, eerste alinea, van het Verdrag van 27 september 1968 betreffende de rechterlijke bevoegdheid en tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (EEG-Executieverdrag) aldus moet worden uitgelegd dat aan het aldaar gestelde vormvereiste is voldaan, wanneer vaststaat dat de aanwijzing van een bevoegde rechter bij een uitdrukkelijk daarop betrekking hebbende mondelinge overeenkomst is geregeld, dat een van één der partijen afkomstige schriftelijke bevestiging van die overeenkomst door de andere partij is ontvangen en dat deze laatste geen bezwaar heeft gemaakt.

Het Hof beantwoordde in zijn arrest van 3 oktober 1985 (zaak 119/84, P. Capelloni t. J.C.J. Pelkmans) prejudiciële vragen van de Corte Suprema di Cassazione: het oordeelde dat, ingevolge art. 39 van het Executieverdrag, de partij die verlot tot tenuitvoerlegging heeft gevraagd en verkregen, gedurende de in dit art. 39 genoemde termijn direct kan overgaan tot het nemen van bewarende maatregelen ten aanzien van goederen van de partij tegen wie tenuitvoerlegging is gevraagd, zonder dat hij een bijzonder verlot daartoe dient te verkrijgen, en dat de partij, die verlot tot tenuitvoerlegging heeft verkregen, de in art. 39 bedoelde bewarende maatregelen kan nemen tot het einde van de in art. 36 genoemde termijn voor verzet en, zo verzet wordt gedaan, totdat daarop is beslist. De partij die de in art. 39 bewarende maatregelen heeft genomen, behoeft voor die maatregelen geen vanwaardeverklaring te verkrijgen zoals voorzien door het nationale, in casu het Italiaanse, recht van de aangezochte rechter.

Het Hof antwoordde in een arrest van 24 juni 1986 (zaak 22/85, Rudolf Anterist te Saarbrücken t. Crédit Lyonnais) op een prejudiciële vraag van het Bundesgerichtshof dat een overeenkomst tot aanwijzing van een bevoegd rechter niet moet worden geacht slechts ten behoeve van één der partijen te zijn gesloten in de zin van art. 17, derde alinea, EEG-Executieverdrag, wanneer eenvoudig komt vast te staan dat de partijen een gerecht of de gerechten van de verdragsluitende staat op welks grondgebied die partij woonplaats heeft, als bevoegd hebben aangewezen.

In een arrest van 10 juli 1986 (zaak 198/85, F. Carron t. Bondsrepubliek Duitsland) verklaarde het Hof, in antwoord op prejudiciële vragen gesteld door het Belgische Hof van Cassatie, dat art. 33, tweede alinea, van het EEG-Executieverdrag aldus moet worden uitgelegd dat de aldaar voorgeschreven woonplaatskeuze dient te geschieden overeenkomstig de vereisten van de wet van de aangezochte staat, en indien deze wet zwijgt over het tijdstip waarop die formaliteit moet worden vervuld, uiterlijk bij de betekening van de beslissing houdende verlot tot tenuitvoerlegging.

Wanneer niet is voldaan aan de vereisten inzake de woonplaatskeuze, worden de gevolgen daarvan krachtens art. 33 Executieverdrag beheerst door de wet van de aangezochte staat, waarbij echter rekening moet worden gehouden met de doelstellingen van genoemd verdrag.

BOEKEN

L. KRÄMER, *EEC Consumer Law*, Brussel, Story, 1986, 432 p.

De invloed van het Europees consumentenbeleid op de kwaliteit van het leven is voor de doorsnee Europeaan niet meteen duidelijk. Krämer wijst erop dat het begrip »Europese integratie» voor de »famous man in the street» weinig concrete inhoud heeft (p. V). Zijn boek wil dat verhelpen en biedt in dat perspectief een overzicht van de verwezenlijkingen van de Europese Gemeenschap op het vlak van het consumentenbeleid. Dat het boek, zoals het voorwoord aangeeft, geschreven is om individuen een beter inzicht te bezorgen in wat er te Brussel besproken en beslist wordt, beperkt de bruikbaarheid ervan voor de rechtspracticus. Vaak wordt verhoudingsgewijs te veel aandacht besteed aan het moeizame totstandkomingsproces van een Europees consumentenbeleid en te weinig aan de bespreking van de inhoud van de uitgevaardigde richtlijnen en hun uitvoering in de onderscheiden nationale wetgevingen. Zo bevat het commentaar bij de Richtlijn 84/450 inzake misleidende reclame niet veel meer dan een tabel waarin de uiteindelijke tekst vergeleken wordt met het voorstel van de Commissie (p. 152-161).

In het eerste hoofdstuk bespreekt Krämer de bevoegdheid van de Europese Gemeenschap om legiferend op te treden tot bescherming van de gezondheid, de veiligheid en ook van de economische belangen van de consument. Hij verdedigt ten aanzien van deze domeinen een concurrerende bevoegdheid van de Europese Gemeenschap en de lid-staten, op voorwaarde dat deze laatste geen reglementeringen uitvaardigen die de realisatie en de werking van de gemeenschappelijke markt in het gedrang brengen (p. 7-24). In het eerste hoofdstuk wordt ook gewezen op de heel pragmatische definitie van de term »consument» (een definitie die afhankelijk is van het door de regeling bestreken domein) en worden de methode en de werkinstrumenten van het Europees consumentenbeleid besproken. De volgende hoofdstukken handelen over de consument en de prijzen, over consumenteninformatie, reclame en marketingtechnieken, produktveiligheid en -kwaliteit, consumentenkrediet en verzekering, »het vrij verkeer van consumenten binnen de E.E.G.» en de regeling van conflicten. Het boek wordt besloten met een aantal rechtspolitieke beschouwingen.

In het kader van een korte recensie is het uiteraard onmogelijk, gelet op de omvang van het boek, elk onderdeel in detail te bespreken. Daarom beperken wij ons tot een aantal algemene indrukken die ons na de lectuur zijn bijgebleven.

Wie in het boek een rode draad zoekt, zal deze kunnen vinden als hij in Krämer het prototype ontdekt van de Europese consument die het op inkomensvlak niet slecht stelt, maar toch bijkomende »bescherming» wil genieten via allerhande regelen van »consumentenrecht». Geregeld wordt in het boek een consument ten tonele gevoerd die prijsvoordelen mist bij de aankoop van zijn auto (een BMW?), video-recorder of vliegtuigticket naar zonnige bestemmingen. Selectieve distributie van parfums wordt veroordeeld omdat een bijkomende belasting voor »snob-appeal» dient te worden betaald (p. 77), en ten behoeve van consumenten die geregeld op reis gaan wordt gepleit voor uniforme merken en verpakkingen op de gehele gemeenschappelijke markt (p. 104). Het consumentenbelang wordt steeds als doorslaggevend beleids criterium naar voren geschoven, ook voor de oplossing van juridische twistpunten. De spelregels van de concurrentie zijn niet alleen van toepassing wanneer zij producenten tot voordeel strekken, aldus Krämer. Parallelimporten moeten daarom worden toegelaten zelfs wanneer ze ertoe leiden dat een producent zijn marktaandeel niet kan uitbreiden (p. 72-73). Daarenboven zijn maatregelen tegen produktifferentiatie noodzakelijk om informatietekorten bij de consument te verhelpen (p. 100).

Het komt bij Krämer niet in zijn gedachten dat een beleid gericht op de economisch efficiënte oplossing zowel producenten als

consumenten tot voordeel kan strekken. Volgens Krämer behelst het E.E.G.-Verdrag geen «market economy concept» (p. 55). Aan economische bezwaren tegen sommige standpunten van de Commissie (en tegen zijn eigen standpunten) besteedt Krämer dan ook geen enkele aandacht. Bij de bespreking van de parallelimporten wordt met geen woord gerept over de gevaren voor «free riding». Hoe kan men ondernemingen nog een prikkel bezorgen om als alleenimporteur op hun nationale markt nog onbekende produkten uit andere lid-staten te lanceren, wanneer «free-riders» (parallelimporteurs) ongestoord kunnen profiteren van de verkoopspanningen waarin zij geen aandeel hebben bijgedragen? Heeft de politiek van de Commissie, die Krämer in het (korte-termijn)belang van de consument verdedigt, geen averechtse effecten op lange termijn? Het gevaar van produktdifferentiatie voor het behoud van een werkzame mededinging wordt in het boek evenmin aangetoond. Grote produktdifferentiatie biedt kansen aan kleine concurrenten of nieuwkomers om onder de «price umbrella» van machtige bedrijven een bepaald marktsegment, dat de eenvoudigste uitvoeringen verkiest, te bevoorraden en zo de mededinging te verlevendigen. Wanneer produktdifferentiatie de markttoetredingskansen van kleine concurrenten, die niet kunnen diversifiëren, belet, kan dit gewoon wijzen op het belang dat de consument hecht aan de produktdifferentiatie. Een consument die echt kan kiezen tussen goedkope uniformiteit en dure diversificatie zal vaak het laatste prefereren. In dit perspectief kan men maatregelen overwegen die informatiekorten verhelpen. Het verbieden van produktdifferentiatie lijkt echter een medicijn die erger is dan de kwaal.

Krämer is ook een overtuigd voorstander van gedetailleerde «regulering» als instrument voor consumentenbescherming. «The idea of deregulation (...) is neither very helpful for the understanding of the development of Community Law nor very beneficial for the protection of the consumer at the Community level» (p. 386). De auteur zou beter moeten weten. In hoofdstuk II wijst hij er zelf op dat Verordening 123/85, inzake selectieve distributie voor motorvoertuigen, voornamelijk het belang van de autoproducenten en de dealers dient en niet dat van de consument. Regulering wordt gemaakt op een politieke markt waar consumenten niet echt meeparten en waar belangengroepen economische rentes trachten op te strijken. Algemene normen bieden een betere «bescherming» aan de consument omdat ze kunnen worden toegepast door onafhankelijke rechterlijke instanties, die binnen hun beleidsmarge aan het belang van een zwakke consument in een specifieke situatie kunnen denken. Regulering heeft, ook als ze onder (valse) rechtvaardighedsargumenten wordt verkocht, economische effecten die juist tegen het belang van zwakke consumenten indruisen. De toename van objectieve aansprakelijkheid (men denke vooral aan de Richtlijn 85/374 inzake produktaansprakelijkheid) veroorzaakt een toename van de vraag naar verzekering voor schade berokkend aan derden. De risicogroepen worden ruimer, de premies stijgen en op termijn moeten nuttige activiteiten worden stopgezet omdat geen verzekeringsdekking kan worden verkregen. Dat in Europa niet moet worden gevreesd voor een verzekeringscrisis zoals in de Verenigde Staten van Amerika, wordt door Krämer niet op overtuigende wijze weerlegd. Voornamelijk het breder worden van de risicogroepen, niet in de eerste plaats het bedrag van de schadevergoedingen, is de oorzaak van deze crisis, die uiteindelijk vooral de armere consumenten schaaft. Zolang op de verzekeringsmarkt geen effectieve concurrentie heerst, zal ook de versmalling van de risico-groepen bemoeilijkt worden. In dit perspectief geldt Krämer's verwijt dat «the insurance system in the USA is not above criticism» (p. 292) ook voor Europese landen, zoals Duitsland en België.

Tot besluit kan worden gezegd dat Krämer een uitvoerig en vlot leesbaar overzicht van het Europees consumentenbeleid heeft geschreven. Voor al wie het Europees consumentenbeleid van dichtbij wil volgen, biedt het boek nuttige aanknopingspunten: zowel de algemene als de sectoriële initiatieven van de E.E.G. worden, wat hun essentie betreft, goed weergegeven. Het is wel jammer dat de auteur onvoldoende oog heeft voor de economische (vaak averechtse) gevolgen van zijn harde «Bescherm de consument!»-lijn. De rechtspracticus die het boek wil consulteren, in de hoop een oplossing te vinden voor een juridisch probleem, zal niet altijd aan zijn trekken komen. Daarvoor is het boek te veel een «overzicht» en te weinig een «handboek» van consumentenrecht.

Roger Van den Bergh

MEDEDELINGEN

Vrije Universiteit Brussel — Bijzondere licentie in internationaal en vergelijkend recht

Zoals vorige jaren wordt aan de Rechtsfaculteit van de V.U.B. van oktober 1987 tot juni 1988 een postuniversitaire cursus in internationaal en vergelijkend recht gedoceerd.

Lesgevers zijn o.m.: de professoren H. De Croo, F. De Pauw, B. De Schutter, R. Fischer, F. Gorié, E. Latham, M. Maresceau, D. Mathijssen, B. Schloh, N. Sybesma-Knol en G. Wilner.

Aan de studenten, die na het volgen van deze cursus aan de door de Rechtsfaculteit gestelde vereisten voldaan hebben wordt de graad van «Master in International and Comparative Law» verleend.

Inschrijvingen voor 1 april 1987. Voor verdere inlichtingen: Vrije Universiteit Brussel, Program on International Legal Cooperation, c/o professor dr. B. De Schutter, Pleinlaan 2, 1050 Brussel.

Congressen van de International Industrial Relations Association

Het vierde Aziatisch regionaal congres voor arbeidsrecht en sociale zekerheid en het eerste Aziatisch regionaal congres voor arbeidsverhoudingen worden gehouden te Singapore, resp. van 3 tot 6 februari 1987 en van 9 tot 11 februari 1987.

De vorige Aziatische regionale congressen voor arbeidsrecht en sociale zekerheid vonden plaats in 1980 te Manila, in 1983 te Seoel en in 1985 te Bangkok.

Het tweede Europees regionaal congres voor arbeidsverhoudingen wordt georganiseerd door The Israeli Association of Industrial Relations. Het wordt gehouden te Tel-Aviv van 13 tot 17 december 1987.

Voor nadere informatie: prof. dr. R. Blanpain, B.V.V.A., Tienestraat 41, 3000 Leuven, tel. 016/23.09.71.

Driejaarlijkse Prijs van het Antwerps Notariaat

Het Antwerps Notariaat schrijft voor de negende maal zijn Driejaarlijkse Prijs uit, toe te kennen aan de auteur of auteurs van een werk dat mag bestaan uit ingezonden manuscripten of uit een na 1 januari 1986 gepubliceerde verhandeling. De prijs bedraagt 100.000 fr.

Het werk moet: een grondige studie vormen, een oorspronkelijk karakter vertonen, bijdragen tot de ontwikkeling van de rechtswetenschap, van nut zijn voor het Belgisch Notariaat en in het Nederlands opgesteld zijn.

De keuze van het onderwerp is vrij.

De werken dienen, uiterlijk op 31 december 1988, in drie exemplaren ingezonden te worden aan de Kamer van Notarissen van het Arrondissement Antwerpen, Koningin Elisabethlei 10, te 2018 Antwerpen, alwaar ook het reglement waarin de andere voorwaarden zijn opgenomen, verkrijgbaar is.

BALIE

Belgische Nationale Orde van Advocaten — Vergadering van de Algemene Raad van 4 december 1986

— De Algemene Raad keurde de tekst goed van het ontwerp van koninklijk besluit strekkende tot vaststelling voor het jaar 1986 van de voorwaarden voor toekenning van het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding verleend aan de advocaten-stagiairs in uitvoering van de artikelen 455 en 455bis van het Gerichtlich Wetboek, mits twee wijzigingen.

— De Algemene Raad besliste, op verslag van de stafhouder van Turnhout en na contact te hebben genomen met de voorzitter

van het Verbond van Belgische Advocaten, mede gelet op de actuele situatie van het Verbond, geen financiële steun meer te verlenen.

Een hervorming van de Nationale Orde die de taken van het Verbond zou overnemen, wordt in het vooruitzicht gesteld.

— De Algemene Raad heeft op verslag van de stafhouder van Charleroi uitvoerig van gedachten gewisseld over een strategie tot het voeren van een functionele publiciteit. In het kader hiervan werd aandacht besteed aan de problemen met betrekking tot de erelonen en de specialisatie welke een oplossing vereisen met het oog op het voeren van een efficiënte functionele publiciteit.

— De Algemene Raad besliste het Bureau te gelasten met de uitwerking van een aanbeveling van nationaal tarief inzake erelonen.

Europese Vereniging van Advocaten

Op 11 oktober 1986 is te Brussel opgericht een «Association Européenne des Avocats».

De vereniging heeft tot doel bij te dragen tot de ontwikkeling van de communautaire gezindheid (l'esprit communautaire) en van de Europese conceptie van het beroep van advocaat.

Het lidmaatschap staat open voor de leden van de balies van de landen van de Europese Gemeenschap. Advocaten uit andere Europese staten kunnen geassocieerd lid worden.

De raad van bestuur bestaat uit minstens een lid van elke lidstaat. Werden verkozen tot voorzitter Mario Scamoni (Milaan) en tot vice-voorzitters Philippe Jacob (Parijs) en Anthony Slingsby (Londen).

De zetel van de «Association Européenne des Avocats» is gevestigd te 1060 Brussel, Zwitserlandstraat 35, tel. 02/537.12.85.

BERICHTEN

Studiedag over dienstmerken

De Belgische Nationale Vereniging voor de Bescherming van de Industriële Eigendom en de Vereniging voor de Studie van het Mededingingsrecht organiseren op donderdag 29 januari 1987 een studiedag over dienstmerken.

Programma:

- 10.15 u.: Onthaal door mr. B. Francq, advocaat te Charleroi, wetenschappelijke medewerker aan de Universiteit te Luik.
- 10.30 u.: Het stelsel van de bescherming van het dienstmerk volgens de Beneluxwet door mr. L. De Gryse, advocaat bij het Hof van Cassatie, docent aan de U.F.S.I.A.
- 11.15 u.: De respectieve beschermingsterreinen van het dienstmerk, van de handelsnaam en van het uithangbord door mr. A. Braun, advocaat te Brussel, eerste vice-voorzitter van de Ligue Internationale du Droit de la Concurrence.
- 12.30 u.: Sandwich — Lunch
- 14.00 u.: De Franse ervaring door de heer Y. Plasseraud, doctor in het industrieel eigendomsrecht, adviseur te Parijs.
- 14.45 u.: De Duitse ervaring door dr. H.P. Kunz-Hallstein, advocaat te München, wetenschappelijk medewerker aan het Max-Planck Instituut te München.
- 15.30 u.: Debat gevolgd door een synthese onder het voorzitterschap van de heer I. Verougstraete, raadsheer bij het Hof van Beroep te Brussel.

De studiedag vindt plaats in het Auto-, Motor- en Rijwielhuis, Woluwedal 46, Sint-Lambrechts-Woluwe (1200 Brussel).

Deelnemingskosten voor leden (V.S.M.R. en B.N.V.B.I.E.), 1.500 fr. en voor niet leden 2.500 fr. te storten op rekening nr. 210-0077097-34 van de Vereniging voor de Studie van het Mede-

dingingsrecht v.z.w. In de prijs is de documentatie begrepen die het voorwerp zal uitmaken van een speciaal nummer van het Tijdschrift voor Handelsrecht.

De rechter als dictator? Dynamiek in de trias, verschuivingen in de verhouding rechtspraak, bestuur en regelgeving

Van 18 tot en met 19 maart 1987 wordt in Nederland over dit thema een raio-congres georganiseerd in het vergadercentrum Koningshof te Veldhoven. Het congres betreft de gevolgen van de verschuiving binnen de drie machten voor de rechterlijke macht en haar organisatie.

Op beide dagen zal er onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds de opvattingen en verwachtingen van het bestuur en de regelgever ten opzichte van de rechter en anderzijds, omgekeerd, die van de rechter daarover.

Een congresbundel zal t.z.t. worden uitgegeven.

Deelname door niet-leden van de rechterlijke macht is mogelijk. Inlichtingen bij het Centrum voor de Rechterlijke Macht, postbus 364, 7200 A.J. Zutphen, tel. 05750-11314. De kosten bedragen f245.

Studiedag over de nieuwe afstammingswetgeving

Op vrijdag 13 maart 1987 organiseert het Instituut voor Familie-recht van de K.U. Leuven een studiedag over de nieuwe afstammingswetgeving die binnenkort wordt gestemd.

Verdere gegevens over deze studiedag worden later meegedeeld. Voor alle inlichtingen kan men zich inmiddels wenden tot prof. P. Senaev, tel. 016/23.09.71.

Voordrachten van I.T.O.A.U.

Het I.T.O.A.U. (Interdisciplinair Trefpunt Onderneming, Administratie, Universiteit) organiseert op 30 januari en 6 februari 1987, telkens te 12u15 een voordracht.

De eerste voordracht over interesses op bezoldigingen aan werknemers wordt gegeven door mr. M. Leclercq, advocaat, en de tweede over de merkenrechtelijke bescherming van dienstmerken vanaf 1 januari 1987 door mr. F. De Visscher, advocaat.

Beide voordrachten worden gehouden te 1040 Brussel, Tervurenlaan 52. De prijs per voordracht bedraagt Fr. 1.250,- te storten op de rekening nr. 210-0348440-68.

TIJDSCHRIFTEN

Jurisprudence de Liège, 1986

nr. 4, 24 januari,

De Leval, G., noot onder Cass., 30 september 1985 (betekening in het buitenland — EEX-verdrag — niet toepasselijk inzake sociale zekerheid); De Leval, G., noot onder Rb. Luik (beslagrechter), 23 mei 1984 (beslag onder derden — honorarium door mutualiteit gestort aan geneesheer die het systeem van de derde-betaler toepast — artikel 1410, § 2, 5°, Ger. W. niet van toepassing); De Leval, G., noot onder Rb. Verviers (beslagrechter), 25 oktober 1985 (uitvoerend beslag op onroerende goederen — goed dat tot het gemeenschappelijk huwelijksvermogen behoort).

nr. 8, 21 februari,

Caeymaex, J., noot onder Luik, 23 december 1985 en Kph. Luik, 29 mei 1984 (samenloop tussen het voorrecht van de werknemer en dat van het Fonds tot vergoeding van de in geval van sluiting van ondernemingen ontslagen werknemers); François, P.,

noot onder Kh. Luik, 17 april 1985 (gerechtelijk akkoord — interesten).

Nederlands Juristenblad, 1985 en 1986

nr. 43, 7 december 1985

Leenen, H.J.J., De Wet Afbreking Zwangerschap en de toepassing van die wet; Buikema, R.H., Derdenbeslag op ontwikkelings-samenwerkingsgelden; De Graaf, F., Het nieuwe ontwerp van Wet Persoonsregistraties; De Bruin, J., Vrouwonvriendelijke rechterlijke uitspraken; Polak, J.M., De rechtspositie van de belastinginspectie en de zelfstandige bestuursorganen; Stam, R.C., Schadevergoeding ontvangen? De ontvankelijkheid van een verzoek om schadevergoeding voor ten onrechte ondergane bewaring; Ter Brugge, M., Privatisering van Arab-geschillen. Een reactie (met naschrift van Polak, J.M.); Rechtspraak Hoge Raad en kort geding; X., Wetgeving; X., Berichten: Bijzondere opsporingsdiensten; Indexering van alimentaties; computercriminaliteit; Beschuldiging van diefstal kan belediging opleveren; Verrekening pensioenrechten na scheiding.

nr. 44, 14 december 1985,

Bertrams, R.I.V.F., Internationale ruilhandel; Gerritzen-Rode, P.W.A., Arab-beroep en Arab-beroep; Leijten, J., Infiltratie. Een nieuwe strafuitsluitingsgrond?; Adam, B.H., In memoriam mr. W.H. Van Helsdingen; Tratnik, M., Enkele problemen en een lacune in verband met de overgangsregeling van de nieuwe Rijkswet op het Nederlanderschap; Zeyl, W.J.B., Beperkingen ten opzichte van voorlopig gedetineerden (met naschrift van Hendriks, P.A.M.); Smits, P.W. en Van der Horst, Th. A.M., Eerbied voor het leven. Kanttekeningen bij een passage in de Troonrede; Rechtspraak Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Berichten: Eindrapport werkgroep alternatieve sancties jeugdigen; Intrekking wetsontwerp commissies van onderzoek werkstaking; Verbetering van de Wet op de ondernemingsraden; Amnesty International bezorgd over gebruik van doodstraf in Ghana; X., Kamervragen: Huis-aan-huiszoeking naar dader verkrachting.

nr. 45-46, 21-28 december 1985,

Koopmans, T., Hogere voorziening naar rechterlijk goedvinden; Imbrogio, J.H.F., Biedt een bankcheque aan de schuldeiser meer zekerheid dan een gewone cheque?; Koopmans, E., Verdachte en «Verdachte»; Van Maarseveen, H., De brede anti-discriminatiewet en ouderen; Willems, J.C.M., Kruisvluchtwapenverdrag ongeldig?; Kroes, M. en Peeters, E.-M., Een dag in 1985; Bordes, J.P., Groepsaansprakelijkheid (met naschrift van Stolker, C.J.J.M.); Vermeer, H.W.E., Geldvordering in kort geding; Rechtspraak Europese Commissie voor de Rechten van de Mens en Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Berichten: Infiltratie; Staatscommissie relatie kiezersbeleidsvorming brengt eindrapport uit; Rechtspositie van ter beschikking gestelden; Deregulering circulaires; Tweede Kamer met de rug tegen de muur; Kroonberoepen milieuhygiëne onderzocht; Overzicht onderzoek minderheden verschenen; X., Kamervragen: politieke affiches in rijksgebouwen.

nr. 1, 4 januari 1986,

Van Maarseveen, H., Rechtsorde en chaos; Kabel, J.J.C., De juridische opleiding; X., Interview met mr. W. Snijders, regeringscommissaris Nieuw B.W.; Backx, A., Openbaarheid als beperking van het auteursrecht?; Jansen, W., Gelijk geregeld, ... of toch niet? Wet gelijke behandeling immigranten; X., Verslag Jonge Balie Congres 1985; Rechtspraak Hof van Justitie E.G. en Hoge Raad; X., Nota's, rapporten en verslagen; X., Nieuws: Orde in de regelgeving; Leegstandwet op 1 januari 1986 gedeeltelijk in werking getreden; E.E.G.-richtlijn produktenaansprakelijkheid en koop in Nieuw B.W.; Voetbalvandalisme; Nieuwe richtlijnen N.V. en B.V.; Een leemte in de belastingrechtshulp; Piraterij van auteursrechtelijk beschermde werken; Eerste Kamer wordt in 1986 ontbonden; X., Kamervragen: selectie op politieke gronden bij een sociale academie.

nr. 2, 11 januari 1986,

Enschede, Ch. J., Kanttekeningen bij het advies van de Staatscommissie euthanasie; Jitta, A.N.A.J., Het rapport van de Staats-

commissie euthanasie. Vergelijking met het wetsontwerp Wessel-Tuinstra; Bergkamp, L., J. en P., en Brouwer, K., Het advies van de Staatscommissie euthanasie. Enkele discussiepunten; Polak, J.M., Codes en gedragsregels; Schueler, B. en Tillemans, J., De menselijkheid van een parlementair minderheidsrecht op enquête. Een reactie (met naschrift van Visscher, G.); Hagelstein, G.H., De eerste Kamer roert zich. Een reactie (met naschrift van Jansen, G.J.); Rechtspraak Hoge Raad en Centrale Raad van Beroep; X., Wetgeving; X., Nota's, rapporten en verslagen; X., Nieuws: Wet en besluit op de ruimtelijke ordening gewijzigd; Nieuwe regeling voor het kapitaal van de besloten vennootschap; Positie regeringswaarnemer bij gesteunde bedrijven; Problemen tussen bewaarders en Surinaamse gedetineerden; Nieuwe Perspectieven voor de sociale rechtshulp; Auteurs en uitgevers krijgen leenvergoeding voor publicaties; X., Kamervragen: misbruik en oneigenlijk gebruik.

nr. 3, 18 januari 1986: Van den Heuvel, G.A.A.J., De persoon van de rechter. Een overzicht naar aanleiding van recent Nederlands onderzoek; Boekbesprekingen; Rechtspraak Hoge Raad.

nr. 4, 25 januari 1986,

Ten Berg-Koolen, J., De goede procesorde in het burgerlijk procesrecht; Hartkamp, A., De maatschap als samenlevingscontract; Samkalden, R., Ontwero-Mediawet: de rechtsbescherming op de tocht; Prakken, T., Montesquieu en het co-ouderschap; Van Schellen, J., De «Doctors-hoed»; Krul-Stekete, J., Verslag van de vergadering van het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap op 19 oktober 1985; Boekbesprekingen; Rechtspraak Hof van Justitie en Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Nota's, rapporten en verslagen; X., Nieuws: Naleving hoorplicht in Krankzinnigenwet; Strafbbaarstelling van daadwerkelijke discriminatie wegens sekse en seksuele geaardheid; Combinatie Ouderschap — betaalde arbeid; Draaiboek voor de wetgeving; Inkomensgrenzen en eigen bijdragen Wet rechtsbijstand aan on- en minvermogens gewijzigd; X., Kamervragen: medewerking makelaars transacties met zwart geld.

nr. 5, 1 februari 1986,

Maas, H.H., Rechtsbescherming volgens het voorstel van wet op de studiefinanciering; Polak, J.M., De Tweede Kamer en de kwaliteit van de wetgeving; Holtmaat, R., Eén plus één is eenheid. De gelijkstelling van ongehuwd samenwonenden met gehuwden in het (sociaal zekerheids)recht; Schwanebeck, B.J.J., Vreemdelingen opgelet!; Bade, J.J., Gelijkheid en bestuursrecht. Een reactie (met naschrift van Maris, C.W.); Vierling, A., Centrumdemocraten kinnegaten; Ankum, H., Rechtshistorisch congres te Luxemburg; Rechtspraak Hoge Raad en kort geding; X., Wetgeving; X., Nota's, rapporten en verslagen; X., Nieuws: Reclasseringsregeling 1986; Proeve van nadere wetgeving inzake euthanasie; Organisatie en werkwijze Tweede Kamer; International Commission of Jurists; Kamervragen: porno-videofilms.

nr. 6, 8 februari 1986,

Strijbosch, F., Het pèlerecht van Molukkers in Nederland; Otto, J.M. en Pompe, S., Indonesische rechtsontwikkeling en Universitaire juridische samenwerking; Van Maarseveen, H., Vrijheid van arbeid en ouderen; Snijders-Borst, H., Wetje Belazer (met naschrift van Leenen, H.J.J.); Den Breejen, E.K., Vloeken op basis van de Grondwet?; Richters-Van den Heuvel, J.J., Wetsontwerp automatische beëindiging alimentatie na 12 jaar; Driessen, J.J., Sackers, H.J.B. en Van Vleuten, A.H.B., Grenzen aan de verordenende bevoegdheid van de gemeente (Reacties I en II); Holtermann, Th., Regelgevende bevoegdheid van de gemeente en bandbreedte (Reactie III) (met naschrift van Bakker, B. en Van Bers, A.); Boekbesprekingen; Rechtspraak Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Nota's, rapporten en verslagen; X., Nieuws: Nieuwe regeling tuchtrechtspraak advocatuur; Grondrecht van vrijheid van arbeidskeuze; Wetgeving tegen rassendiscriminatie; Honderdduizenden gevangenen in Zuid-Afrika vanwege ras; Voetbalvandalen niet ingeschakeld bij trainingen van agenten; X., Kamervragen: de behandeling van gedetineerden.